

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

15 TEMMUZ 2016 SONRASINDA KURUMLARA GÜVEN ALGISININ
ARAŞTIRILMASI: KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Meral UZAR KURTARAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KARAMAN-2019

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

15 TEMMUZ 2016 SONRASINDA KURUMLARA GÜVEN ALGISININ
ARAŞTIRILMASI: KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Hazırlayan

Meral UZAR KURTARAN

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. Hasan Hüseyin AKKAŞ

KARAMAN-2019

	TEZ ONAY SAYFASI FORMU	Doküman No	FR-285
		İlk Yayın Tarihi	05.02.2018
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	00
		Sayfa No	1/1

**15 TEMMUZ 2016 SONRASINDA KURUMLARA GÜVEN
ALGISININ ARAŞTIRILMASI: KARAMANOĞLU MEHMETBEY
ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ**

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 14.02.2019

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Doç. Dr. Hasan Hüseyin AKKAŞ

Üye : Doç. Dr. Hakan CANDAN

Üye : Doç. Dr. Nezir AKYEŞİLMEN

İmzası

Bu tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 31/01/2019 tarih ve 05/69 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Doç. Dr. İdris Nebi UYSAL

Hazırlayan

Kalite Sistem Onayı

ÖNSÖZ

Kişilerin bir araya gelip toplumsal yararı ön planda tutarak, birlikte hareket edebilmeleri olarak ifade edilen sosyal sermaye kavramı, sosyal ilişkilerin gücünü temel alır. Bireye kattığı pozitif değerlerin yanı sıra toplumda da yardımlaşma, dayanışma, kurumsallaşma gibi değerlerin artmasını sağlayan sosyal sermayeyi etkileyen, bir takım unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlardan güven, karşılıklı ilişkilerde taraflar arasındaki iletişimin gücünü belirleyen önemli bir faktör olması sebebiyle sosyal sermayenin de en önemli unsurudur. Bireyler arasındaki güven seviyesi, toplumun da güven düzeyini belirleyen, toplumsal düzenin sağlanmasına da katkı sağlayan bir role sahiptir. Birey ile toplum arasındaki ilişkilerde mühim bir konuma sahip olan güven kavramı, hiç şüphesiz vatandaş ile devlet arasındaki ilişkilerin sürdürülmesinde de önemlidir. Türkiye’de son dönemde yaşanan anti-demokratik olaylar sonucunda birçok gerçek gün yüzüne çıkarak halkın, bazı kişi ve kurumlara karşı bakış açılarında değişiklikler meydana getirmiştir. Çalışmada, vatandaş - devlet ilişkisini etkilediği düşünülen bu olaylar neticesinde kurumlara güven algısının hangi yönde etkilendiğine dair Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi’nde bir araştırma yapılmıştır.

Bu süreçte çalışmanın ortaya çıkmasında büyük emek veren danışman hocam Sayın Doç. Dr. Hasan Hüseyin Akkaş’a teşekkürlerimi sunuyorum. Yine çalışma süresince bilgi ve tecrübelerine başvurduğum Sayın Doç. Dr. Taner Güney ile jürimde yer alan kıymetli hocalarım Sayın Doç. Dr. Nezir Akyeşilmen, Doç. Dr. Hakan Candan, Doç. Dr. Sefa Usta ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Başkanı Sayın Prof. Dr. Ercan Oktay’a şükranlarımı sunuyorum. Çalışmada yer alan anketi cevaplayarak katkıda bulunan Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi personeline teşekkür ederim.

Hiçbir zaman benden desteğini esirgemeyen sevgili aileme ve eşim Doç. Dr. Uğur Kurtaran' a teşekkür ederim. Son olarak yüksek lisans eğitimim boyunca kendisinden çaldığım zamanlar için özür dileyerek kızım Şimal İpek'e sonsuz teşekkür ederim.

Meral UZAR KURTARAN

KARAMAN-2019

ÖZET

Sosyal sermaye özellikle 20. Yüzyılda popüler hale gelen ve toplumdaki kişilerin ortak amaçlar doğrultusunda, toplum yararını ön planda tutarak birlikte hareket edebilmeyi sağlayan bir kavramdır. Bireylerin diğer bireylerle kurdukları ilişkilerin karşılıklı güven temelinde oluşması ortak amaçlar doğrultusunda hareket etmeyi kolaylaştırıcı bir unsurdur. Bir amaç doğrultusunda kendi çıkarlarını arka plana atıp, toplumun faydasını ön planda tutan, diğer bireylerin de aynı şekilde toplumun faydasına hareket edeceğine inanan bireylerin oluşturduğu toplumda, amaçlara ulaşmak daha kolay olacak ve işbirliği artacaktır. Toplumdaki bireylerin güven üzerine kurdukları ilişki sosyal sermayede artış sağlayacaktır.

Bireyler arası iletişim sürecinin temel dayanağı karşılıklı güven duygusudur. Güvene dayalı sosyal ilişkiler hem sosyal yaşamın devamında, hem de birey ile devlet arası ilişkilerin sürdürülmesinde önem arz etmektedir. Bireyin toplum, devlet ve devlet kurumları ile ilişkileri güven içinde sürdürüldüğünde bireyin hem kendisine, hem de topluma katma değeri artmaktadır. Birey ile devlet arasında güven temelli bir ilişkinin kurulabilmesinde ve sürdürülebilmesinde yerine getirilmesi gereken karşılıklı görevler bulunmaktadır. Bireyden devlete karşılıklı sorumlulukların ve yükümlülüklerin güvene dayalı sürdürülmesi, devletin de vatandaşlara, adalet ile yönetildiklerine dair güvence vermesi kamusal düzen için oldukça önemlidir.

Literatüre “15 Temmuz Kalkışması” olarak geçen ve devleti ele geçirmek üzere Türk Silahlı Kuvvetlerinde görevli bir grup tarafından yapılan ekonomik, siyasi, sosyal ve psikolojik sonuçlar doğuran kalkışma tez kapsamında ele alınmıştır. Kalkışmanın ardından yaşanan süreçle ilgili vatandaşların, kamu kurumlarına ve yöneticilerine bakış açılarının hangi düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bu amaçla Karamanoğlu Mehmetbey

Üniversitesi akademik ve idari personeline uygulanan ankette; 15 Temmuz 2016 gecesinde ve sonrasında yaşananların, Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve siyasi yaşamına etkileri analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sermaye, Güven, Demokrasi, 15 Temmuz Kalkışması.

ABSTRACT

Social capital is a concept that has become popular especially in the 20th century and allows people in society to act together in the direction of common goals, by prioritizing the benefit of society. The fact that the relations of individuals with other individuals on the basis of mutual trust is a facilitating factor for the common aims. For a purpose, it will be easier to reach the goals and cooperation will increase in the society of individuals who put their own interests in the background and prioritize the benefit of the society and who believe that other individuals will act in the same way as the society. The relationship of the individuals in the society on the trust will increase the social capital.

The main basis of the interpersonal communication process is mutual trust. Social relations based on trust are important both for the continuation of social life and for maintaining relations between the individual and the state. When the individual's relations with society, state and government institutions are maintained in confidence, the added value of the individual to both himself and to society increases. There are mutual duties that must be fulfilled in order to establish and maintain a trust based relationship between the individual and the state. It is important for the public order to ensure that mutual responsibilities and obligations from the individual to the state are based on trust, and that the state assures citizens that they are governed by justice.

The literature was dealt with as “the July 15 Coup Attempt” and the process of economic, political, social and psychological consequences by the Turkish Armed Forces in order to seize the state was discussed. It was determined at the level of the viewpoints of citizens, public institutions and managers about the process following the development. For this purpose, a questionnaire was applied to the academic and administrative staff of

Karamanoğlu Mehmetbey University; July 15, 2016 night and what happened after Turkey's social, analyzed the effects of economic and political life.

Key Words: Social Capital, Trust, Democracy, July 15 Commencement.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	İ
ÖZET	iii
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER.....	Vii
TABLolar LİSTESİ.....	X
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	6
I.SOSYAL SERMAYE VE GÜVEN	6
I.1. Günümüz Demokrasilerinin Kayıp Halkası Olarak Sosyal Sermaye.....	6
I.1.1 Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel Gelişimi.....	8
I.1.2. Sosyal Sermayenin Tanımı	9
I.1.3. Sosyal Sermayenin Unsurları.....	17
I.2. Güven Kavramının Unsurları	21
I.2.1. Genel (Sosyal) Güven.....	25
I.2.2 Siyasal Güven	26
I.2.3 Kurumsal Güven	27
I.2.4 Siyasal ve Kurumsal Güvenin Toplumsal Yaşama Yansıması.....	29
I.3.Günümüzde Demokratik Sistemi Sürdürmede Güven	31
İKİNCİ BÖLÜM	34
II. TÜRKİYE’DE DEMOKRATİK SİSTEMİN SÜRDÜRÜLMESİNİ OLUMSUZ ETKİLEYEN PARAMETRELER: ORDU VE BÜROKRASI İLİŞKİSİ.....	34

II.1. Kurumsallaş(a)mayan Bürokrasinin Demokratik Sisteme Etkileri.....	39
II.1.1. Bürokrasinin Demokrasi İle İlişkisi.....	40
II.1.2. Türkiye’de Bürokrasinin İşlevi.....	44
II.1.3. Ordu ile Demokratik Sistem İlişkisi	46
II.2. Uluslararası Sistemin İstikrarsızlığı ve Sivil Toplum	50
II.3. Türk Demokrasi Tarihine Darbe Engeli.....	52
II.3.1. 15 Temmuz 2016 Kalkışması Öncesinde Türkiye’de Yaşanan Darbeler.....	54
II.3.2. 15 Temmuz 2016 Kalkışması	59
II.4. Demokratikleş(e)meyen Demokratik Sistemin Çıkmazı	62
ÜÇ ÜNCÜ BÖLÜM	66
III. KURUMLARA GÜVEN ANKETİ UYGULAMASI.....	66
III.1. Araştırmanın Problemi.....	67
III.2. Araştırmanın Amacı.....	67
III.3. Araştırmanın Önemi	67
III.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	68
III.5. Araştırmanın Örneklemi	68
III.6. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Teknikleri.....	69
III.7. Araştırmanın Kısıtları	70
III.8. Araştırma Sorusu ve Hipotezler.....	70
III.9. Araştırma Bulguları ve Değerlendirmeler	73
III.9.1. Araştırma Bulguları.....	73
III.9.2. Değerlendirmeler.....	98
SONUÇ	104

KAYNAKÇA	111
EK ANKET FORMU	122

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Kişisel Değişkenlere İlişkin Frekans Analizi	73
Tablo 2: Güvenilirlik Analizleri	75
Tablo 3: Çalışanların 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Sonrası Kamu ve Özel Sektör Kurumlarına Güven Düzeyine Yönelik Değerlendirmesine İlişkin t-Testi Sonuçları.....	76
Tablo 4: Kurumlara Güven Düzeyine İlişkin t-Testi Sonuçları.....	77
Tablo 5: Kişilere ve Mesleklere Güven Düzeyine İlişkin t-Testi Sonuçları.....	78
Tablo 6: Siyasi Liderlere Güven Düzeyine İlişkin t-Testi Sonuçları.....	79
Tablo 7: Ekonomiye Güven Düzeyine İlişkin t-Testi Sonuçları.....	79
Tablo 8: Çalışanların 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Sonrası Kamu ve Özel Sektör Kurumlarına Güven Düzeyine Yönelik Değerlendirmesine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları	80
Tablo 9: Kurumlara Güven Düzeyine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları.....	81
Tablo 10: Kişilere ve Mesleklere Güven Düzeyine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları.....	82
Tablo 11: Siyasi Liderlere Güven Düzeyine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları.....	83
Tablo 12: Ekonomiye Güven Düzeyine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları.....	84
Tablo 13: 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Sonrasında Kamu ve Özel Sektör Kurumlarına Güven Düzeyi Analizi.	85
Tablo 14: Kurumlara Güven Düzeyi Analizi.....	88
Tablo 15: Kişi ve Mesleklere Güven Analizi.	90
Tablo 16: Siyasi Liderlere Güven Analizi	91
Tablo 17: Türkiye Ekonomisine Güven Düzeyi Analizi	92

Tablo 18: 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Karşısında Cumhurbaşkanı'nın Halkı Meydanlara Davet Etmesi Doğru Bir Davranıştır Ölçeğinin Eğitim Seviyesi İle İlişki Analizi.....	94
Tablo 19: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Geçmek Kamu Kurumlarına Olan Güveni Artırdı Ölçeğinin İlişki Analizi.	95
Tablo 20: Kamu Kurumları Özel Kurumlara Göre Daha Çok Güvenilirdir Ölçeğinin İlişki Analizi.	97

GİRİŞ

Sosyal sermaye kavramı, 1916 yılında L. J. Hanifan'ın çalışmaları ile literatüre kazandırılmıştır. 20. Yüzyılın son çeyreğinde ise sosyal sermaye konusunda disiplinler arası çalışmalar yaygınlaşmış; ekonomiden siyasete, sosyolojiden psikolojiye çeşitli bilim alanlarında sosyal sermayenin unsurları değişik boyutları ile ele alınmıştır.

Sosyal sermaye kavramı, bireye kendi haklarını bilme ve savunma, karar alma süreçlerine dâhil olma, sorumluluk bilinci oluşturma gibi katkılar sağlarken, bu yapıdaki bireylerin topluma katılmasıyla da toplumsal dayanışma, yardımlaşma ve kurumsallaşma gibi değerlerin yaygınlaşmasını sağlayarak, toplumda pozitif etki yaratmaktadır.

Norm, sosyal ağ ve güven ekseninde şekillenen sosyal sermaye kavramı için bu unsurların her biri ayrı önem taşımaktadır. Toplumsal yaşantıda belli kuralların ve yaptırımların olması, birlikte yaşamı kolaylaştırdığından normların; kişiler arasındaki iletişimin ve etkileşimin, toplumsal ilişkileri etkilemesi sebebiyle sosyal ağların; katılımcılık, işbirliği, yardımlaşma ve karşılıklı ilişki kurabilme düzeyini belirleyebilmesiyle de güvenin, kişi ve toplum hayatındaki etkileri oldukça önemlidir.

Sosyal sermayenin bir unsuru olarak değerlendirilen güven kavramı, çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır. İlişkilerde karşı taraftan zarar görmeyeceğine dair kişide oluşan inanç güveni, güven de sosyal ve toplumsal ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. Kişilerin birbirlerine ve devlete güveni kadar, devletin de vatandaşlarına güven vermesi toplumsal yaşamın devamlılığını olumlu etkileyecektir. Kişilerin, devlet ve kurumlarının haklarını koruyacağı ve adaleti sağlayacağı yönündeki inancına karşılık, devletin de vatandaş ile ilgili düşüncesinde kişilerin haklarını teminat altına alacağı ve kişilerin yaşama ait temel hakları karşısında kendinin sınırlandıracağına dair inancının tam olması, vatandaş ile devlet ilişkisinin güven temelli kurulacağına en temel göstergesidir.

Çalışmada sosyal, siyasal ve kurumsal güven olmak üzere üç biçimde ele alınan güven kavramı sosyal yaşama artı değer katıp, birlikte hareket edebilmeyi sağlayarak sosyal sermayenin artmasını etkilemektedir. Bir diğer ifadeyle kişilerin, toplumu oluşturan grupların ve toplumun sosyal sermaye düzeyi arttıkça, toplumsal ilişkilerdeki alacaklı bakiyeleri de artmaktadır. Kişi alacaklı bakiyesini ancak güvene dayalı ilişkileri ile elde edebilmektedir.

Güvene dayalı ilişkilerin, demokratik sistemin işlerliğine de önemli katkılar sağladığı bilinmektedir. Güven düzeyi yüksek olan toplumların daha katılımcı, uzlaşmacı, adil, yolsuzluktan uzak ve başarılı oldukları ve güven temelli ilişkiler sürdürüldükçe de toplumun, demokratik değerlere olan inançlarının da arttığı görülmektedir.

Demokratik bir yönetim sisteminin sürdürülebilmesinde vatandaşın hak ve ödevlerini yerine getirebilmesi, aidiyet duygusunun gelişmesi için birey ile devlet arasında kurulan güven eksenli iletişimin önemli olduğu vurgusu yapılırken; devlet organlarının işlevlerini yerine getirirken kamu kurumlarınca sunulan hizmetlerin belirli kurallar çerçevesinde, adil ve objektif olması gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim kamu görevlilerince yerine getirilen hizmetler ve bürokrasi kavramı, demokrasi bağlamında ele alınmıştır. Buna göre katı, verimsiz ve kırtasiyeciliğe sebebiyet verici bir bürokratik yapı vatandaşın, devlete ve kurumlarına bakış açısını değiştirerek, aidiyet duygusu zedelenmekte ve güvene dayalı ilişkilerin kurulabilmesi zayıflamaktadır.

Bürokratik sistemin kurumsallaşamaması sebebiyle olumsuz etkilenen demokrasinin, sık aralıklarla darbeler ve muhtıralar ile de karşılaşması, demokratik sistemin açığını oluşturmuştur. Nitekim Türkiye’de yaklaşık her on yılda bir darbe veya darbe girişimi olmakta, zor kullanma ve baskı kurma gibi anti-demokratik yollarla seçilmiş hükümetler görev dışı bırakılmaktadır. Bu durum bireylerin güven düzeyini olumsuz yönde

etkilemektedir. Amerika Birleşik Devletleri merkezli Freedom House isimli kuruluş tarafından yıllık olarak yayınlanan özgürlük raporunda, 2017 verilerine göre, Türkiye en son yaşadığı 15 Temmuz Kalkışması sebebiyle ilk kez “özgür değil” kategorisinde yer almıştır. “Demokrasi Krizde” başlığıyla yer verilen raporun Türkiye bölümünde “özgür değil” kategorisine düşüş gerekçeleri olarak, “Gücü cumhurbaşkanlığında toplayan, derinden kusurlu anayasa referandumu, seçilmiş belediye başkanlarının hükümet tarafından atananlarla değiştirilmesi, insan kaynakları aktivistleri ve diğer devlet düşmanı olarak nitelenen kişilere yönelik keyfi kovuşturmalar, devlet memurlarına yönelik devam eden temizlik operasyonları” (Cnntürk Haber Sitesi, 2018) gösterilmektedir. Yine 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında ülkede uygulanan olağanüstü hal politikaları da bu durumun sebepleri arasında gösterilmiştir. Raporda yalnızca Türkiye’de değil batılı ülkelerde de demokrasinin kötüye gittiği bunun sebepleri arasında da gelir adaletsizliğinin yer aldığı ifade edilmiştir (Memurlar.net Haber Sitesi, 2018).

Yukarıda açıklanan durumlardan yola çıkarak sosyal ilişkilerde aranan güven, adalet, eşitlik ve özgürlük gibi yaşam ile ilgili temel kavramların, devlet ile birey ilişkilerinde de arandığı, bu ilişkilerin güçlü olmadığı veya güçlendirilemediği durumlarda ise bireylerin ve toplumsal kesimlerin devlet ile etkileşimlerinde sorunlara neden olabileceği düşünülmektedir. Buradan hareketle çalışmada, Türkiye’de yaşanan 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında bireyden, topluma ve devlete sosyal sermaye düzeyleri yapılan anket ile analiz edilmiştir. Bu konuda Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi personeli ile yapılan anket uygulamasında elde edilen veriler, SPSS programı ile değerlendirilmek suretiyle kurumlara güven algısının düzeyi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşan çalışmanın sonuna kaynaklar ve anket formu eklenmiştir. Araştırmanın birinci bölümü sosyal sermaye kavramının kuramsal niteliği, tarihi süreçte literatüre nasıl girdiği ve sosyal sermaye çalışmaları ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır. Kendi içerisinde üç alt başlığa ayrılan birinci bölümün ilk konu başlığı “Günümüz Demokrasilerinin Kayıp Halkası Olarak Sosyal Sermaye” dir. Kavramın terminolojik tanımlarının yapıldığı bu bölümde sosyal sermayenin temel unsurlarını oluşturan ”Norm”, “Sosyal Ağ” ve “Güven” kavramlarına ait bilgiler verilmiştir. Bu bölümün ikinci başlığı olarak “Güven Kavramının Unsurları” ele alınmış olup, “Genel Güven”, “Siyasal Güven” ve “Kurumsal Güven” konuları açıklanmıştır. Güven kavramının toplumsal yaşama etkilerinin de ele alındığı bu bölümde son olarak “Günümüzde Demokratik Sistemi Sürdürmede Güven” kavramı üzerinde durulmuştur. Kısaca birinci bölümde konunun ana hatlarını oluşturan sosyal sermaye ve güven kavramlarının, kuramsal ve kavramsal boyutları açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan Türkiye’de Demokratik Sistemin Sürdürülmesini Olumsuz Etkileyen Parametreler ana başlığı altında dört ayrı alt bölüme yer verilmiştir. Demokrasi kavramı hakkında bilgiler verilen bölümde “Kurumsallaş(a)mayan Bürokrasinin Demokratik Sisteme Etkileri” başlığı altında Türkiye’de bürokrasinin işlevi, demokrasi ve bürokrasi ilişkisi, bürokratik yönetimde milli savunma ve dış politikada önemli bir yeri olan ordunun, demokratik sistemle ilişkisine dair bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca bölümde demokratik sistem üzerinde uluslararası sistemin etkilerinden bahsedilmiştir.

Yine ikinci bölümde demokrasi tarihimizin önünde büyük bir engel oluşturan darbeler üzerinde durulmuştur. Darbe kavramının anlatıldığı bu kısımda 15 Temmuz 2016 Kalkışması öncesinde yaşanan darbelerin kronolojik bir özeti sunulmuştur. Türk tarihinin

ilk dönemlerinden itibaren yaşandığı bilinen darbelerin, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde de defalarca gerçekleştiği açıklanmıştır. Darbelerin meşru ve seçilmiş hükümetleri, gayr-i meşru yollarla yerinden ettiğinin belirtildiği bölümde demokratik sistemin, darbeler yoluyla hasar aldığı vurgulanmıştır. Bu noktada tezin temel konusu olan 15 Temmuz Kalkışması' nın ele alındığı ikinci bölümde sürecin ortaya çıkışı ve genel özellikleri ile demokratik sisteme yansımaları açıklanmıştır. “Demokratikleş(e)meyen Demokratik Sistemin Çıkması” alt başlığı ile de demokrasinin, demokratikleş(e)memesi sorunu değerlendirilmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise tezin somut verilerinin elde edildiği anket uygulaması üzerinde durulmuştur. İlk olarak uygulanan anket hakkında amaç, yöntem ve kapsam gibi teorik bilgilere yer verilmiş, analize ait bilgiler tablo ile gösterilmiştir. Son olarak ise elde edilen verilere ait değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışmanın konusu 15 Temmuz Kalkışması' ndan sonra halkın bir takım kişi, örgüt ve kurumlara karşı güven algısını belirleyebilmektir. Çalışmanın amacı meşru yönetime karşı gerçekleştirilen anti demokratik müdahalelerin sosyo-politik ve sosyo-ekonomik yaşam üzerindeki etkilerini görebilmektir. 15 Temmuz Kalkışması' ndan sonra yaşanan gelişmelerin devlete, hükümete, kişilere, kurumlara güven düzeyini etkileyip etkilemediğini araştırmak çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır. Literatürde sosyal sermaye ve güven hakkında Francis Fukuyama, Pierre Bourdieu, Eric Uslaner, Adem Öğüt, Hülya Eşki Uğuz, Birol Akgün, Mehmet Ali Aydemir, Hasan Hüseyin Akkaş, İslam Can'ın çalışmaları bulunmaktadır.

Üç bölümden oluşan çalışmada, anket sonuçları ve elde edilen veriler çeşitli yöntemler ile değerlendirilmiştir. Çalışma sonuç ve kullanılan kaynakların künyelerinin verildiği bir kaynakça bölümü ile tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

I.SOSYAL SERMAYE VE GÜVEN

1980’li yıllarda önem kazanmaya başlayan sosyal sermaye terimi, zamanla ekonomi, siyaset, sosyoloji ve psikoloji gibi bilim dalları tarafından sıkça kullanılan bir kavram haline gelmiştir. Genel olarak güven, iletişim ağları, işbirliği, karşılıklılık ve gönüllülük temelinde şekillenen sosyal sermaye için bu etmenlerden her biri ayrı önem taşımaktadır. Nitekim güven kavramı bireyler arası ilişkilerde, birey – toplum ve birey - devlet ilişkisinde de kilit bir role sahiptir.

Bireyler arasındaki güven temelli ilişkiler ve birlikte hareket edebilme gücü topluma ekonomik, siyasal, sosyal olarak pozitif çıktılar sunacaktır. Sosyal sermayenin ekonomik, siyasal kalkınma, toplumsal sorunların aşılması gibi hususlarda önem arz etmesi sebebiyle bu bölümde sosyal sermaye ve unsurları ele alınmaktadır.

I.1. Günümüz Demokrasilerinin Kayıp Halkası Olarak Sosyal Sermaye

Sosyal bilimlerde bazı kavramlar için tanım yapmak oldukça güçtür. Her düşünür o kavrama farklı bakış açısıyla çeşitli anlamlar yükler ve bu sebeple neredeyse kavram üzerinde ortak bir fikre varmak imkânsız hale gelir. İşte bu kavramlardan biri de sosyal sermayedir. Sosyal sermaye kavramı disiplinler arası bir çalışmanın ürünü olması nedeniyle her disiplin, kendi yaklaşımından hareketle sosyal sermayeyi tanımlamakta ve tanım çeşitliliği ortaya çıkmaktadır.

Sosyal sermaye çoğunlukla topluluk, sivil toplum, sosyal doku, güven ve ağ-bağ ilişkileri ile birlikte, insan ilişkilerini temel alan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Aydemir, 2011:3). Sermaye kavramı ekonomi açısından, insani unsurların dışında maddi temellere dayandırılarak açıklanmaktadır. Sosyal sermaye kavramı ise sermayenin sosyal boyutuna vurgu yapmakta ve ekonominin, sosyal yapı ve ilişkilerle

anlam kazandığını ifade etmektedir. Bu noktada Dünya Bankası sosyal sermayeyi ekonomik gelişmede bir kayıp halka (missing link) olarak tanımlamış ve ekonomik gelişmede gözden kaçan unsurun sosyal dünyaya ilişkin olduğunu belirtmiştir (Aydemir, 2011:22). İşte bu noktada ekonomi, siyaset, sosyoloji ve daha pek çok alanda etkili olduğu bilinen sosyal sermaye kavramının sadece ekonomi alanında gözden kaçırılmış bir unsur değil, diğer alanlarca da göz ardı edilmiş kayıp bir halka olduğu düşünülmektedir. Kısaca sosyal sermaye insan yaşamında ortaya çıkan sorunları niteleyen kayıp halka olarak tanımlanmakta ve sosyal sermaye çalışmaları ile bu sorunların çözümüne önemli katkılar olacağı dile getirilmektedir.

Sosyal ilişkilerin gücünü temel alan sosyal sermaye kavramı insani ilişkileri, toplumsal gelişmenin ve dinamizmin kaynağı olarak görmektedir. 20. Yüzyıl itibariyle popülerite kazanan bu kavram bireylerin sahip olduğu ağlar, genel ve bireysel güven düzeyleri, sivil ve siyasal katılım oranları, toplumsal değerler, aile ve kolektif eylemler gibi çalışmalara konu olmuştur. Ekonomik gelişmeden demokratikleşmeye kadar birçok alanda etkili olduğu görülen sosyal sermayenin bireysel ve toplumsal faydaları bulunmaktadır. Sosyal sermaye bireye bilgiye erişimde kolaylık sağlama, kendi haklarını savunma, kendini yetkin hissederek risk alma, yaşadığı çevreyle ilgili sorumluluk alma, karar alma süreçlerine katılma gibi pek çok katkı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra sosyal sermaye; toplum içinde dayanışma, yardımlaşma, kurumsallaşma gibi değerleri güçlendirmekte, birey ve devlet arasındaki ilişkilerin sivil topluluklar aracılığıyla yürütülmesini sağlayarak, demokratik sistemin sorunlarını çözmede ve aktif demokratik yurttaşlığın gerçekleşmesinde önemli katkılar sağlamaktadır (Aydemir ve Özşahin, 2011:43-48; Akkaş ve Tekir, 2013:58).

Toplumda yaşanan her türlü değişim ve gelişme, insan yaşamında da değişimlere sebep olmaktadır. Teknolojik ilerlemelerde olduğu gibi toplumun tamamını etkileyecek türde değişim ve yenilik insan yaşamını doğrudan etkilemekte, bireyden topluma ve devlete tüm ilişki ve sorumlulukların yeniden biçimlenmesini beraberinde getirmektedir. Günümüz küresel dünyasında da sorunların çözümünde bireylere, topluluklara, kurumlara sorumluluk yüklenmekte ve tarafların aktif katılımları demokratik sistemin sürdürülmesinde teşvik edilmektedir. Demokratik sistem günümüz dünyasında temsilden katılıma, müzakere ve diyaloga değişik boyutlarıyla tartışılmaktadır. Bu bağlamda sosyal sermayenin, demokrasinin sürdürülmesinde ve dünyada yaygınlaşmasında; kişilerden topluluklara, kurumlara ve devlete, özellikle kişilerin bilinçlenmelerinde, bireyler arası ilişkilerde ve iletişimde, birey ile kurum ilişkilerinde ve iletişimlerinde sorumluluk almalarında önemli katkıda bulunduğu söylenebilir.

I.1.1 Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel Gelişimi

Sosyal sermaye; siyaset bilimi, sosyoloji, ekonomi, psikoloji gibi birçok bilim dalı tarafından kullanılan multidisipliner bir kavramdır (Gerni, 2013:9). Birçok alanda bu terimin kullanılıyor olması da üzerinde ortak bir fikre varılarak tek bir tanım ortaya koymayı zorlaştırmaktadır.

Sosyal sermaye kavramının tarihsel süreci Gerni tarafından üç dönem olarak incelenmektedir. Gerni'ye göre kavram birinci dönemde sosyal sermaye terimi kullanılmadan yalnızca fikir olarak tartışılmaktadır. Fikri alt yapısı sosyolojiye dayanan sosyal sermayenin konusu; Tocqueville, Durkheim, Weber ve Marks gibi düşünürlerin çalışmalarında¹ dolaylı olarak yer almıştır. İkinci dönem 20. Yüzyıl başlarında

¹ Tocqueville'nin, *Amerika'da Demokrasi (1883)* adlı kitabında bu kavramdan bahsettiği bilinmektedir. Tocqueville'ye göre Amerikan demokrasisini ayakta tutan şey, Amerikan toplumunun sivil ve siyasal amaçlarla kolayca bir araya gelmeleridir. Tocqueville Amerikalıların herhangi bir konuda oluşturdukları gönüllü kuruluşlardaki etkileşimleriyle birbirlerine bağlandıklarını ifade etmektedir. Tocqueville'in bu

J.Hanifan'ın, terimi kullanmasıyla literatüre kazandırılmış ve üçüncü dönem ise Putnam, Bourdieu ve Coleman'ın katkılarıyla sosyoloji, siyasi ve ekonomik alanda daha çok gündeme gelmiştir (Gerni, 2013:4-5, Kitapçı, 2017:9). Ancak sosyal bilimler alanında özellikle de multidisipliner bir kavram için tek bir tanım ortaya koymak ne kadar zor ise gelişim sürecinde de kesin ve bağlayıcı çizgiler ortaya koymak da bir o kadar zordur. Nitekim ortaya çıkan her yeni bilgi ve veri daha önce ortaya çıkarılan tanımları anlamsız kılmakta ve farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Özellikle sosyal bilimler açısından sosyal hayatın dinamik oluşu nedeniyle yaşamın getirdiği çeşitlilikler ve farklılıklar karşısında yeni tanımlamalara ihtiyaç duyulmaktadır.

1980'li yıllardan önce sosyal sermaye konusunda akademik anlamda yapılan çalışmaların sayısı 20 kadar iken, 1996-1999 yılları arasında sayı 1003'e ulaşmış, 2005-2010 yılları arasında ise 6760 makaleye konu olmuştur (Harper, aktaran Field, 2008:5, Seki ve Karataş, 2016:7). Bu verilere göre konuya verilen önemin gün geçtikçe arttığı söylenebilir. Bununla birlikte sosyal sermaye kavramının daha fazla çalışmaya konu olması araştırmaya ve tartışmaya açık, çok yönlü bir kavram olduğunu da göstermektedir.

I. 1.2. Sosyal Sermayenin Tanımı

1916 yılında ilk defa J. Hanifan tarafından yapılan çalışmayla² literatüre dahil olan sosyal sermaye kavramı sosyolojik içeriğe sahip olup, “bireylerin birbirleri arasındaki iyi niyet, arkadaşlık, sempati ve iyi kurulmuş sosyal ilişkilerle hem kendilerine, hem de topluma yarar sağlayacağı” manasını taşımaktadır (Akkaş ve Tekir, 2013:61-62). Field' in

eserinde kullandığı “etkileşim”, “birlik sanatı”, “sosyal yapıstırıcı” gibi kavramlar sosyal sermaye kavramı için oldukça önem arz etmektedir. Yine Durkheim'in mekanik-organik toplumsal yapı analizi, Marks'ın toplumsal yapının sınıfsal biçime vurgusu ve Weber'in statü gruplarının vazgeçilmez bir ögesi olarak görülen ortak yaşam biçimine vurgusu sosyal sermaye kavramı için birer alt yapı oluşturmuştur (Eşki Uğuz, 2010:21-23, Akkaş ve Tekir, 2013:62).

² Konusu “kırsal okul aile birliği merkezleri” olan bu çalışma, topluluk katılımının okul performansının artırılması için önemli olduğunu vurgulamıştır. Hanifan'a göre bireyler komşuları ve onların diğer komşularıyla iletişim kurduklarında birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılayarak topluma katkı sağlayabileceklerdir (Eşki Uğuz, 2010:23, Akkaş ve Tekir, 2013:62).

ifadesiyle sosyal sermaye teorisi, “ilişkiler önemlidir” cümlesiyle özetlenmektedir (Field, 2008:1). Kişiler arasındaki ilişki düzeylerinin kuvvetli olması topluma pozitif değer katarken, zayıf ve güçsüz olmasının kişiler arası ilişkilere değer kaybettireceği belirtilmiştir.

Sosyal sermaye kavramı bireylerin toplumla ilişkileri bakımından 19. Yüzyıl kuramcıları arasında yer alan Comte, Durkheim ve Marx’ a dayandırılrsa da terim, 20. Yüzyılın sonlarında popüler hale gelmiş ve Pierre Bourdieu, James Coleman ve Robert Putnam’ın çalışmalarıyla birlikte akademik literatürde yer almıştır. Sosyal sermaye kavramı Dünya Bankası ve OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) tarafından demokratik sistemlerin sürdürülmesinde demokrasi açığı olarak tanımlanmış ve sistemin zayıflayan veya kopan halkalarının sosyal sermaye ile tamamlanacağı belirtilmiştir. OECD sosyal sermayeyi, kişiler ve gruplar arasındaki işbirliğini kolaylaştıran ortak normlar, değerler ve anlayışlar aracılığıyla oluşan güven temelli ilişkiler sayesinde birlikte hareket edebilme olarak tanımlamaktadır (www.oecd.org,102-103). Dünya Bankası’na göre sosyal sermaye insanlar arasındaki etkileşimleri yöneten değerler, tutumlar, ilişkiler ve kurumları içeren, ekonomik ve sosyal gelişmelere katkıda bulunan bir kavramdır. Bu yönüyle kavram sosyal gelişmeler, değerler ve kurallar ile sosyal ilişkilerden meydana gelmektedir (Grootaert ve Bastelaer, 2001:4).

Sosyal sermaye kavramı özellikle Dünya Bankası direktörü Putnam’ın çalışmaları ile akademik literatürde, üzerinde tartışılan önemli bir konu haline gelmiştir. Literatürde daha fazla yer bulan ve popüler hale gelen sosyal sermaye ülkemizde de Türkiye Cumhuriyeti Devleti Kalkınma Bakanlığı’nca hazırlanan kalkınma planlarında, kamu ve özel sektör ile sivil toplum kuruluşlarının işbirliğiyle yerel ve bölgesel

kalkınmada önemli rol oynayan Kalkınma Ajanslarının projelerinde yer almaya başlamıştır³.

Sosyal sermaye kavramı Türk Dil Kurumu tarafından “toplumu bir arada tutan ve toplumun siyasi, kültürel ve sosyo-ekonomik alanda gelişmesini etkileyen normlar, ağlar, örfler, adetler, gelenekler, görenekler gibi iletişim ve karşılıklı güven esasına dayalı insan ilişkilerini belirleyen kurallar bütünü” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2018). Genel olarak bakıldığında sosyal sermaye, bireylerin bir araya geldiği ve toplumsal yararı da ön planda tutarak birlikte iş yapabilme kapasitelerini anlatmaktadır (Akkaş ve Tekir, 2013:78).

Bourdieu sosyal sermayeyi, “az ya da çok kurumsallaşmış, karşılıklı tanışıklık ve tanıma ilişkilerinden oluşan, uzun ömürlü bir ağ bağ ilişkisine (networke) sahip olmayla bağlantılı, kendi üyelerine kolektivitenin sahip olduğu sermayenin, desteğini sağlayan fiili ya da potansiyel kaynaklar kümesi” olarak tanımlamaktadır (Bourdieu, 2010:61-62). Yine sosyal sermaye kavramı Bourdieu tarafından “kişilerin toplum içinde belli statüleri elde etmede veya statülerini korumada kullandıkları ve harekete geçirdikleri kaynaklar toplamı olarak ifade edilmektedir” (Bourdieu, aktaran Akkaş ve Tekir, 2013:88). Bourdieu sosyal sermayeyi üçe ayırmaktadır. Birincisi doğrudan paraya çevrilebilen ekonomi temelli sosyal sermaye ki mülkiyet haklarını içerir. İkincisi diploma ve sertifika gibi yaşamın ilerleyen zamanlarında paraya çevrilebilen kültürel içerikli sosyal sermayedir. Üçüncüsü ise kişilerin sosyal ilişkilerini, bağlılıklarını, beklentilerini ve yükümlülüklerini içeren gerektiğinde ekonomik sermayeye dönüştürülebilir sosyal sermayedir. Bu tür sosyal sermaye kişiye

³ Sosyal sermaye kavramı, sosyal adaleti sağlama, sosyal yardımlar ve destekleri artırma, toplumsal refahın artırılması gibi genel amaçlarla kalkınma planlarında yer almıştır. Altıncı (1990-1994) ve yedinci (1994-2000) kalkınma planlarında sosyal sermaye yerine beşeri sermayenin etkinleştirilmesi hedeflenirken, 2007-2013 yılları arasını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı ve 2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma Planında doğrudan yer almaktadır. Yine Kalkınma Bakanlığı bünyesinde Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğüne hazırlanan 2014- 2023 Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisinde de sosyal sermaye, önem verilen konulardan olmuştur (Tüysüz, 2011:85-88; Kalkınma Bakanlığı, 2018).

kimlik ve kişilik kazandırmaktadır (Akkaş ve Tekir, 2013:89). Uğuz Bourdieucu sosyal sermayeyi, “sosyal yükümlülüklerle ilişkilerden oluşan, belirli koşullarda ekonomik sermayeye çevrilebilen kendisini çeşitli aidiyet unvanlarıyla hissettiren sermaye çeşidi” (Eşki Uğuz, 2010:26-27) olarak tanımlamaktadır. Kısaca post Marksist geleneği temsil eden Bourdieu’nun sosyal sermaye yaklaşımının ekonomik içerikli olması nedeniyle değişik türde sermaye sahibi olan kişinin, sermayesini sınıfsal ilişkileri açısından kullandığını ifade etmektedir.

Bourdieu, kişilerin hayatları boyunca bir saygınlık inşa etme çabasında oldukları ya da aileden elde ettikleri bu kazanımları sürdürme ve artırma amacı güttüklerini belirtirken, elde edilen bu itibarın kişinin toplumdaki yeri için önem atfettiğini belirtir (Aydemir, 2011:52). Ona göre sosyal sermaye, imtiyazlıların bir serveti ve onların üstünlüklerini korumak için kullandıkları bir araçtır. Ayrıca toplumda daha az imtiyazlı birey ve grupların sosyal bağlardan yararlanabileceklerine dair hiçbir ihtimal bırakmamaktadır (Field, 2008:27). Kısaca Bourdieu sosyal sermayeyi sınıf ayrımına yönelik değerlendirmekte ve bir takım imtiyazlı sınıfın kendi konumlarını ve gücünü korumak amacıyla kullandıkları bir araç olarak görmektedir.

Bourdieu sosyal sermayeyi toplumda yalnızca elit kesimin sahip olabileceği ve kendi üstünlüklerini korumak için tasarlanmış bir nitelik olarak görmektedir. Marksist geleneği temsil eden düşünür, ekonomik sermayenin diğer sermaye çeşitlerinden üstün olduğunu kabul etmekte ve sosyal sermayeyi; birikmesi zaman alan, getiri sağlama potansiyeli bulunan ancak garantisi ve geri dönüşüm olasılığı belli olmayan bir form olarak görmektedir (Ağcasulu,2017:118-119). Fine’e göre Bourdieu’nun kültürle ilgili konularla meşgul olması, Fransız toplum yapısının geleneksel soyutlama özelliğini kullanması, literatürde tamamen terk edilmese de gözden düşmesine sebep olmuştur (Fine, 2011:98-

100). Nitekim toplumsal refahın sağlanması, yoksulluğun azaltılması, gelir adaletsizliğinin giderilmesi gibi çalışmalarda sosyal sermaye kavramı ön plana çıkmaktadır. Ancak Bourdieu' nun sosyal sermayeyi yalnızca imtiyazlı sınıfa ait bir araç olarak görmesi, diğerlerinin sosyal bağlardan yararlanabilme ihtimali bile olmadığını ortaya koyması sebebiyle eleştirilmektedir (Field, 2008:27 ve Akkaş ve Tekir, 2013:93).

Çalışmalarında sosyoloji ve iktisat bilimlerinden yararlanan Coleman'a göre bireyler rasyonel tercihlerinde, başkalarını düşünmeden hareket ettikleri için fiziki ve beşeri sermayeye sahip olmakta ve sermayelerini sürdürmede sosyal sermayeye ihtiyaç duymaktadırlar (Akkaş ve Tekir, 2013:94). Yaptığı çalışmalar neticesinde; bireyler arası iletişim ve etkileşimler yoluyla karşılıklı güvene dayalı ilişkilerin, sosyal normları güçlendirdiğini ve bununla sosyal sermayenin oluşmasına zemin hazırladığı savını ortaya koymaktadır. Coleman, sosyal sermayeyi kamusal bir mal olarak görmekte, bireylerin ve kurumların amaçlarını gerçekleştirmede veya kolaylaştırmada sosyal ilişkilerin önemli olduğunu vurgulamaktadır (Seki ve Karataş, 2016:16-19). 1966 yılında yaptığı "Equality of Educational Opportunity" adlı çalışmasında sosyal statünün okul başarısı üzerindeki etkilerini araştıran Coleman sadece iyi koşullara sahip olan grupların değil, imkânları kısıtlı olan grupların başarısında da pozitif sonuçlar elde etmiştir. Bunun sonucunda bireysel başarıların, gruptaki bireylerin birbirleriyle olan iletişim ve ilişkilerinin etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Öztopcu, 2017:37). Coleman sosyal sermayenin sadece gücü elinde bulunduranlar için olmadığını, aynı zamanda kenarda kalan topluluklar için de yarar sağlayacağını belirtmektedir (Field, 2008:28 ve Eşki Uğuz, 2010:34-35). Sosyal sermaye kavramını rasyonel tercihe dayandıran Coleman, bireylerden topluluğa toplumu oluşturan unsurların, toplumdaki güçleri oranında sosyal sermaye kazanımlarına sahip olacaklarını ifade etmektedir.

Çalışmalarını Bourdieu gibi sosyal eşitsizlikler ve okullardaki akademik başarı arasındaki ilişkiyi açıklamak üzerine yapan Coleman, sosyal sermaye kavramına işlevselci bir bakış açısıyla yaklaşmakta ve Bourdieu'dan farklı olarak da sosyal sermayeyi rekabetçi değil işbirlikçi bir yapı olarak görmektedir. Sosyal sermayenin merkezine aileyi koyan Coleman için, karşılıklılık ve güven unsurları oldukça önemlidir. Dezavantajlı grupların da sosyal sermayeden yararlanabileceği ve ona katkı sağlayabileceği görüşleriyle Bourdieu'dan farklılık göstermektedir. Ancak çalışmalarında toplumsal güç eşitsizliğini göz ardı etmesi, işlevselci yaklaşımı sebebiyle sermaye sahipleri ve kaynaklar gibi hususları yeterince ayrıştıramaması yönüyle eleştirilmektedir (Türk, 2015:140-144, Akkaş ve Kaçanoğlu, 2015:23, Günkör, 2016:45-48, Ağcasulu, 2017:122). Bunun yanında Fukuyama, Coleman'ı sosyal sermayenin kamusal yarar olduğu ve bu nedenle etkileşimde bulunan özel temsilciler arasında düşük düzeylerde oluşabileceği görüşünü eleştirmektedir (Fukuyama, 2010:144-145).

Sosyal sermaye kavramına katkıda bulunan bir diğer isim de Putnam'dır. İlk çalışmasını İtalya'daki siyasi kurumlar hakkında yapan Putnam, daha sonra ABD üzerinde çalışmalar yapmıştır⁴. Demokratik toplumlarda gönüllü organizasyonlara katılımı, çalışma konusu olarak belirleyen Putnam'a göre sosyal sermaye ile yurttaş katılımı arasında güçlü bir ilişki vardır. Katılım ne kadar çok olursa, toplumdaki sosyal sermaye de o kadar fazladır. Bu şekildeki topluluğa "yurttaşlık topluluğu" (civic community) adını veren Putnam'a göre yine bu toplumlarda kurumsal performans da o derece yüksektir (Aydın, 2016:37). Putnam'ın sosyal sermaye teorisi karşılıklılık, karşılıklı fedakârlık, kolektif

⁴ Putnam ABD'yi konu alan Bowling adlı eserde bireyler arasındaki ağ-bağların sosyal sermaye aracılığıyla kurulduğundan söz etmektedir. Amerikan siyasi tarihinde oldukça önemli bir yer tutan 1960 seçimindeki katılım oranına ve sonrasındaki düşüşe dikkati çeken Putnam'a göre bunun sebebi gençlerin örgütlenme düzeylerinin düşük oluşu ve Amerikan toplumunun, uygulanan politikalara güven duymamasıdır. Putnam yaptığı çalışmalarda gelir düzeyi ve eğitim seviyesi artan Amerikan toplumunda kişilerin, gönüllülüğe ve yardımlaşmaya dayalı davranışlardan uzaklaştığı, siyasal etkinliklere daha az katıldığı, toplumsal sorunların çözümüne yapılacak katkıda daha isteksiz olduklarını gözlemlemektedir (Akkaş ve Tekir, 2013:110).

eylemler, iş birliği, güven, katılım ve etkileşim gibi kavramlar üzerinden şekillenmektedir (Eşki Uğuz, 2010:38). Putnam'a göre karşılıklılık ilkesi gereğince, toplumsal ilişkilerde kendisine iyilik yapılmasını bekleyen bir kişinin, mutlaka kendisinin de bir iyilik yapması gerekmekte ve tüm bunlar; toplumsal hayatın hem bireyler, hem de toplum için daha verimli hale gelmesini sağlamaktadır. Karşılıklılık normunun gelişmesini, güvenilirlik düzeyiyle ilişkilendiren Putnam'a göre karşılıklılık normlarına dayalı bir toplum güvensiz bir topluma göre oldukça etkindir (Aydemir ve Özşahin, 2011:47). Putnam, sosyal ilişkilerin kişiler arasındaki dayanışmayı artırmasını da "ben" kavramını "biz"e dönüştürmede önemli bir unsur olarak görmektedir (Aydemir, 2011:67). Kısaca ortak hedefleri gerçekleştirmek için aktörlerin işbirliği halinde ve etkin bir şekilde hareketini sağlayan güven, sosyal normlar ve ağlar gibi sosyal örgütlenmenin özellikleri sosyal sermayeyi oluşturmaktadır (Eşki Uğuz, 2010:36). Putnam günümüz demokrasilerinde yurttaş katılımının zayıflığına dikkati çekmekte, demokratik sistemin sürdürülmesinde temel unsur olan seçmenleri, oy vermeme veya oy kullanmada gönülsüz davranışlarının demokrasilerde yönetilemezlik krizine yol açacağını ifade etmektedir. Bu noktada Saramago'nun Görmek (Seeing, 2007) adlı romanı; seçmenlerin seçimlerde oy kullanmama tercihleri sonucu veya boş oy kullandıklarını, pusula sandığı açıldığında demokratik sistemin karşılaşılabileceği güçlükleri, iktidarın halk üzerinde artıracığı baskıları ve iktidarın, toplumdaki meşruiyet tartışmalarının demokrasilerde yönetilemezlik krizini anlatan önemli bir romandır (Drake, 15,83-84,190).Yurttaşların demokratik süreçlere aktif katılımları sosyal sermayeleri artırılarak sağlanabilir. Böylece bireyler ile toplum ve devlet arasında demokrasi açığı giderilebilir.

Putnam sosyal sermaye çalışmalarında bireyden daha büyük bir yapıyı ele almakta ve bu da Putnam'ı, birey merkezli yaklaşan Coleman ile sınıf merkezli yaklaşan

Bourdieu' dan farklı kılmaktadır. Sosyal sermayeyi tanımlarken kullandığı dilin ağır oluşu, yapılan analizlerin birbirini tekrar eden istatistiklerden meydana gelmesi, 21. Yüzyıl sosyal hareketleri ve örgütlenmelerini sadece sivil toplum kuruluşlarına indirgemesi gibi sebeplerle Putnam'ın sosyal sermaye çalışmaları eleştirilmektedir (Ağcasulu, 2017:122).

Sosyal sermaye kavramına önemli katkıları olan düşünürlerden birisi de Fukuyama'dır. Fukuyama'nın sosyal sermayeye bakış açısı diğerlerine göre biraz daha farklılık taşımaktadır. Fukuyama'ya göre dünyadaki tüm ekonomik ilişki ve işbirlikleri sosyal sermaye ve güvenle birleşirse ancak bir ekonomik anlam taşır (Günkör, 2016:54). Ona göre sosyal sermaye için önem taşıdığı düşünülen güven, ağılar ve sivil toplum gibi unsurlar sosyal sermayenin sonuçlarıdır. Fukuyama sosyal sermayeyi “iki ya da daha fazla birey arasında işbirliğini destekleyen somutlaşmış gayri resmi norm” olarak tanımlamaktadır (Fukuyama, 2010:144). Ona göre sosyal sermaye güven, ahlaki davranışlar, erdemlilik, sadakat, dürüstlük üzerinden şekillenmekte ve kurallar, ahlaki yapı, toplumun diğer alışkanlıklarıyla da genişlemektedir. Fukuyama çalışmalarında güven kavramını önemle vurgulamaktadır. Güven temelli ilişkiler sonucunda sosyal sermayenin topluma yarar sağlayacağı yönünde görüşleri bulunmaktadır (Öztopcu, 2017:40-41). Toplumsal refahın sağlanmasında ekonomik faaliyetlerin önemi yadsınamaz boyuttadır. Bu doğrultuda Fukuyama toplumların başarılı bir ekonomik performans göstermesinde de güvenin önemli bir faktör olduğunu vurgulamaktadır. Güven duygusunun hâkim olduğu bir toplumda sosyal sermayenin de yüksek olacağını belirten Fukuyama bu ülkelerde, devlet desteği olmadan büyük organizasyonlar oluşturulabileceğini vurgulamaktadır (Fukuyama, 1998:22-30).

15 Temmuz 2016'da yaşanan darbe girişimi sonrasında demokratik sistemin sürdürülmesinde kurumlara güven sorunu önem kazanmıştır. Fukuyama'nın güvene dayalı

sosyo-politik açıklamaları, Putnam'ın sistemdeki demokrasi açığını gidermede sosyal sermaye kavramına yaptığı vurgudan hareketle çalışma gerçekleştirilmiştir. Ayrıca doğrudan veya dolaylı olarak ekonomiye dayandıran ve sosyal sermayenin, sınıfsal ilişkileri açıklamada önemli olduğunu söyleyen Bourdeu ile sosyal ilişkilerin ve etkileşimlerin iyi ilişkilerin yaratılmasında önemini vurgulayan Coleman'ın açıklamaları, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi personeli ile gerçekleştirilecek betimleyici çalışma ile açıklanacaktır.

I.1.3. Sosyal Sermayenin Unsurları

Sosyal sermaye sosyoloji ve iktisat bilimlerinin kesişme alanında ortaya çıkan bir kavramdır. Kavramın farklı bilim dallarıyla bağı sebebiyle disiplinler arası bir niteliği bulunmaktadır. Bundan dolayı sosyal sermaye kavramını tanımlamak aynı zamanda disiplinler arası bir uğraş alanıdır. Ancak bu disiplinlerin paylaştığı ortak unsurların genel olarak sosyal sermayeyi nitelediği söylenebilir. Sosyal sermaye hakkında ortak bir tanımlamanın yapılmasındaki zorluk gibi kavramın belirleyicilerini ve unsurlarını ortaya koyma konusunda da ortak bir yargıya varmak oldukça zordur. Çalışma sayısındaki artışa paralel olarak konu hakkında değişik ve yeni görüşler ortaya çıkmaktadır. Sosyal sermayenin unsurları konusundaki çalışmaları ilgiden ilişkiye, normdan güvene, ağlardan dayanışmaya değişik biçimlerde sınıflandırmak mümkündür.

Sosyal sermaye hakkında Narayan ve Cassidy; grubun nitelikleri, genelleştirilmiş kurallar, birliktelikler, girişkenlik, komşularla bağlantılar, gönüllülük ve güven olmak üzere yedi farklı unsur ortaya koymaktadır (Narayan ve Cassidy, aktaran Eşki Uğuz, 2010:60).

Offe ve Fuchs ise sosyal sermayenin, ilgi, güven ve bağlantılılık olarak üç unsuru olduğu görüşündedir. Yine Muhturi ve arkadaşlarının çalışmalarında güven, ağ ve

normlar sosyal sermayenin unsurlarını oluşturmaktadır (Offe, Fuchs ve Muhturi ve arkadaşları, aktaran Öğüt ve Erbil, 2009:16).

Dale, sözleşme, güven, ortaklaşa hareket, ortak normlar, bilginin yayılımı ve gelecek anlayışını sosyal sermayenin unsurları olarak belirtirken, Grootaert ve Bastelar; yerel birlikler ve ağlara üyelikler, güven ve normlara bağlılık göstergelerini, birlikte hareket edebilme göstergelerini sosyal sermayenin unsurları olarak göstermektedir (Dale, Grootaert ve Bastelar, aktaran Öğüt ve Erbil, 2009:16; Gerni, 2013:17-18). Kısaca her yeni çalışma sosyal sermaye kavramına yeni bir boyut kazandırsa da çalışmaların normlar, sosyal ağlar ve güven unsurları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

I.1.3.1. Normlar

Normlar toplumsal yaşamda kişi ve grupların tavır ve davranışlarının nasıl olması gerektiğini belirleyen toplumsal kurallardır. Normlar toplumun çıkarını, bireysel çıkardan üstün tutması nedeniyle sosyal sermayesi oldukça yüksektir. Ayrıca kişilerin uyması gereken kuralların ve uyulmadığında karşılaşılan yaptırımların belli olması, ilişkilerdeki belirsizliklerin azalması sebebiyle kişiler arasındaki güven bağlarını da kuvvetlendirmektedir (Gerni, 2013:18).

Sosyal sermaye kavramının literatüre kazandırılmasında öncü isimlerden biri olan Coleman ve Putnam normlar konusuna önem vermişlerdir. Putnam'a göre normlar herkesin kurallara uyması gerektiği yönünde bir telkinle hem birlikte yaşamayı kolaylaştırmakta, hem de sosyal sermayenin gelişimine katkı sağlamaktadır. Coleman ise normların sosyal sermaye oluşturma ve devamlılığını sağlamada etkili olduğunu vurgulayarak, normların dışsal bir ödül ve ceza söz konusu olduğunda ya da değerli olarak algılandığında takip edilebileceğini ifade etmektedir (Eşki Uğuz, 2010:61-62). Fukuyama ise normların sosyal sermayeyi oluşturmaktan ziyade gruplar içinde işbirliği sağlaması

gerektiğini belirtmektedir. Ona göre normlar dürüstlük, bağlılık, güvenilirlik gibi görevleri yerine getirmekle birlikte karşılıklılığın korunması gibi geleneksel değerlerle de ilişkilidir (Fukuyama, 2010:144).

Toplumda doğruyu ve yanlış, iyiyi ve kötüyü ortaya koyan genel kabul görmüş, yazılı olmayan belli kurallar ve resmi bir yaptırım olmasa da ahlaki açıdan bir yaptırım öngören kuralların varlığı, sosyal düzenin korunmasında önem arz etmektedir. Kişilerin neyi yapıp yapmayacağını veya nasıl yapacağını belirleyen bu ilkeler, sosyal ilişkileri düzenleyerek günlük yaşantıyı kolaylaştırmaktadır. Ayrıca bireyin kendi yararına olan bir davranışı normlara uygun olmadığı gerekçesiyle gerçekleştiriyor oluşu, normların bireysel çıkarların üstünde bir değer olduğunu ortaya koymaktadır. Normlar toplumda her zaman olumlu işleve sahip değildir. Örneğin Öğüt ve Erbil topluluğun amaçları açısından olumlu sonuçlar üreten normların toplumun geneli için olumsuz sonuçlar doğurabildiklerini ifade etmişlerdir⁵ (Öğüt ve Erbil, 2009:26). Genel olarak hâkim normlara göre hareket eden ve kişisel çıkarları göz ardı eden bir toplumun, sosyal sermayesi de o oranda yüksek olacaktır.

I.1.3.2. Sosyal Ağlar

Sosyal ağlar sosyal sermayenin önemli bir unsurudur. Literatürde kavramının öncü isimleri olarak yer alan Bourdieu, Coleman ve Putnam'ın sosyal sermaye tanımlamaları ağlara dayanmaktadır. Sosyal ağlar kavramı literatürde bazen sosyal sermaye kavramının ön koşulu bazen de sonucu olarak ifade edilmiştir.

Temelde, bireysel olarak ifade edildiğinde kişiler arasındaki ilişkilere; örgütsel olarak ise örgütlerin diğer örgütlerle olan ilişkilerini ele almaktadır. Field'e göre insanlar iletişim ağları aracılığıyla ilişki kurar ve devam etmesini sağlar. İletişim ağları insanların

⁵ Örneğin suç örgütleri ya da çeteler (Öğüt ve Erbil, 2009:26).

hedeflerini sürdürmelerine yardım eden ve toplumu bir arada tutmaya yardımcı olan ilişkiler ve normlar kümesinin bir parçası olarak görülmelidir. İletişim ağları, sosyal bağlılık, karşılıklı avantajlar için bir kişinin diğeriyle ortaklaşa çalışmasını sağlar (Field, 2008:3-5).

Kısacası sosyal sermayenin oluşturulması ve sürdürülmesi, sosyal ağların varlığına, ağ yapılarının etkinliğine ve genişliğine bağlıdır. Sosyal ağlar, kişiler ve örgütler arasındaki işbirliğini kolaylaştırmakta ve taraflar arasında bilgi akışını sağlamaktadır (Gerni, 2013:27). Nitekim aktörler arasında kurulan bağların karşılıklı, etkin ve güçlü olması sosyal sermayeye olumlu katkılar sunabilir.

I.1.3.3. Güven

Normlar ve sosyal ağlar sosyal sermayenin gövdesini, güven kavramı ise beynini oluşturur. Bu açıdan bakıldığında sosyal sermayenin öncülerinden Putnam'a göre başkalarına güvenen kişiler, sivil yaşantısında daha katılımcı olmakta ve bu sebeple de daha fazla sosyal sermaye üretmektedir. Toplumdaki güven düzeyinin artmasıyla kişiler arasında yardımlaşma ve işbirliği artma olasılığı da artacak ve toplumda güvene dayalı işbirliği döngüsü oluşacaktır (Öksüzler, 2006:113). Coleman ise kapalı ağ-bağ özelliği gösteren yapıların düzenli ilişki ve davranış normlarıyla birlikte güven ve itibar oluşturarak sosyal sermayeyi oluşturabileceğini ifade etmektedir (Başak ve Öztaş, 2010:35).

Fukuyama'ya göre sosyal sermaye, bir toplumda veya bazı bölümlerinde güven duygusunun olmasından ileri gelmektedir. Güven, üyelerinin ortaklaşa paylaştığı normlara dayalı, dürüst ve işbirliğiyle hareket eden toplumlarda ortaya çıkmaktadır (Fukuyama, 1998:37). Güven bireyden aileye, aileden topluluklara, gruptan ulusa toplumsal yapının her alanını inşa eden bir kavramdır. Güven düzeyi bakımından toplumlar arasında farklılıklar ortaya çıkabildiği gibi aynı zamanda belirli koşullar veya zaman içinde

de değişim gösterebilmektedir (Fukuyama, 1998:205). Fukuyama güven düzeyi yüksek toplumların sosyal sermaye açısından da zengin olduğunu bildirmektedir (Başak ve Öztaş, 2010:35).

Güven düzeyi yüksek toplumlarda devlete olan güven güçlü olduğundan demokratik gelişme hızı yüksektir. Bu tür toplumlarda yolsuzluk daha az, hükümet performansı daha fazla ve bürokrasinin performansı daha iyidir. Bu yapıdaki toplumlarda hükümetler eğitime daha fazla bütçe ayırır ve ekonomik büyümeyi teşvik edici politikalar izler. Güven duygusu ekonomik işbirliği ve dayanışmayı geliştirdiğinden sistemin etkinliği artarak daha fazla üretim sağlanacaktır. Bunun yanında toplumdaki güven düzeyi seviyesiyle kentlerdeki suç oranları da birbirine paralel bir yapı izlemektedir. Ayrıca güven düzeyinin düşük olduğu toplumlarda ise suç örgütleri, rüşvet ve yolsuzluk yaygınlaşır ve daha güçlü bir devlet ile bürokrasiye ihtiyaç duyulur hale gelir (Aslan, 2016:188-189). Ancak toplumsal yapıyı oluşturan unsurların birbirleri ile uyumlu olması durumunda kurumsallaşma artacak ve bireyden topluma ve devlete güvene dayalı ilişkiler demokrasinin sürdürülmesine katkıda bulunacaktır.

Sonuç olarak sosyal sermaye ve güven arasında olumlu ilişkiler bulunmakla birlikte, toplumu oluşturan topluluklar arası ilişkilerde aşırı güvenin de güvensizlik kadar topluma karşı olumsuz sonuçları olabileceği ifade edilebilir.

I.2. Güven Kavramının Unsurları

Güven sosyal bilimler literatüründe siyaset felsefesi, siyaset bilimi, sosyoloji, ekonomi, psikoloji, yönetim bilimi, hukuk gibi disiplinler tarafından ele alınan konulardan biridir. Elbette farklı disiplinler bu kavramı kendi pencerelerinden değerlendirerek tanımlamışlardır. Multidisipliner olan bu kavram özellikle Avrupa ve Amerika'da çok sayıda çalışmalara konu olmuş ancak Türkiye'de yeterli sayıda bir literatür

oluşturulamamıştır (Can, 2015a:25). Pek çok alanda farklı tanımlamalar bulunmaktadır. Örneğin kişilik kuramcıları güvenin, kişiliğin köklerinden ve bireyin önceki psiko-sosyal gelişiminden kaynaklandığı görüşündedir ve güveni, inanç ve beklenti olarak kavramsallaştırmaktadır. Sosyologlar ve ekonomistlerin görüşüne göre güven kurumsal bir olgu olup kurum içi ve kurumlar arası, kişinin kuruma yansıttığı güven olarak ifade edilmektedir. Sosyal psikoloji kuramcıları ise bireylerin, kişiler arası ya da grup düzeyinde güveni oluşturdukları veya yok ettikleri yönünde bir görüş savunmaktadırlar (Kalemci Tüzün, 2007:95).

Güven kavramının genel olarak tanımlamalarına bakıldığında, bir ilişkide tarafların birbirinden zarar görmeyeceğine ya da bir tarafın zayıflığının karşı tarafça istismar edilmeyeceğinden emin olunması durumunda güven ortamı gerçekleşmektedir (Başak ve Öztaş, 2010:35). Yine bir kişinin karşı tarafın adil, ahlaki kurallara uygun ve öngörülebilir şekilde davranacağına ilişkin inancı; kişinin başkasından özverili veya faydalı davranacağına ilişkin beklentisi; bir kişi veya grubun davranış ve niyetlerine inancı ve bağlılığı, ahlaki kurallara dayalı adil ve yapıcı davranış beklentilerini ve başkalarının haklarını düşünme beklentisi güven olarak tanımlanmaktadır (Demircan ve Ceylan, 2003:140). Bu bağlamda güven, Türk Dil Kurumu tarafından korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusu, itimat olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2018). Tüm bu tanımlardan yola çıkarak güven kavramı için, kişinin kendisi dışında kişi, grup veya kurumların herhangi bir konuda adil, dürüst ve faydalı davranışlar göstereceğine dair inançtır denilebilir.

Sosyal sermayenin öncü isimlerinden Coleman, Putnam ve Fukuyama gibi isimler güven ve sosyal sermaye arasında açık ve ayrılmaz bir ilişki olduğunu savunmaktadır. Güven kavramının bireylerarası ilişkileri, karşılıklılık ve işbirliğini

desteklemesi sebebiyle sosyal sermayenin oluşumuna katkı sağladığı söylenebilir (Gerni, 2013:21). Bazı yazarlarsa güven olgusunu sosyal sermayenin bir ön koşul göstergesi veya çıktısı olarak görmektedirler. Güven duygusu olmadan sosyal sermayenin gelişmesi ve bir ilişki ağı kurulması olası görülmediğinden ön koşul olarak görülmektedir (Aslan, 2016:187).

Güven konusunda birçok çalışması bulunan Uslaner güveni, bilgiye dayalı toplum için kilit öneme sahip modern bir kavram olarak görmekte ve stratejik, kişisel ve genel güven olarak üçe ayırmaktadır (Uslaner, 2003:4). Uslaner' e göre güven ahlaki bir değer olup erken yaşlarda öğrenilip edinilen deneyimlerle ortaya çıkmaktadır. Ona göre kişinin ahlaki gelişimi ile güven duygusunun gelişimi eşzamanlı olarak gerçekleşmektedir (Can, 2015a:28). Bu konuda önde gelen isimlerden Fukuyama' ya göre ise güven bir topluluğun oluşabilmesi için karşılıklı güven şarttır ve güven, kültür tarafından belirlendiğinden her toplulukta farklı ölçülerde ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra kişisel çıkarlar ve sözleşme gibi unsurlarla bir topluluk oluşturulması muhtemeldir ancak ortak ahlaki değerlerle kurulmuş topluluklar daha etkin ve verimli olacaktır. Ona göre bir toplumda güven duygusunun hâkim olması sosyal sermayeyi yaratmaktadır (Fukuyama, 1998:36-37).

Güven kavramını ele alan Coleman, Putnam, Fukuyama, Granovetter gibi araştırmacıların çalışmalarına göre bireyler arasındaki güven düzeyinin yüksek olması ilişkileri de güçlendirmekte ve sosyal sermaye düzeyini de artırmaktadır (Öztopcu, 2015:287-288). Nitekim Karagül' ün ifadelerine göre güven duygusu yeme ve içme gibi temel ihtiyaçların da önüne geçen en önemli hayat alanı özelliğidir. Bireyin yaşadığı ortamda kendisine, yakınlarına ve kutsal gördüğü değerlere karşı bir saldırı olmayacağına inanması ya da böyle bir olayla karşılaştığında her halükarda yardım göreceğine inanması,

kişi için güven ortamı sağlamaktadır. Kişinin böyle bir ortamda yaşıyor olması da kendisinde topluma karşı sorumluluk duygusu yaratarak, kişiyi toplum için bir şeyler üretme çabasına sevk edecektir (Karagül, 2015:3).

Güven konulu çalışmaları bulunan Zmerli ve Newton, “Social Trust and Attitudes Toward Democracy” adlı makalelerinde güven için işbirlikçi bir sosyal iklim sürdürmeyi sağlayan, birlikte hareket etmeyi kolaylaştıran, kamu yararına olan ilgiyi teşvik eden bir unsur olarak tanımlamaktadırlar. Toplumdaki bireyler arasında var olan güvenin, işleri daha az riskle kolay yürüyebilir hale getirdiği, sivil topluma katılımı artırdığı, demokrasinin daha istikrarlı ve verimli bir şekilde yürütmesine katkı sağladığını vurgulamaktadırlar. Bu bağlamda sosyal ve politik güvenin birbirlerinin destekleyicisi olduğunu belirtmektedirler (Zmerli ve Newton, 2008:706-707) Burada güven, kişilerin kendi aralarında, topluma ve devlete güçlü ilişki ve iletişim kurmalarının en önemli faktörlerinden biri haline gelmektedir. Bireylerin kendi aralarında ve kurumlar arasında oluşturduğu güven düzeyinin toplumsal çıktı açısından önemli olduğu söylenebilir. Bir başka ifadeyle güven düzeyinin yüksek olması bireylerin birbirleri ve toplum için daha fazla özveride bulunarak çalışacağını gösterdiğinden, sosyal sermaye de artış gösterecektir. Aynı zamanda toplumda hâkim olan güvensizlik ise bireyleri kendisi için çalışmaya sevk ederek bencil hale dönüştürebilir. Bu sebeple toplumda güven düzeyinin düşük olması sosyal sermayeyi de düşürecektir. Tüm bu bilgiler ışığında sosyal sermaye ve güven arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Güven bireyin sosyalleşme sürecinde diğerleriyle ilişki ve etkileşimde bulunmalarında oldukça etkili bir kavramdır. Bireyin yaşamında ahlaki bir kavram olarak yer alan güven, bu temelde kurulan ilişkiler vesilesiyle de yardımlaşma ve işbirliği

sağlamakta ve “ben” yerine “biz” anlayışını toplumda yaygın hale getirmektedir (Akkaş ve Tekir, 2013:139).

Güven üzerine yapılan çalışmalar neticesinde bu konunun kendi içerisinde çeşitlendirildiği de görülmektedir. Literatürde yatay-dikey güven, genelleştirilmiş-özelleştirilmiş güven, kişilerarası-sistemsel güven, kısmi sosyal–genel sosyal ve siyasal güven gibi ayrımlar yapıldığı bilinmektedir (Can, 2015a:40-41). Bu bilgilere paralel olarak çalışmada sosyal, siyasal ve kurumsal güven konuları ele alınacaktır.

I.2.1. Genel (Sosyal) Güven

Sosyal güven kavramı kimi zaman sosyal sermaye teorisinin bir alt dalı, kimi zaman da bir öncülü olarak değerlendirilmiştir. Bireylerin karşı taraf ile olan etkileşimleri sonucu ortaya çıkan bir his ya da özellik olarak ifade edilmektedir (Tecim, 2011:1-7). Sosyal güven, temeli sosyal ilişkilere dayalı bir toplumda sosyal sistemin devamlılığını ve sosyal bütünleşmeyi sağlar. Aynı zamanda kurumları ve yapıları koruma işlevi gören, sosyal ve ekonomik değişimlere ve siyasal yaşama olan güveni tesis eden, toplumsal yapının bütünleştirici gücü ve güçlü bir sosyalleştirme aracıdır (Can, 2015a:41). Kişilerin yalnızca aralarındaki kan bağı ilişkisine dayanarak, tanıdıklarına ya da kendilerine benzeyen kişilere güven duymaları stratejik (kişisel) güven olarak adlandırılırken, aralarında herhangi bir bağ bulunmamasına rağmen tanımadığı, yabancı kimselere dahi güvenmesi ise genel güven olarak tanımlanmaktadır (Aslan, 2016:187-188).

Uslaner’ e göre sosyal güven ile bireyin iyimser bir kişiliğe sahip olması arasında ilişki bulunmakla birlikte kişinin etnik yapısı, yaşadığı ülkenin ve etkileşimde bulunduğu toplumun kültürel yapısıyla yakından ilişki bulunmaktadır. Uslaner iyi işleyen bir toplumun da temelinde sosyal güven olduğunu öne sürmektedir (Uslaner, aktaran Can, 2015a:42-43).

Eğitim, sosyo-ekonomik faktörler ve kişisel doyum gibi etmenler sosyal güveni artırmaktadır. Bir örnekle ifade etmek gerekirse yaşam kalitesi yüksek toplumlarda bireyler genel olarak hayatlarından memnun olmakta, mutluluk düzeyleri artmakta, aile ilişkileri güçlenmekte ve sosyal güven artmaktadır. Bunun yanında bireylerin mesleki yaşantılarındaki doyumsuzluğu ve aile hayatındaki mutsuzlukları sosyal güveni zayıflatmakta ve bireyler, kendilerini toplumdan dışlamakta (Akkaş ve Tekir, 2013:126) veya kişiler kendilerini, toplumun dışladığına inanmaktadırlar.

Ekonomistler ve siyaset bilimciler güveni, toplumsal hayatta olumlu etki yaratmasından dolayı önemli görmektedir. Çünkü güven düzeyinin yüksek olduğu toplumlarda siyaset kurumu ve ekonomi, topluma yüksek bir performans sunacaktır (Tecim, 2011:11).

Nitekim genel güven düzeyindeki artış toplumu da aynı yönde etkilemektedir. Zira güvene dayalı ilişkilerin yüksek olduğu toplumlarda yolsuzluk daha az, hükümet performansı daha fazla ve bürokratların performansı daha kalitelidir. Bu toplumlarda hükümetler; ekonomik büyümeyi teşvik edici politikalar izleyerek, gelir dağılımında adaleti sağlayıcı politikalar geliştirilecek ve eğitime daha fazla bütçe ayrılacaktır (Aslan, 2016:188). Kısaca sosyal güven kişilerin birbirleri arasındaki tutumunu ifade etmekle birlikte toplumun geneline yayılacak bir sosyal refahın da ön koşulu olduğu söylenebilir.

I.2.2 Siyasal Güven

Her yurttaş yaşadığı ülkede kendini yöneten lidere, kurumlara mevcut sisteme güvenmek ister, bunun için de yönetimde izlenen politikalarla beklentilerin uyum içerisinde olması gerekir. O halde vatandaşın, siyasal mekanizmalara ve yürürlükteki politikalara yönelik güveni siyasal güveni oluşturmaktadır (Can, 2015a:68). Bu konuda yapılan çalışmalarda öncü isimlerden olan Easton siyasal güveni, siyasal otoriteye ya da

rejime dönük yaygın destek olarak ifade etmektedir (Easton, aktaran Akgün, 2014:4). Bir başka ifadeyle siyasal güven, siyasal sistemin herkes için eşit ve adil sonuçlar ve politikalar üreteceğine yönelik yaygın inancı olarak tanımlanabilir. Bireyler açısından siyasal güven, vatandaşların kendi siyasal inanç ya da değerlerine göre siyasi otorite ve kurumların performansının değerlendirilmesine yönelik bir tutum ve davranış biçimi (Akgün, 2014:4) olarak da ifade edilebilir.

Siyasal güven bireylerin, kurumlara ve hükümete güvenini ifade etmekte ve yönetenlerin performansının, beklentiyi karşılama ölçütü siyasal güven düzeyini belirlemektedir. Burada güven; politikacı, parlamento, kabine, polis, meşru siyasi sistem, ordu, sivil örgütlenmeler gibi hükümetin merkezinde bulunan kurumlara duyulan güveni ifade etmektedir. Ayrıca siyasal güven vatandaşın lidere, hükümete ve kurumlara desteğinin ölçülmesi ile de belirlenmektedir. Buna göre performans ve beklenti, güven için olmazsa olmaz bir etken değildir, çünkü siyasal güven kişilerin ideolojisi, kültürü, alışkanlıkları, bağlılıkları ve süreçle de yakından ilgilidir (Can, 2015a:68-73).

Bu bilgiler ışığında siyasal güven için vatandaşların kendisini yöneten kişi ya da kişilerin performansına, siyasi rejimin ve kurumların herkes için eşit fırsatlar sunduğuna dair hâkim inanç olduğu ifade edilebilir.

I.2.3 Kurumsal Güven

Genel bir ifadeyle kurum, kişilerin temel sosyal ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturulmuş sürekli, eşgüdümlü bir sosyal ve hukuki örgüt, rol ve ilişki yapısı olan yapıdır. Kurumsal güven ise en kısa ve öz anlatımla vatandaşların anayasaya, değerlere, anayasal kurumlara, kurallara ve normlara güvenmesidir. Ayrıca hükümete, hükümetin kurumlarına ve siyasal kurumlara olan güven; hükümetin ve siyasi kurumların

performanslarının yurttaşlar tarafından değerlendirilmesi olarak da ifade edilmektedir (Can, 2015a:105-107, Akkaş ve Tekir, 2013:124).

Bireyin sosyal yaşantısında oldukça mühim bir yer kaplayan güven kavramının toplumsal yaşantı için de bir o kadar önemli olduğu söylenebilir. Şöyle ki bireylerin birbirlerine güvenmeleri sosyal güven düzeyini etkilemekte ve sosyal güven düzeyi yüksek olan toplumun, kendini yöneten kişi ve kurumlara güveni de buna bağlı olarak artmaktadır. Toplumda kişisel ve sosyal güvenin artması, bireylerin sosyalleşmesini, kurumların kurumsallaşmasını, bireylerin hayata pozitif bakmalarını ve sistemin meşruluğunu olumlu olarak etkilemektedir (Akkaş ve Tekir, 2013:125).

Bir ülkedeki ekonomik durum, siyasal yapı ve demokrasi geleneği sosyal güveni etkileyen unsurlar olarak söylenebilir. Örneğin toplumda enflasyon ve işsizlik gibi olumsuz göstergeler sosyal güveni zayıflatmakta, iyi işleyen ve istikrarlı ekonomi ile beklentileri karşılayan kamu politikaları ise sosyal güveni artırmaktadır. Bununla birlikte toplumda sosyal güven artışı, kamu politikalarının oluşmasında ve sürdürülmesinde vatandaşların katılımının artmasına yol açarak demokratik değerlerin de kurumsallaşmasını etkilemektedir (Akkaş ve Tekir, 2013:126-131). O halde bu bilgiler çerçevesinde sosyal güven ve kurumsal güven kavramları, birbirleriyle yakın ilişkili ve birbirlerini çift yönlü etkileyen ve besleyen kavramlar olduğu belirtilebilir. Bir toplumda sosyal güven düzeyinin yine o toplumda kurum ve kuruluşlara olan güven düzeyi ile demokratik sisteme katılım oranı ve toplumsal refah ile de yakından ilişkili olduğu söylenebilir.

Ayrıca kurumların kurallar ve normlar çerçevesinde işlemler tesis etmeleri, kurumlarda faaliyet gösteren kişilerin liyakat sahibi olmaları, bilgi paylaşımında açık, şeffaf olmaları kurumlara karşı güveni etkileyecektir (Akkaş ve Tekir, 2013:140-141).

Kısaca genel anlamda kurumsal güven bireylerin devlete, idarecilere, yönetim sistemine ve demokrasiye olan inancıyla alakalıdır. Mevcut şartlara bağlı olarak değişkenlik gösterebilecek olan güven algısı, demokrasinin sürdürülebilirliği açısından da önem teşkil etmektedir.

I.2.4 Siyasal ve Kurumsal Güvenin Toplumsal Yaşama Yansıması

Güven sosyal sermayenin en önemli unsurudur. Bir toplumda kişiler arasındaki güven düzeyi, birlikte çalışabilme ve üretebilme düzeyini yani sosyal sermayeyi de etkilemektedir. Kişiler arasındaki güven düzeyi arttıkça bu olgu toplumun geneline yansıtacak, genel güven düzeyi yükseldikçe vatandaşların devlete ve kurumlara güveni de artacaktır. Bu sebeple güven kavramı sosyal sermaye ve toplum için önemlidir.

Kurumsal güveni etkileyen iki büyük unsur vardır ve bunlardan biri siyasi otoritenin, hükümetin ya da kurumların, halkın beklentilerine karşılık verebilmesidir. Halkın mevcut hükümet ya da idareden beklentisi, idarenin tarafsız ve adil olması, liyakat sahibi ve konusunda uzman olmasıdır (Can, 2015a:108-109). Kişi kendisini yönetenlerin adil ve eşit davrandıklarına inandığında yönetime karşı güveni artacaktır. Bunun yanı sıra yine siyasi otoritelerin, devlet mekanizmalarının işlerliğini sağlaması için kurumlarda görevlendirdiği kişilerin de o konuda liyakat sahibi olmaları, halkın güvenini kazanmaları açısından önemlidir. Bu doğrultuda halkın beklentisini karşılayamayan siyasi otorite, kendisine duyulan güveni kaybedecek ve zamanla toplumdaki güven düzeyi de buna bağlı olarak azalacaktır (Can, 2015a:109). Bir başka ifadeyle halkın beklentisine karşılık hükümetin sunduğu performans, siyasal sisteme ve siyasi otoritelerin meşruluğuna duyulan güveni etkilemektedir.

Kurumsal güveni önemli derecede etkileyen ikinci unsur ise ekonomik göstergelerdir. Enflasyon, işsizlik, uygulanan ekonomi politikaları vatandaşın güven

düzeyini etkilemektedir. Bahsedilen bu kavramların vatandaşın aleyhine seyretmesi, yaşam kalitesinin düşmesi, ekonomik refah seviyesinin azalması siyasi kurumlara olan güveni de azaltacaktır (Can, 2015a:109).

Görüldüğü üzere kurumlara güven konusunda toplumdaki sosyal güven düzeyinin yüksekliği kadar etkili bir diğer unsur da siyasi otoritelerin uyguladığı politikalarıdır. Ülkede yaşanan siyasi bunalımlar, ekonomik krizler, medyada yer alan siyasilere yönelik skandallar vatandaşların kurumlara ve siyasi otoritelere karşı güvenini zayıflatmaktadır (Akgün, 2007:113-114). Yapılan araştırmalarda, sosyal güven düzeyinin azalmasıyla insanlarda sorumluluk duygusunun azalması, hükümetlerin performanslarındaki başarısızlıkları nedeniyle vatandaşta oluşan memnuniyetsizlik, kurumların politikalarının beklentiyi karşılayamaması, yaşanan hızlı sosyal değişimler ve toplumun kültürüne güvensizliğin yer etmesi güven düzeyinin azalmasındaki önemli etkenlerdir (Can, 2015a:70).

Devlet ile halk arasındaki güven duygusunun zedelenmemesi açısından kamu kurumlarının hukuk ve etik ilkelere bağlı olması, halka hesap verebilmesi, faaliyetlerinde şeffaflığı sağlaması oldukça önemlidir (Şahin ve Kara, 2016:348).

Finifter'in ifadesine göre siyaset bilimciler, kurumlara karşı gösterilen aşırı güvensizliğin, halkta yaygın moral bozukluğunun, artan hayal kırıklıkları ve siyasal yabancılaşmanın⁶ demokratik sistem için tehlikeli ve sağlıksız bir gösterge olduğunu ve uzun vadede yaşanan bu güven erozyonunun mevcut sistemin meşruluğunu yok edeceğini savunmaktadır (Finifter, aktaran Akgün, 2007:114).

Akgün' ün yapmış olduğu araştırmada elde ettiği sonuca göre Türkiye' de halkın çoğunluğunun demokrasiye güveni yüksek ancak hükümet, meclis, bürokrasi gibi

⁶ Siyasal yabancılaşma; siyasal sisteme ilişkin olumsuz görüşleri, siyasi lider ve kurumlara yönelik memnuniyetsizlikleri, kısaca tüm siyasal sistemlere yönelik bilinçli karşı çıkışı, duygusuzluğu, soğukluğu ve geri durmayı ifade etmektedir (Can, 2015a:134).

kurumlara güven düzeyinin düşük seviyelerde olduğu tespit edilmiştir. Bunun önemli sebeplerinden biri halkın siyasal kurumların performansını yetersiz bulması olarak ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra yine vatandaşların yönetim sürecinde yaygın adaletsizlikler ve haksızlıklar (rüşvet, adam kayırma, yolsuzluk vb.) olduğu, yönetimin büyük çıkar gruplarının etkisi altında olduğu inancı güveni zedeleyen unsurlar olarak belirlenmiştir (Akgün, 2001:18). Nitekim Türkiye’de kurumlara güven algısı dönemin siyasal, sosyal, ekonomik koşullarına göre değişken bir seyir izlemektedir (Can, 2015a:194). Bu sebeple çalışmaların yapıldığı dönemde ülkede etkili olan siyasi, ekonomik, toplumsal durumların sonucunu etkilediği de söylenebilir.

I.3.Günümüzde Demokratik Sistemi Sürdürmede Güven

Demokrasi Yunanca kökenli *demos* (halk) ve *kratos* (erk) kelimelerinin birleşimiyle *demokratia* kelimesinden türetilmiş, monarşi ve aristokrasinin aksine, halkın yönetimine dayanan bir hükümet biçimi olarak tanımlanabilir (Bal, 2014:215). Demokrasi yöneticilerin adil, özgür ve düzenli seçimler yoluyla halk tarafından ve halkın içinden seçildiği yönetim biçimi olarak da ifade edilebilir (Aktaş, 2015:90). Elbette demokrasi kavramının pek çok tanımı bulunmaktadır ancak bunlara çalışma konusu itibariyle ikinci bölümde değinilecektir.

Vatandaş ile devlet arasındaki güven sorunu demokratik sistemin işleyişinin en büyük sorunlarından biridir. Toplum ile devlet arasında ilişkinin ve işbirliğinin sağlanamaması, yönetimde meşruiyet sorununa neden olmaktadır (Aktaş ve Tekir, 2013:141). Bireyler arasındaki genel güven düzeyi demokrasiye bağlılığı artırmakta, demokrasiyi kalıcı hale getirmektedir. Güven düzeyinin yüksek olduğu toplumlarda devlet daha uzlaşmacı, yolsuzluktan uzak ve daha başarılı olabilmektedir (Aslan, 2016:193).

Demokratik toplumlarda güveni; yasaya dayalı yönetim, kurallar ve toplumsal normların kurallarla uyumlu olması sağlamaktadır. Demokratik sistemin meşruluğu, siyasal kurumların yurttaşları ile kurduğu güvene dayalı ilişkilerine bağlıdır. Kamu hizmeti yerine getiren iktidarlar saydam, açık ve dürüst davranmadıklarında güven sorunu ortaya çıkmakta ve demokratik sistemin meşruluğu sorgulanmaktadır (Akkaş, 2009:197-199). Dolayısıyla güven kavramı, rejimin meşruluğunu da etkilemektedir.

Demokrasilerde güven devletten bireye, bireyden devlete yasal süreçlere, bu süreçlerin vatandaşlarca benimsenmesine, geliştirilmesine kısaca sosyal güvene bağlıdır. Önceki bölümlerde bahsedildiği üzere sosyal güven vatandaşların siyasal ve kurumsal güvenini de etkilemektedir (Akkaş, 2009:199). Devlet, halkın yararına ve eşitlik ilkesi çerçevesinde hareket ettikçe toplumda genel güven düzeyi ve kurumsal güven artacak, demokrasiye ve demokrasinin işlerliğine gönüllü olarak katılım sağlanacaktır. Güven konusuna devlet açısından bakılacak olursa, kamu hizmetleri yerine getirilirken devletin temsilcilerinin eşit ve tarafsız olmasının yanı sıra, vatandaşın beyanını esas alarak işlemleri kolaylaştırıcı ve bürokrasiyi azaltıcı yönde işlemler yapmasının, vatandaşın karşılaştığı sorunları azaltmasını beraberinde getirecek, bu durumda kamuya güveni olumlu etkileyecektir.

Demokratik bir yönetimin en önemli özelliklerinden biri vatandaşların özgürce kamusal hayata katılabilmeleridir. Salt anlamda vatandaşların yalnızca seçimlere katılmaları değil, sivil toplum olarak adlandırılan dernek, kurum ve kuruluşlara da özgürce katılabilmeyi ifade etmektedir (Akkaş, 2015:96). Bireylerin güvene dayalı işbirliği yaparak gönüllülüğü esas alan örgütlenmelere üye olmaları siyasal katılımı artıracaktır. Sivil toplum; kişilerin sosyalleşmesinde, siyasal ilgi ve bilgi düzeylerinin artmasında ve

demokrasinin sürdürülebilirliğinde önemli rol oynadığı söylenebilir (Akkaş ve Tekir, 2013:157-158).

Kısaca devlet ile vatandaşlar arasında karşılıklı güvene dayalı ilişkilerin kurulması, demokrasinin sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir. Devlete güvenen vatandaşın, siyasi katılımı da yüksek olmaktadır. Gönüllüğe dayalı katılım, demokrasinin istikrarlı ve güçlü işlemesine katkı sağlayacaktır. Bunun yanı sıra sivil toplum anlayışının gelişmesi bireyler arasındaki sosyalleşmeyi artırarak, birlikte iş yapabilme gücünü etkileyecektir. Kısaca bireyden topluma ve devlete güven temelli kurulan ilişkiler sosyal sermayeyi artırarak, devlete, siyasi kurumlara, demokrasiye, mevcut sistemin meşruiyetine gibi pek çok şeye etki ettiği söylenebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

II. TÜRKİYE'DE DEMOKRATİK SİSTEMİN SÜRDÜRÜLMESİNİ

OLUMSUZ ETKİLEYEN PARAMETRELER: ORDU VE BÜROKRASI İLİŞKİSİ

Demokrasi kelimesi etimolojik olarak Eski Yunanca “Demos” (halk) ve “Kratos” (iktidar) kelimelerinin birleşmesinden oluşan “democratia” sözünden gelmektedir ve “halk iktidarı” demektir (Ural, 1999: 451; Aktan, 2016:8; Aktaş, 2015: 89; Emimi, 2014: 522). Collier ve Levitsky çalışmalarında 550 farklı demokrasi biçimini ortaya koymuşlardır (Karadağ, 2006:75). Bu denli kapsamlı bir kavramı en sade ve yalın haliyle, “halkın kendi kendini yönetmesi” ya da yöneticilerin adil, özgür ve düzenli seçimler yoluyla halk tarafından ve halkın içinden seçildiği yönetim şekli olarak da tanımlamak mümkündür (Aktan, 2016: 8).

Demokrasi; kralların, sultanların ya da ailelerin önemli ayrıcalıklara sahip olduğu, yönetim hakkını kendi mirasçılara devrettikleri ve otoritenin meşruluğunu kandan ya da soydan aldığı yönetim biçimine karşıdır (Aktaş, 2015:90). Kısaca demokrasi yöneticilerin, özgür ve adil seçimler vasıtasıyla vatandaşlar tarafından belirlendiği yönetim biçimidir.

Demokratik sistemde yöneticilere halk tarafından yetki verildiğinden hak sahibi halktır. Yani yönetme hakkını başkasına devreden her vatandaşın din ve vicdan hürriyeti, düşünce ve ifade özgürlüğü, kendi kültürünü yaşatma gibi hakları bulunmaktadır (Aktaş, 2015:90). Bu doğrultuda demokraside yöneticiler sadece kendilerine oy veren seçmenleri değil aynı zamanda oy vermeyenlerinde haklarını korumak durumundadır. Kısaca demokrasilerde yöneticilerin vatandaşlar karşısında sınırlı yetkilere sahip olduğu söylenebilir.

Tarihi temelleri ilkçağlara dayanan demokrasi kavramı; periyodik bir şekilde tekrarlanan genel ve eşit oy verme sistemine bağlı olarak, yargı denetiminde yapılan seçimler; seçme-seçilme ve düşüncenin ifade edilmesi gibi siyasi hak ve hürriyetler ile siyasi partilerin varlığı gibi bir takım temel ilkelere sahiptir. Bu ilkeler demokratik sistemin varlığını devam ettirmesi için gerekli unsurlardır ve bunların ortadan kalkması demokratik sistemin tehlikeye girmesine neden olabilir. O halde demokratik sistemi kurmakla iş bitmemekte onu sürdürülebilir kılmak daha önemli hale gelmektedir (Karadağ, 2006:76). Bu noktada görüldüğü üzere demokrasi, çok yönlü ve kapsamlı bir kavram olup kelimenin sözcük anlamı olan “halkın iktidarı” teriminin demokrasiyi tek başına tanımlamak için yetersiz kaldığı söylenebilir. Bilge, Sartori’den alıntıyla kapsamlı bir demokrasi tanımının “halkın, halk eliyle, halk hükümeti” ifadesini kullandığını belirtir (Bilge, 2011: 51).

Egemenliğin kullanımı açısından demokrasi kavramı temsili demokrasi, doğrudan demokrasi ve yarı doğrudan demokrasi olarak çeşitli türlere ayrılmaktadır. Temsili demokrasilerde yaşanan yönetilemezlik krizleri nedeniyle günümüzde müzakereci, diyalojik, söylem, radikal ve iletişimsel demokrasi türlerinden de bahsedilebilir. Doğrudan demokrasi modelinde halk, egemenliğin gerçek ve tek sahibi iken, temsili demokrasilerde halk, seçtiği temsilciler aracılığıyla yönetime dâhil olmaktadır. Yarı doğrudan demokrasi modellerinde ise egemenlik haklarının kullanımı halk ve temsilciler arasında paylaştırılmış durumdadır (Emiroğlu, 2016: 2). Gerçek demokrasi olarak da tanımlanan “halkın bir aracı olmadan kendi kendini bizzat yönetmesi” yani “doğrudan demokrasi” kavramı günümüzde bir idealden öteye gidemez (Aktan, 2016: 6-7). Bu nedenle günümüzde temsili demokratik sistemin uygulandığı, bu sistemin sorunlarını gidermede ise doğrudan ve yarı doğrudan demokrasi biçimlerinin kullanıldığı söylenebilir.

Özellikle toplumun genelini ilgilendiren düzenlemelerde halk oylamasına başvurulmakta, yapılacak bazı düzenlemelerde kamuoyu yoklaması, konunun uzmanları ve tarafları ile müzakere edilmesi, temsili demokrasilerde yaşanması muhtemel krizlerin önlenmesine yönelik uygulamalar olarak söylenebilir. Ayrıca bireysel özgürlük ve bireysel tercihlerin giderek önem arz ettiği günümüz demokrasilerinde katılım araçlarının dâhil edilmesine yönelik uygulamalar olduğu ifade edilebilir.

Demokratik sistemlerin sürdürülebilir hale ge(tiri)lebilmesinde ülkedeki refah düzeyi, gelir dağılımı, ekonomik performans, bilinç düzeyi, uluslararası ilişkiler gibi çeşitli etmenler bulunmaktadır ve bu etmenler güçlen(diril)diğinde demokrasinin de daha güçlü hale geleceği söylenebilir (Karadağ, 2006: 80).

Demokrasinin güçlen(diril)mesinde ilk kural demokratik bir seçim sürecinin kurumsallaşmasıdır. Nitekim seçim, demokrasinin temelini oluşturmakta ve rejimin meşruluğunu sağlamaktadır (Karadağ, 2006: 80-81). Demokrasinin işlerliği açısından önem arz etmesi sebebiyle seçimlerin hem partiler, hem de seçmenler açısından eşit ve adil haklar sunması, özgür ve güvenilir bir ortamda gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Toplumda demokratik siyasal kültürün var olması, demokrasinin sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir. Demokratik siyasal kültürde halk, hükümet ve rejimi birbirinden ayırt edebilmekte, toplumda bireysel ve toplumsal muhalefet anlayışı ve geleneğinin hâkim olması sebebiyle karşı görüştekiler düşman olarak görülmemektedir. Demokratik kültür; güven, saygı, işbirliği, siyasal etkinlik çerçevesinde şekillendiğinden sistemin sürdürülebilir kılınmasında da oldukça önem taşımaktadır (Karadağ, 2006:87-88).

Demokratik sistemin sürdürülebilir olmasında etkili unsurlardan bir diğeri de güçlü bir sivil toplumdur. Sivil toplumun farklı kesimleri temsil etme, bireylerin yetkin

hale gelmesi ve sivil erdemlerin yaygınlaştırılması, iktidarı denetleme, vatandaşın yönetim sürecine dâhil olması ve devlet ile vatandaş yakınlaşmasını sağlaması gibi rolleri bulunmaktadır (Akkaş ve Tekir, 2013:158). Giddens, devlet ve sivil toplumun birbirine yardımcı olacak şekilde ancak birinin, diğeri üzerinde denetim işlevi görececek biçimde bir ilişki içerisinde olması gerektiğini vurgular. Sağlıklı bir demokrasi için hükümet, sivil toplum ve piyasa ekonomisinden meydana gelen bir denge şarttır (Giddens, aktaran Eryılmaz, 2010:216). Sivil toplum demokrasinin güçlenmesi ve sürdürülebilir kılınması açısından bu noktada önem taşımaktadır. Zira rejimin meşruluğu açısından büyük önem taşıyan katılımcı araçlar ve seçimler, demokrasinin sürdürülmesinde yetersiz kalmakta, toplumun sivilleşmesiyle bu süreç daha güçlü hale gelebilmektedir (Akkaş, 2009b:9).

Günümüz küresel dünyasında herhangi bir toplumda yaşanan toplumsal, siyasi, ekonomik dönüşüm ya da etkinliklerden uzak kalmak pek mümkün olmamaktadır. Bu sebeple demokrasinin sürdürülebilir kılınmasında küreselleşme oldukça etkin bir role sahiptir. Bununla birlikte ekonomik gelişme düzeyi, asker – sivil ilişkilerinin mahiyeti, hukuk devleti ilkesinin gerekleri (Karadağ, 2006:81-92), sivil toplumun etkinliği, uluslararası ilişkiler, din ve insan hakları ile toplumdaki aydın kesimin desteğinin alınması demokrasinin sürdürülebilirliğinde önemlidir. Bir başka ifadeyle demokrasinin sürdürülebilirliği için bahsi geçen tüm bu parametrelerin gereklerini yerine getirememesi aynı zamanda demokrasinin gelişimini sekteye uğratacak faktörlerdir. Demokratik sistemin sürdürülebilirliğini etkileyecek pek çok parametre olabileceği gibi çalışmada bunlardan yalnızca birkaçına yer verilmektedir.

Ülkemizde demokratikleşme süreci Osmanlılar döneminde 1908 yılındaki II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte başla(tıl)dığı bilinmektedir (Haytoğlu, 1997:46). Ancak Türkiye'deki demokratik dönüşümün temellerini, 1808 yılında imzalanan Sened-i İttifak'a

kadar götürmek de mümkündür (Tekin ve Okutan, 2012: 23). Bu senet ile merkezi otoritenin keyfi davranışları ilk kez sınırlandırılmıştır. Bu şekilde başlayan Batılılaşma hareketleri Osmanlı yönetimi için yeni bir model, bozulmadan kurtuluşun çözümü olarak algılandı (Mardin, 2012: 12). Nitekim Sened-i İttifak'tan sonra ilan edilen Tanzimat Fermanı (1839) ise kanun üstünlüğünü garanti ederken, 1876'da Türk tarihinin ilk anayasası olan Kanun-ı Esasi ile parlamenter sisteme geçildi (Tekin ve Okutan, 2012:30).

Zaman içerisinde çağın şartlarına göre yenilenen ve yeni şekiller alan Türk demokrasisinde 1909 yılındaki II. Meşrutiyet'in ilanı ile parlamentonun yetki alanları genişletildi. Ancak Türk demokrasi tarihindeki en önemli gelişme 23 Nisan 1920'de milli egemenlik anlayışına dayalı olarak hayata geçirilen TBMM ile oldu (Emini, 2014:521, 530-532). TBMM'nin açılması ile Türk demokratik sisteminde oldukça önemli adımlar atıldı ve ülke yönetiminde millet egemenliği hâkim oldu. Meclisin açılması ile başlayan milli egemenlik kavramı ileriki yıllarda yaşanacak bir takım demokratik adımlar ile genişletilirken 29 Ekim 1923'de Cumhuriyet rejimine geçildi (Kürkçüoğlu vd. 1997:20-21; Tekin ve Okutan, 2012:72). Cumhuriyet'in ilanı, Türk demokrasi tarihinde yeni bir sisteme ve rejime geçildiğinin temel göstergesidir. Nitekim ileriki yıllarda Cumhuriyet rejimini güçlendirecek demokratik hamleler ile günümüz Türk demokratik sisteminin temelleri atıldı (Bilge, 2011:53). Ancak bu şekilde günümüz demokratik sisteminin temelleri atılırken, Cumhuriyet'in ilanından sonra demokrasi tarihimiz sık sık darbelerle ve muhtıralarla da kesintiye uğramıştır.

Sonuç olarak demokrasi; halkı merkeze alan ve temsilcilerin, halkın hakları karşısında kendisini sınırlandıran, insani yaşamın gelişmesi ve korunmasını gerçekleştiren, siyasi ve idari faaliyeti yerine getiren bir yönetim anlayışıdır. Oldukça hızlı değişimlerin ve gelişimlerin yaşandığı küresel dünyada demokrasinin sade haliyle kalması da pek mümkün

görünmemektedir. Bu süreçte diğer değerler gibi demokrasiyi korumak ve sürdürülebilir kılmak da oldukça önemlidir. Ancak demokratikleşme sürecini tamamlayamamış, topluma demokrasi kültürü ve bilinci kazan(dırıl)amamış olan devletlerde maalesef demokrasinin önüne engeller çıkarılmakta ve demokrasiye ağır hasarlar verilmektedir.

II.1. Kurumsallaş(a)mayan Bürokrasinin Demokratik Sisteme Etkileri

Bürokrasi siyasal yönetimlerle etkileşim içinde olan bir kavram olup, bürolarda çalışanların ya da bürokratların iktidara sahip oldukları bir yapıyı ifade etmektedir (Coşkun, 2005: 9). Latince “Burra” ve Yunanca “kratos” sözcüklerinden türetilen bir kavram olan bürokrasi, “burra” masaları örtmek amacıyla kullanılan koyu renkli kumaş “kratos” ise yönetim anlamlarına gelmektedir (Çevikbaş, 2014: 77).

Bu haliyle bürokrasi kavramının ilk kez kullanımı ise 1745 yılında Fransız fizyokrat iktisatçı Vincent de Gourney'dir (Akçakaya, 2016a:672). Alman sosyal bilimci Max Weber⁷'in bürokrasi yazıları sonrasında kavram, bilimsel olarak ele alınmaya başlanmıştır (Eryılmaz, 2010:6). Weber'den sonra M.P. Blau, Alvin V. Gouldner ve M. Croizer tarafından yapılan çalışmalarda teori hem halka mal edilmiş, hem de eksikliklerinin giderilmesi imkânına sahip olmuştur (Dursun, 2012:134). “Masaların ya da büroların egemenliği” anlamında kullanılan bürokrasi kavramı, yönetsel, sosyal ve siyasal yönleri olan geniş bir kavramdır (Eryılmaz, 2010:6). Bürokrasi kavramı, ilk çağlardan itibaren ülke ve toplum yönetiminde kendini gösteren ve tarih boyunca işlev ve etkinliğini koruyan bir sistemdir.

Birçok farklı tanıma sahip olan ve büroların egemenliği için icat edilen bürokrasi kavramı, hükümet dairelerinin halkın zararına olacak biçimde yetkiyi elinde

⁷ Max Weber, bürokrasi teorisinde, egemenlik ve meşruluk görüşlerine dayalı olarak “ideal tip bürokrasiyi” anlatmaktadır. Bunun dışında bürokrasiyi iş bölümü, otorite hiyerarşisi, yazılı kurallar, yazışmaların dosyalanması, gayri şahsilik, disipline olmuş bir yapı ve resmi pozisyonlardan oluşan bir örgüt biçimi olarak ifade etmektedir (Dursun, 2012:135; Şahin, 1998:4).

toplaması, memurlardan oluşan yönetim, kamu mal ve hizmeti üretmek için kurulmuş daireler, kolektif faaliyetlerin düzenli işlemlerini sağlayacak örgüt, işlerin ağır yürümesi, monotonluk ve ihtiyaçların yeterince tatmin edilememesi gibi de tanımlanmaktadır (Şahin, 1998:3; Akçakaya, 2016b:277). Tüm bu yönleriyle bürokrasi “devletin örgütleyici çalışmalarının toplumdan çıkararak toplumun üstünde yer alan ayrıcalıklı kişiler tarafından yürütülmesi” şeklinde de tanımlanmaktadır. Ayrıca bürokrasinin kırtasiyecilik, devlet idaresi veya devlet memurları ile belirli ilke veya prensipleri olan yönetim ve örgütlenme şekli olarak farklı tanımları bulunmaktadır (Çevikbaş, 2014:77-79). İş bölümü, hiyerarşi ve prosedür sistemi gibi yapısal özelliklere sahip bürokratik örgütler, objektif, kesin, doğru ve tutarlı pozitif özellikler barındırdığı gibi kırtasiyecilik, sorumluluktan kaçma, katılık, aşırı gizlilik, yetki kullanma ve devretmede isteksizlik gibi negatif özelliklere de sahip olabilmektedir (Eryılmaz, 2010:7). Akçakaya bürokrasi kavramının beş unsurundan bahseder (Akçakaya, 2016a:673). Bunlar; rasyonel örgüt, verimsizlik ve kötü yönetim, kamu yönetimi, memurlar tarafından yönetim, büyük yapıları örgütler ve modern toplumdur.

Kısaca bürokrasi, ilk çağlardan günümüze toplumda hizmetlerin yerine getirilmesinde siyasi otoritenin önemli bir meşruiyet aracı olduğu gibi hizmetlerin aksamasına da yol açan, hatta siyasi iktidarın meşruluğunu da olumsuz etkileyen önemli bir araçtır.

II.1.1. Bürokrasinin Demokrasi İle İlişkisi

Demokrasi temelde halkın öncelikli menfaatini koruyan ve halkın denetimine dayanan bir hükümet sistemidir (Demir, 2011:71). Bu menfaatlere yönelik oluşturulacak kamu politikaları için bürokratların teknik bilgisine ve uzmanlığına başvurulmaktadır. Ancak demokratik sistem içerisinde bürokratik kuralların açıkça belirtilmemiş olması, bürokrasinin kendi içerisinde sorunlar barındırması, elindeki uzmanlık tekeli ve kendisini

güçlü kılan unsurlar⁸ sebebiyle kimi zaman demokrasiye karşı tehdit oluşturabilmektedir (Balci, 2005:325; Eryılmaz, 2010:108). Kısaca bürokrasinin demokratik sistemin işleyişi üzerinde hem olumlu, hem de olumsuz etkilerinin olduğu ifade edilebilir.

Bürokrasi toplumda güç dengesizlikleri yaratabileceğinden, demokrasi için tehlike arz edebilir. Bürokrasi aracılığıyla gücü kendinde toplayan bürokratlar, demokratik bir toplumun gereği olarak her vatandaşın eşit haklara sahip olma unsurunu ihlal edebilirler. Ayrıca kurumlarda görevli memurlar kendi siyasi ve sosyal bağları sebebiyle belli çıkar gruplarının temsilcileri gibi hareket edebilirler. Bunun dışında bürokrasi, siyasi gücü artırmak ya da baskıcı bir devlet yönetimi oluşturmak isteyen siyasi ve bürokratik elitlerin aleti olabilir ya da tarafsız olma özelliğini yitirebilir. Uzmanlık ve gizli bilgileri elinde bulundurma yetkisine sahip bürokrasi meşru iktidarın denetimi dışına çıkabilir (Eryılmaz, 2010:108-110). Bürokrasi elinde bulundurduğu güç, teknik bilgi ve uzmanlık sebebiyle demokrasinin işlerliğine karşı tehdit oluşturabilmektedir.

Bürokrasi demokrasinin işlerliği açısından yalnızca tehdit oluşturmamakta ona katkı da sağlamaktadır. Alınan kararlarda ya da yapılacak işlemlerde standart kuralların olması keyfi hareket edebilmenin önüne geçerek, toplumda kişiler arasında eşitliği sağlamakta ve siyasi yolsuzlukları engellemektedir. İşe girmede liyakati esas alan rasyonel personel politika uygulamaları ile herkese eşit bir hak sunulmakta ve görevde yükselme konusunda adaletsizlikleri gidererek, demokratikleşmeye katkıda bulunabilmektedir (Eryılmaz, 2010:110-111).

Eşitlik, katılım, özgürlük, açıklık, çoğulculuk ve halk tarafından kazanılan meşruluk demokrasinin, hiyerarşi, emir-komuta, uzmanlık, gayrişahsilik, görevde süreklilik, uzmanlığa dayalı meşruluk ise bürokrasinin olmazsa olmalarıdır (Eryılmaz,

⁸ Bürokrasi gücünü, bilgi ve uzmanlık, hızlı karar alabilme gücü, daimi ve istikrarlı statü, kurum ideolojisi, profesyonellik, planlama ve bütçeleme gibi fonksiyonlarıyla sağlamaktadır (Eryılmaz, 2010:96-104).

2010:112). Devlet mekanizmasının düzenli bir şekilde işleyebilmesi için bu iki sistemin gereklerini yerine getirerek birbirlerini destekleyici çalışma prensibiyle hareket etmeleri gerekir. Ancak zaman zaman aralarında yaşanan çatışmaların sonucunda tüm toplumu ilgilendiren vahim sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Bu noktada siyasetin ve kamu politikalarının oluşmasına yardım eden ve bunları uygulayan bürokrasinin temel işlevlerine değinmek gerekirse (Gökçe, Şahin ve Örselli, 2002:46-48); toplumsal değişmeyi gerçekleştirme, yasama meclisini yönlendirme ve politika teklifi verme, kanun tasarıları ile ilgili görüşlerini sunma, gerekli durumlarda Bakanlar Kurulu toplantılarına iştirak etme, bütçe ve yasa tasarılarını hazırlama, kanunları yorumla ve uygulama ve devletin güvenlik işlemlerini yerine getirmedir.

Görüldüğü üzere devlet ve toplum yapısındaki temel değerlerin yerine getirilmesi ve fonksiyonlarını eksiksiz yapabilmesinde bürokratik yapılanmanın oldukça önemli bir yeri vardır. İşte bu noktada sorunsuz bir devlet yönetiminde düzenli şekilde işleyen bir bürokratik yapının mevcudiyeti oldukça önem arz etmektedir. Peki, böyle bir bürokratik yapı nasıl olmalıdır? Bu konuda Weber'in ideal tip bürokrasi modeli örnek alınabilir. Max Weber'e göre ideal bir bürokrasinin temel özellikleri şunlardır (Akçakaya, 2016a: 677); Yasalarla düzenlenmiş ve sınırları belli bir yetki alanına sahiptir. Bürokrasideki görev ve yetkiler, bir hiyerarşi meydana getirecek şekilde düzenlenmiştir. Bürokrasi yazılı belgelere dayanmaktadır. Bürokraside uzmanlaşma esastır. Gayrişahsi ilişkiler geçerlidir. Kariyer yapısı sonucunda özel eğitim görmüş bireyler bürokrasi kadrolarına dâhil edilir. Sistem içerisindeki bürokratik kurallara riayet edilir. Kamu alanı ile özel alanlar birbirinden ayrıdır. Ancak bürokrasinin bu özellikleri uygulama sürecinde bir takım işlevsel ve yapısal sorunları beraberinde getirerek, devlet yapısında ve demokratik sistemin işleyişinde ciddi sorunlara yol açabilmektedir.

Bürokrasinin; merkeziyetçilik, örgütsel büyüme, yönetimde gizlilik ve dışa kapalılık, yönetimde tutuculuk ve değişimlere ayak uyduramama gibi sorunları yapısal; kuralcılık ve sorumluluktan kaçma, yönetimde siyasallaşma, aracılar vasıtasıyla işlemleri yürütme, yolsuzluk gibi sorunları ise kendi içerisindeki işlevsel sorunları olarak ifade edilebilir. (Akçakaya, 2016a:684-687,692). Bürokrasinin kurumsallaşamaması olarak da adlandırılan bu sorunlar mevcut devlet ve toplum yapısında bir takım bozulmalar ile demokratik sürecin işleyişinde bir takım aksaklıklara neden olmaktadır.

Türk bürokrasisinin en önemli sorunlarından birisi de hemen her on yılda bir yaşanan askeri darbelerin devlet ve toplum yaşamında açtığı problemlerdir. Despotik yönetimlerin kanunlar üzerinde yaptıkları değişiklikler, bu yönetimler sona erdikten sonra da devam etmiştir. Aynı şekilde bu tarz yönetim değişiklikleri, iradedeki süreklilik ve kesintisizlik ilkesini zedelerken bürokrasi, sürekli olarak kim tarafından idare edileceği beklentisine girmiştir (Coşkun, 2005:21-22). Bürokraside yaşanan bu tarz problemler demokratik sistemde çözümlere neden olmuştur. Nitekim siyasal bir kurum olan demokrasi ile bir yönetim kurumu olan bürokrasi arasında yaşanan uyumsuzluklar gerilimlere yol açmıştır (Coşkun, 2005:31,37). Esasen siyasal iktidar ile bürokrasinin, topluma hizmet doğrultusunda aynı değerler ve araçlarla uyum içerisinde çalışmaları gerekirken, siyasal hayatta yaşanan olumsuzluklar bürokrasinin en önemli iki ayağı olan ordunun ve yargının dayanışmasına, sıkça darbelere ve siyasi partilerin kapatılmasına yol açarak, demokratik sistemin sürdürülmesini ve devlet kurumlarının kurumsallaşmasını olumsuz etkilemiştir. Ayrıca kaynağını ve meşruiyetini hukuk ve egemenlikten alan ordu ve yargı kurumunun, egemenliği temsil eden siyaset kurumuna bağlı olması gerekirken, siyaset üstü ve mühendislik marifetiyle siyaseti belirleyen oligarşik bir yapıda olması, bürokrasinin kurumsallaşmasını olumsuz etkileyen unsurlar olduğu ifade edilebilir.

II.1.2. Türkiye’de Bürokrasinin İşlevi

Tarihsel temelleri ilkel toplumlara kadar giden bürokrasinin ilk örneği Eski Mısır’da görülmektedir. Bu durum bürokrasinin devletlerin varlıkları ile birlikte ortaya çıktığını göstermektedir. Bu noktada günümüz Türkiye’sindeki bürokrasi anlayışı ve kültürünün varlığı eski Türk devletlerinden Selçukluya, Osmanlıya ve Türkiye Cumhuriyeti’ne devam eden bir devlet geleneğinden gelmektedir. Nitekim Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş ile birlikte sadece siyasal rejimde bir takım değişimler yaşanmış; yönetim gelenekleri, kurumları ve siyasi kültürü yeni süreçte de belirli ölçülerde varlığını devam ettirmiştir. Tüm bu nedenlerden dolayı Türkiye Cumhuriyeti kurulurken bürokratik devlet geleneği ağırlığını sürdürmüştür. Bu durum iki nedenden kaynaklanmaktadır: Birincisi kuruluş aşamasında egemen olan anlayıştan dolayı devletin bürokratik nitelikte şekillenmesi, ikincisi ise 1920’lerin Türkiye’sinde Cumhuriyet’in kuruluş aşamasında demokratik bir devlet yapısı kurulmasını sağlayacak nesnel koşulların mevcut olmamasıdır (Çevikbaş, 2014:82-83). Bu noktada kuruluş aşamasında Osmanlı yönetim sisteminin temel kurumlarını aynen alan Cumhuriyet yönetiminde, bürokrasinin başlıca iki temel misyonu vardı. Bunlar reformları geliştirmek suretiyle devam ettirmek ve ekonomik kalkınmayı devletin öncülüğünde sürdürmektir.

Ancak Cumhuriyet’in ilanından günümüze kadar Türkiye’de bürokrasi köklü değişimler geçirmiştir. Bu çerçevede 1923-1946 yılları arasındaki tek partili dönemde siyaset ve bürokrasi arasında organik bir bağ oluşturularak bürokrasi, siyasetin en önemli aktörlerinden birisi haline gelmiştir. 1950-1960 dönemi ve çok partili hayata geçiş süreci ile birlikte bürokrasinin, yönetimdeki etkinliği azaldı ve siyasetçilerin ön plana çıktığı bu dönemde bürokrasinin siyaset üzerindeki etkisi zayıfladı. Bürokrasinin siyasi iktidar karşısında yeniden güçlenme süreci 1961 Anayasası ile birlikte ortaya çıkmıştır. Nitekim

1961 Anayasası askeri bürokrasinin Milli Güvenlik Kurulu aracılığıyla devlet yönetiminde etkili ve özerk bir konuma gelmesini sağladı. 1980'lerden sonra ise bürokrasi, eski konumunu ve güvencelerini kaybederek, özel kesim faaliyetleri karşısında daha etkisiz hale geldi (Çevikbaş, 2014:83-88). 1982'de getirilen yeni anayasa ile siyasal iktidar güçlenirken, 1983 genel seçimlerinden sonra Anavatan Partisi'nin seçimleri kazanması, siyasal iktidar ve bürokrasi arasındaki ilişkilerin dönüşümünü etkiledi. Turgut Özal'ın iktidarında geleneksel devletçi politikalar büyük ölçüde değişime uğrarken, bürokrasinin siyasetteki hareket alanı daraltıldı (Coşkun, 2005:82-83).

Sonuç olarak geçmişten günümüze bir takım evrimler geçiren Türk kamu bürokrasisi, günümüzde bir takım sorunlarla karşı karşıya olduğu söylenebilir. Bunlar otorite hiyerarşisinin katılığı, yetkilerin üst basamaklarda toplanması, gizlilik, siyasi-idari güç ile uzmanlık gücü arasındaki çatışma, kuralların yoğunluğu, takdir yetkisinin daraltılması ve rekabetin olmaması gibi başlıklar altında toplanabilir (Çevikbaş, 2014: 93-94). Tüm bunlar seçilmişler ile atanmışlar olarak nitelendirilen siyasal iktidar ile bürokrasinin birbirleriyle olan ilişkilerini de şekillendirmektedir (Coşkun, 2005: 13).

Tarih boyunca mevcut olan tüm yönetim sistemleri yönetimle ilgili amaç ve faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için mutlak surette bürokratik bir yapılanmaya ihtiyaç duymuştur (Akçakaya, 2016b:275). Bu noktada bürokrasinin ve siyasetin birbirleriyle ilişkisi etkinlik sağlama gayreti içerisinde, fakat birbirini dışlayan değil, tamamlayan bir biçimde şekillenmektedir. Bu sebeple günümüz toplum yapısında bürokrasi ile siyaset arasında kesin bir ayırım yapma imkânı yoktur. Nitekim Türkiye'de bazen siyaset, bürokrasi üzerinde bazen de bürokrasi, siyaset üzerinde etkili olmaktadır. Diğer bir ifadeyle bürokrasi siyasallaşırken, siyaset de bürokratikleşmektedir (Gökçe, Şahin ve Örselli, 2002:45). Oligarşik bürokrasinin siyaset üzerindeki etkisi zayıflamış olsa da

siyaset ile kurduğu organik ilişki nedeniyle, hukuki olarak kurumsallaşamadığı söylenebilir. Bunun önemli göstergelerinden biri de toplumun her kesiminde anayasa yapımı konusunda uzlaşma olmakla birlikte yeni bir anayasanın yapılamamış olması yer almaktadır.

II.1.3. Ordu ile Demokratik Sistem İlişkisi

Kurulu düzen anlamına gelen “ordu” kelimesi eski Türklerde Hakan’ın otağının bulunduğu yer ve oturduğu şehir için kullanılan bir tabirdir. Orta Asya kökenli olan ordu kelimesi düzen, intizam, asayiş, sıra, emir, komuta anlamlarına gelmektedir. Günümüz Türkçesinde ise “ordu” kelimesi, bir devletin ya da topluluğun askeri olanaklarını ve tüm silahlı kuvvetlerini ifade etmektedir (Cansever ve Kiriş, 2015: 361-632).

Devletin varlığını gösteren en önemli unsurlardan birisi olan ordu, devlet teşkilatının kurulması ve faaliyetlerinin devamının sağlanmasındaki aslı unsurlardan biri olarak kabul edilmektedir. Ancak Türkiye’deki demokratik sistemin sürdürülmesini olumsuz etkileyen unsurlardan biri de ordu olmuştur. Silahlı kuvvetler devletlerin zor kullanma araçlarının en önemlilerinden birisidir. Bu nedenle ordular daha ziyade ülkenin dış tehditlere karşı savunulmasında hizmet ederlerken, bazı durumlarda ise iç güvenliğe de müdahalede bulunurlar. Nitekim hemen hemen her ülkede milli savunma ve dış politika ile ilgili kararların alınmasında orduların etkili olduğu görülmektedir. Ancak teorik olarak silahlı kuvvetleri siyasal iktidara bağlı olsa da uygulama da çok da kolay olmamaktadır. Tarih boyunca bu konuda yaşanan en büyük problem sivil-asker ilişkilerindeki dengenin sağlanması olup bu durum demokratik sistemin işleyişi açısından oldukça önemlidir. Nitekim demokrasilerin ortaya çıkmasında etkin olan temel faktörlerden birisi de silahlı kuvvetler üzerinde sivil denetimin sağlanabilmesidir (Akıncı, 2013: 110-111).

Bahsedilen bu sorunlar Türk demokrasi tarihinin en önemli problemlerinden birini teşkil etmektedir ve demokratik sürece engel olan unsurların başında gelmektedir. Türkiye’de demokratik sistem üzerinde ordunun etkili olmasındaki en önemli etkenlerden birisi de tarihsel süreçte görülen ve militarizm olarak ifade edilen anlayıştır. Bu anlayış ordunun kendi misyonundan ayrılarak siyasal sistemin işlemesine ve topluma müdahalesi noktasında devreye girmektedir. Buna göre askeri kurumları ve yöntemleri sivil hayatın yöntemlerinin üzerinde gören ve askeri davranış biçimlerini sivil hayatın yaşam alanlarına dâhil etme eylemi, Türk siyasi hayatının başlarından itibaren mevcuttur (Cansever ve Kiriş, 2015:363).

Türkiye’de silahlı kuvvetler Osmanlı Devleti’nin dağılma döneminden itibaren yönetim ve siyasette etkili olan ve giderek bu etkinliğini güçlendiren bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Osmanlı’nın son döneminde modernleşme çalışmalarının ilk başlatıldığı kurum olmasının yanı sıra, Cumhuriyet’in ilanında oldukça önemli bir rol oynamasından da kaynaklanmaktadır (Cansever ve Kiriş, 2015:368). Cumhuriyet rejimi kurulduktan sonra ordu, oldukça önemli bir konuma sahip oldu. Nitekim Atatürk için rejimin en önemli dayanaklarından birisini askeri yapı oluşturmaktaydı. Bu durum gerek Cumhuriyetin kuruluşunda gerekse Atatürk ilkelerinin hayata geçirilmesinde askeri güce başvurulmasından kaynaklanmaktadır (Akıncı, 2014:56).

Yine Osmanlı’dan itibaren var olan Batılılaşma politikaları, batı modeline inanan bir kurmay sınıfı ortaya çıkarmıştır. Aynı şekilde bu sınıf sosyal olarak da Batı tipi bir toplumsal yapı oluşturma eğilimine girişmiştir. Ordunun üstlendiği bu misyon gerektiği durumlarda siyasete müdahale etmenin meşru gerekçesi olarak kullanılmıştır. Nitekim XIX. yüzyılın sonlarından itibaren yaşanan 1859 Kuleli Vak’ası, 30 Mayıs 1876

Müdahalesi (I. Meşrutiyet), 1908 yılında meydana gelen II. Meşrutiyet, 31 Mart Vakası, 1912 Halaskar Zabitan hareketi ve 1913'te gerçekleşen Bab-ı Âli baskını gibi hadiseler Türk siyasi hayatının önemli dönüm noktaları olmuşlardır (Cansever ve Kiriş, 2015:368).

Bu doğrultuda Türk siyasi tarihinde Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde başlayan askeri bürokrasinin siyaset üzerindeki etkisi Cumhuriyet kurulduktan sonra ve özellikle 1960 sonrasında yeniden güçlendiği bilinmektedir. Nitekim 1961 Anayasası ile birlikte silahlı kuvvetler, anayasal bir kurum olan MGK aracılığı ile Bakanlar Kurulu'na denk bir konuma getirildi. Ardından siyasi ve yönetsel alanda özerklik kazanan ordunun yapısında 1971 ve 1980 gibi tarihi kırılma anlarında önemli değişimler yaşandı. 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle üçüncü kez yönetime el koyan ordu, yeniden demokrasinin askıya alınmasına zemin hazırladı. 2000'li yıllara gelindiğinde ise Türkiye'nin AB'ye tam üyelik statüsüne hak kazanmaya başlaması ile demokratikleşme ve ordu-siyaset ilişkilerinde bir takım değişimler yaşandı. Bu çerçevede özellikle 2001 ve 2003'te yapılan yasal ve anayasal düzenlemeler ile askeri bürokrasinin sivilleşmesi yönünde önemli adımlar atıldı. Türk ordusunun zaman içerisinde kazandığı bu güç ve sahip oldukları tarihi ve kültürel miras, ordunun siyasi özerkliğini arttırdığı gibi kendilerini, rejimin ve Atatürk ilkelerinin koruyucusu rolünü üstlenmelerini sağlamıştır (Burak, 2011:46,55,61,64). Ancak kabul edilmesi gereken önemli gerçeklerden birisi de Türkiye'de sivil-asker ilişkisi 2007 yılından itibaren eski dönemlere nazaran daha demokratik bir zemine oturmuş olduğudur (Karaosmanoğlu ve Gökakın, 2010: 30).

Türk siyasi hayatındaki en önemli konulardan birisi asker-sivil ilişkisi ile askerinin Türk siyasi sistemindeki yeri ile ilgilidir. Ordunun hemen her on yılda bir gerçekleştirdiği darbeler nedeniyle siyasi sistemde değişimler yaşanmaktadır. Bu durumun temel nedeni Türk aydınlanmasının Batı'da olduğu gibi toplumsal ve ekonomik

koşulların bir sonucu olarak ortaya çıkmamış olması ve sivil-askeri elitlerin Batılılaşmayı bir zorunluluk olarak görmeleridir. Türk modernleşmesinin bu özelliği yapılanların tepeden inme eylemler halinde olmasını ve bireysel ve toplumsal iradeye dayanmaması gibi sonuçları ortaya çıkarmıştır. Bu gelişmelerin doğal sonucu ise ülkenin ne kadar demokratikleşeceğine ve ne zaman siyasilerin eylemlerine müdahale edileceğini askeri-sivil bürokrasi belirlemiş olmasıdır. Böyle bir durumda aracı yapıların olmaması ise halkın tepki göstermesini ve örgütlenmesini engellemiştir. Askeri vesayet zaman içerisinde kademeli olarak daha etkili bir şekilde kurumsallaşması sebebiyle askerin, siviller üzerindeki denetimi artarak devam etmiştir. Ancak TSK'nın sistem üzerinde kurduğu bu denetim mekanizması tam işleyemediği için yaklaşık her on yılda bir sisteme müdahale ihtiyacı duymuşlardır. Aslında bu durum Türkiye'de demokratik kurumsallaşmanın tamamlanamadığını gösteren önemli uyarıcılardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim kurumsallaşmış demokratik sistemlerde bir hükümet başarısız olduğunda veya herhangi bir kriz anında seçimlere gidilmekte ve yaşanan sorunlara çözüm getirilmektedir. Ancak demokrasiye yeni geçmiş ya da demokratik olgunlaşmasını tamamlayamamış ülkelerde herhangi bir kriz anında askeri darbeler yaşanabilmektedir. Temel neden sorunlara müzakere ve demokratik yöntemlerle çözüm bulunamamasıdır (Akıncı, 2013: 95-96, 112).

Görüldüğü üzere Türkiye'de demokrasinin güçlenip kurumsallaşamamasının önündeki en önemli engellerden birisi askeri-bürokratik vesayet varlığıdır. Nitekim her on yılda yaşanan darbe ve darbe girişimlerinden sonra bürokrasi, sistem içerisindeki yerini daha da güçlendirmekte ve yerini sağlama almak adına bir takım tedbirler almaktadır. Askeri-sivil bürokrasinin istediği temel düzen ise sivil ve demokratik görünüm altında ülkenin kendileri tarafından idare edilmesidir. Her darbeden sonra yeniden sistemler

oluşturulurken, mevcut sistemde köklü değişimler yaşanmakta ve mevcut demokratik yapı zedelenmektedir. Ayrıca darbeyi gerçekleştiren askeri yapı, ele geçirdikleri gücü sivil kadrolara devretmeden önce bir takım çıkış garantileri almaktadır. Bunlardan en önemlisi ise kendilerine ayrıcalıklı bir nitelik kazandıran anayasaların yapılması ve yine kendilerinin yönetimdeki müdahalelerini devam ettirebilecekleri kurumlar oluşturulmasıdır (Akıncı, 2013:118-119).

II.2. Uluslararası Sistemin İstikrarsızlığı ve Sivil Toplum

Uluslararası sistem, dünya üzerindeki tüm devletlerin birbirileri ile olan ilişkilerini dengede tutan bir sistemdir. Ayrıca uluslararası sistem, temel öğelerinin belirli sınırlarla birbirinden ayrıldığı ve aralarında düzenli ve bağımlı ilişkiler bulunan devletlerin meydana getirdiği bir yapı şeklinde de tanımlanmaktadır (Kantarıcı, 2012:48).

Bu sistemin yapısını ve bu yapı içerisinde bulunan aktörlerin birbirleri ile olan etkileşimini inceleyen bilim dalı ise Uluslararası İlişkiler'dir. Bu noktada devletlerin birbirleri ile olan ilişki türlerini inceleyerek, aktörlerin herhangi bir anlaşmazlık anında başvurdukları çözüm yollarını tespit etmek, uluslararası ilişkiler disiplininin temel çalışma alanını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda uluslararası sistemin evrelerini araştırmak önemli hale gelmektedir. Nitekim uluslararası sistemde istikrar durumu büyük savaşların olmaması ile ölçülürken, istikrarsızlıklar ise devletlerarasındaki savaşların varlığına işaret etmektedir (Tinas, 2018:2).

Bu durum günümüzde uluslararası sistemdeki güç dağılımı ve yapısal sorunlarla ilgilidir. Tarihsel süreç içerisinde 1990'lı yıllarda iki kutuplu yapının sona ermesiyle birlikte uluslararası sistemin ABD güdümünde tek kutuplu olduğu, ABD ve Çin arasında çift kutuplu bir yapının meydana geldiği ya da çok kutuplu bir yapı arz ettiğine dair görüşler ortaya atılmıştır (Güneş, 2012:78). Uluslararası sistemin istikrarsızlığı, tüm

lkeler adına var olan demokratik sistemlerin sürdürülebilirliğini tehdit eden en önemli unsurlardan birisidir. Aynı Şekilde uluslararası siyasal sistemlerin, devletlerin dış politika ıktıları üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkisi, tercih veya uygulama aŐamalarında hayata geçebilmektedir. Uluslararası sistemle ilgili faktörlerin ilgili devletlerin dış politikalarında bir takım amaç, strateji ve araçlar sayesinde gerçekleştirdikleri tercihleri etkileyebilme durumları söz konusudur. Yine tercih edilen strateji ve araçların uygulanmasındaki baŐarılar veya başarısızlıklar da süreci önemli ölçüde etkileyebilmektedir (Uzun, 1998: 82).

Türkiye’de demokratik sistemin varlığını devam ettirmesinin önündeki en büyük engellerden birisi de uluslararası sistemin istikrarsızlığıdır. Nitekim uluslararası istikrar meselesi Uluslararası Güvenlik çalışmalarının temel konularından birini oluşturmaktadır. Bu teoriye göre uluslararası sistemde etkin olan aktör sayısının artması istikrarsızlık, bunun tam tersi ise daha istikrarlı bir sürece işaret etmektedir (Yalçın, 2015: 210-212). Tabi dünya üzerinde yaşanan bu türlü değişimler Türkiye’nin siyasal yapısında bir takım dönüŐümlerin yaŐanmasında da etkili olmaktadır. Nitekim “yeni devletler düzeni” söyleminden hareketle yeni uluslararası sistemin bir takım temel özellikleri bulunmaktadır. Bu zellikler Şunlardır (Uzun, 1998: 83); Birincisi günümüzde uluslararası sistemin yapısını askeri, stratejik, politik ve ekonomik açılardan tek bir boyutta ele almak mümkün değildir. Nitekim bugün uluslararası sistemi, hiyerarşik ve çok merkezli ilişki kalıplarının bir arada olduğu bir yapı oluşturmaktadır. İkincisi ise uluslararası politik sistem kendi içerisinde alt sistemlerin hâkim olduğu bir yapıya sahiptir.

Bu noktada tüm dünyada etkili olan uluslararası sistemdeki değişimler ve istikrarsızlık Türkiye’deki demokratik yapıyı da olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca bu süreç sadece siyasal yapı üzerinde değil, ülkenin sosyo - ekonomik yapısında da bir takım kırılmalara neden olmakta, bireyden topluma ve devlete güvene dayalı ilişkiler

zedelenmektedir. Uluslararası ilişkilerde yaşanan bu kaotik durumlar toplumsal ilişkileri olumsuz etkilemekte ve siyasal sistem de bu olumsuzluktan zarar görmektedir. Teknolojik gelişmelerin yaygınlaştığı günümüzde özellikle iletişim kanalları (medya ve sosyal ağlar) kullanılarak, kişilerin ve toplumun algı düzeylerinin de değişmesine neden olmaktadır.

II.3. Türk Demokrasi Tarihine Darbe Engeli

Bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan yararlanarak hükümeti istifa ettirme ya da rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme faaliyeti darbe olarak ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2018). Bir başka ifadeyle askeri darbeler ordunun, ülkeyi yöneten meşru sivil lideri değiştirmek ve yerine askeri bir düzen kurmak ya da sivil lider yerine kendisinin dolaylı olarak yönetebileceği farklı bir sivil lider getirmek için yönetime müdahale etmesidir (Ağır, 2018:4). Darbeler genel olarak sosyal, siyasal, ekonomik sorunları çözmek, refah seviyesini yükseltmek gibi amaçlarla yapılsa da toplumdaki sorunların artarak devam etmesine sebep olmaktadır. Hiç şüphesiz darbeler, demokratik sistemin kurumsallaşamamasının yanı sıra bireyin gelişimi ve saygınlığı, toplumsal barış, hak ve özgürlükler, hukuk, demokrasi, sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınma önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Darbeler, hemen her dönemde ve her toplumda ülkelerin en temel siyasi sorunu olmuştur. Ülkemizde de cumhuriyet döneminde yaklaşık her on yılda bir yaşanan darbe, muhtıra⁹ ve darbe teşebbüsleri nedeniyle bu dönem, birçok siyaset bilimci, tarihçi ve yazar tarafından “darbeler cumhuriyeti” olarak adlandırılmıştır (Aydoğdu, 2017:720-721).

Demokrasi genel olarak özgürlük ve eşitlik çerçevesinde şekillenmekte ve bu ilkeler gerçekleştirildiği oranda demokratikleşme sağlanmaktadır. Demokratik sistemler; özgür, adil ve düzenli seçimlerin yapılabilirdiği, çoğunluk yönetiminin işlediği ve azınlık

⁹ Muhtıra, Türk Dil Kurumunca herhangi bir şeyi hatırlatmak ya da uyarmak amacıyla yazılan yazı olarak ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2019).

haklarının garanti altına alındığı, siyasal özgürlüklerin sağlandığı, çoğulculuk anlayışının var olduğu, halkının güvenini sağlayan ve sivil inisiyatiflerin hâkim olduğu ülkelerde varlık gösterebilmektedir. Can, Heper'den alıntıyla demokratikleşebilmenin iki formülünden bahsetmektedir. Bunlardan biri ifade özgürlüğünün olması ve siyasal katılımın sınırlandırılmaması diğeri ise demokrasinin ciddi tehlikelerle karşılaşması durumunda ülkenin topyekûn milli birliği oluşturarak, tehlikeye karşı koyma çabasının hayata geçirilmesi olarak belirtilmektedir (Heper, aktaran Can, 2015a:198-199). Ülkemizde sık denilebilecek zaman dilimlerinde tekrarlayan ve bireysel, toplumsal zararlara sebebiyet veren meşru yönetime askeri güçle müdahale etme anlayışını yok edebilmek için bir takım tedbirler almak mümkün görünmektedir. Eğitim, ekonomi, sosyal, hukuk alanlarında alınacak tedbirler uzun vadede bu anlayışı yıkarak demokrasinin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Bu konuda; bireysel özgürlükleri genişleterek hukuki güvence altına almak, toplum ve devlette aidiyet duygusu oluşturabilmek, asker- sivil ilişkilerini evrensel normlara göre düzenlemek, devlette ve kurumlarda sürekliliği sağlamakla birlikte, bürokraside nitelik, ehliyet ve performansa öncelik vermek, nitelikli eğitim politikaları geliştirebilmek, sivil toplum örgütlerinde açıklık, şeffaflık, sorumluluk, iyi niyet ve hesap verebilirlik ilkelerini önemsemek ve demokratik bilinci içselleştirebilmek (Aydoğdu, 2017:730-731) bireysel ve toplumsal algıların değişimini ve iyileştirilmesini sağlayacaktır.

Türk demokrasi tarihinde sıkça karşımıza çıkan darbe, muhtıra, darbe teşebbüsü gibi farklı isimlerle anılan bu müdahaleler demokratik sistemi olumsuz etkilemiştir. Bununla birlikte devletin ekonomik, siyasi ve itibarî olarak da zayıfladığı görülmektedir. Tüm bu olaylardan en çok etkilenen hiç şüphesiz halktır. Ekonomik ve

siyasi sorunları iliklerine kadar hissededen halk maalesef ki en son tanık olduğumuz 15 Temmuz olayında canıyla da bedel ödemiştir.

II.3.1. 15 Temmuz 2016 Kalkışması Öncesinde Türkiye’de Yaşanan Darbeler

Türk tarihinin ilk dönemlerinden itibaren devam eden bir askeri darbe geleneği bulunmaktadır. (Yıldırım, Yürüdür ve Yazıcı, 2014:260). Nitekim Osmanlı döneminde asker birçok kez isyan etmek suretiyle yönetime müdahale etmiş ve Osmanlı padişahlarının yaklaşık üçte biri askeri müdahaleler sonucunda tahttan indirilmiştir. Osmanlı Devleti’nde Yeniçeri Ocağı’nın faaliyetleri sonrasında gerçekleştirilen ilk darbe girişimi Fatih Sultan Mehmed döneminde yaşanan ve tarihe “Buçuktepe İsyanı” olarak geçen bu eylem 1446’da gerçekleşmiştir (Afyoncu, Önal ve Demir, 2010:VII). Bu tarihten sonra yine başta yeniçeriler olmak üzere, diğer askeri sınıfın etkisiyle birçok darbe girişiminin meydana geldiği söylenebilir. Osmanlı’da yaşanan bu askeri darbeler 1826 yılında Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması ile kesintiye uğrarken, son darbe teşebbüsü 1908 yılında II. Abdülhamid’in tahttan indirilmesi ile neticelenmiş, bu olaydan sonra 1960 darbesine kadar bir darbe girişiminde bulunulmamıştır (Kurt, 2016:53-70).

Türkiye’de Cumhuriyetin ilanından sonra demokratik bir sisteme geçilmiş ve beraberinde yürütme organı halkın kararı ile belirlenmiştir. Ancak Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar demokratik sistemi kesintiye uğratabilecek nitelikte birçok darbe meydana gelmiştir (Nisan ve Şeker, 2017:70). Öyle ki Türkiye’nin siyasal tarihinde darbeler ve askeri vesayet sistemi, demokratik sistemi sürdürmek için, toplumun bazı kesimlerince gerekli bir organ olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu durum modern Cumhuriyetin kuruluşunda etkili olan askerlerin kendilerini, kurulan yeni devletin ve Atatürk ilkelerinin bekçisi olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle askeri yapı, çok partili sisteme geçildikten sonraki dönemlerde birçok kez siyasal sisteme müdahale etmiştir

(Akıncı, 2014:55). Bu durumun önemli nedenlerinden birisi de Türklerin asker millet olma geleneği ve bundan kaynaklı Türk siyasal hayatında askerlerin etkin rol oynamasıdır denilebilir.

Tüm bunların sonucunda Türkiye Cumhuriyeti'nin yaklaşık bir asırlık demokrasi tarihinde sıkça darbe girişimleri yaşandığı söylenebilir. Darbeciler kendilerine göre haklı gerekçeler ile ülke yönetimine el koymaya ve demokratik sistemi sona erdirmeye çalışmışlardır. Darbecilerin öne sürdükleri temel gerekçeler; mevcut iktidarın demokrasi dışı uygulamaları, hırsızlık, yolsuzluk, toplumsal çatışmaların yaşanması ve toplumsal ayrışmaların önüne geçilememesidir (Devran ve Özcan, 2016:74). Ülkede yaşanan bu darbelerin nedenini Mencet, demokratik yapının geliş(e)memesine bağlamaktadır. Yazara göre, dünya genelinde siyaset kurumları ile devlet yapısı kurumsallaşmış ve gelişmiş ülkelerde ordu, siyasete müdahale etmeyerek kendi sorumluluk alanlarının dışına çıkmamaktadır. Ancak demokratik yapının gelişmediği pek çok açıdan dışa bağımlı gelişmekte olan ülkelerde ordunun, siyasete müdahalesi oldukça sık yaşanmaktadır (Mencet, 2017:132).

Ordu tarafından meşru sisteme yönelik müdahaleler 1960 darbesi ile başlarken, bu darbe sonrasında kurumsal yapıda gerçekleştirilen değişiklikler askerin sistem üzerinde bir vesayet oluşturmaya zemin hazırlamıştır. Cumhuriyet tarihinin ilk askeri darbesi olan 1960 darbesi (Kurt, 2016:53) 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinden üstün çıkarak Türkiye'nin idaresini tek başına ele alan Demokrat Parti'ye karşı gerçekleştirilmiştir. Darbenin temel gerekçesi; Demokrat Parti'nin diktatör uygulamalar ile ülkeyi yönetmesi, anayasayı ihlal etmesi ve kardeş kavgalarına neden olması gibi söylemlerdir. 1960 darbesi tüm bu gerekçeleri öne süren Milli Birlik Komitesi'nin ülke yönetimine el koyması sonucunda 27 Mayıs 1960'ta gerçekleşmiştir (Nisan ve Şeker,

2017:70-71). Bir grup subayın başlattığı darbede eylemin kabul görmesi için Orgeneral Cemal Gürsel cuntanın lideri olarak açıklandı (Devran ve Özcan, 2016:75). Cumhuriyet tarihinin ilk askeri darbesine; 1950 sonrasında yapılan seçimlerin Demokrat Parti tarafından ezici bir çoğunlukla kazanılmış olması, CHP'lilerin demokratik yollar ile tekrar iktidara gelmelerinin imkânsız olduğunu anlamaları ve askerinin desteğini alarak Demokrat Parti'yi iktidardan uzaklaştırmak istemeleri (Akıncı, 2014:60), Demokrat Parti'nin, CHP'nin bu politikalarını anlayarak CHP'yi sindirme politikasına başlaması, Demokrat Parti'nin 1950 yılında orduda gerçekleştirdiği önemli tasfiyeler nedeniyle ordu ile arasının açılması, 1954 yılından itibaren ordu içerisinde darbeci oluşumların etkili olmaya başlaması, 1957 yılında ordudaki darbeci oluşumların artması ve sonrasında (1958) yaşanan Dokuz Subay Olayı gibi gelişmelerin etkisiyle ülkede yaşanan siyasal ve sosyal krizlerin artarak İstanbul ve Ankara'da bir takım olayların yaşanması ve bu durumun ülkede kardeş kavgası çıktığı izlenimini vermesi gibi gerekçeler zemin hazırlamıştır.

Ülkede darbe öncesinde yaşanan tüm gelişmeler ordu içerisinde bir grup subay tarafından 27 Mayıs 1960 yılında bir darbenin gerçekleşmesine neden oldu. Aslında bu darbe hareketi 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti'den bir intikam alma siyaseti idi (Nisan ve Şeker, 2017:70-71). 27 Mayıs darbesinden sonra askerinin yönetime el koymasıyla birlikte, yeni yönetim içerisindeki güç ve etkinliğini yerleştirmek amacıyla bir takım anayasal ve kurumsal düzenlemeler yapıldığı gibi dinin kontrol altına alınması yönünde de faaliyetlerde bulunulmuştur. Bu çerçevede darbeden sonra oluşturulan askeri yönetim, büyük ölçüde planladığı ordunun siyaset içerisindeki yerini sağlama alan, elitist bürokratik bir yönetim tarzı isteyen ve dini, baskı altında tutmak isteyen yeni bir sistem, bundan sonra yaşanacak darbelerinde temel gerekçelerini oluşturmuştur (Kurt, 2016:55).

1924 Anayasası ile oluşturulan Birinci Cumhuriyet döneminin, 1960 Darbesi sonrasında hazırlanan 1961 Anayasasıyla birlikte sona ererek İkinci Cumhuriyet döneminin başlatıldığı (Akıncı, 2014:62) ve anayasa ile getirilen birçok yeni kurum sayesinde askeri vesayet sisteminin kurumsallaşmasının sağlandığı söylenebilir. Ancak Albay Talat Aydemir ve ekibi 27 Mayıs 1960 darbesinin gerçek amacına ulaşamadığı ve Atatürkçülükten taviz verildiği iddiaları ile önce 21 Şubat 1962’de ardından, 22 Mayıs 1963’te iki kez darbe girişiminde bulunmuş fakat hükümet ve Genelkurmay’ın birlikte hareketi ile darbe girişimi başarısız olmuştur (Devran ve Özcan, 2016:75).

1969 yılına gelindiğinde dünyanın birçok yerinde yaşanan, gençlerin değişik talepler ile sokağa dökülmesi olayları Türkiye’de de görülmeye başlanmış, yaşanan bu gerilim ve toplumsal bölünmeler, 12 Mart 1971 yılında bir muhtıranın yayınlanması ile sonuçlanmıştır (Akıncı, 2014:62). 27 Mayıs 1960 darbesinden yaklaşık 11 yıl sonra 12 Mart 1971’de Genel Kurmay Başkanı ve kuvvet komutanları ülke içerisinde yaşanan ve kontrol altına alınamayan şiddet olaylarını gerekçe göstererek hükümete bir muhtıra vermiş ve dönemin başbakanı Süleyman Demirel görevinden istifa ettirilmiştir (Devran ve Özcan, 2016:75). Muhtıra’da, meclis ve hükümetin devam eden tutumlarının sonucunda ülkede anarşi ve huzursuzlukların baş göstermesi ve ülkenin, geleceğinin büyük bir tehlike içerisine girmesi gösterilmiş, mevcut kötü yönetimin sona ermesi için TSK’nın ülke yönetimine el koyduğu belirtilmiştir. 1971 Muhtırası fiili bir darbe olmamakla birlikte, mevcut hükümetin istifasını sağladığı gibi, yerine asker destekli bir teknokratlar hükümetinin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Görüldüğü üzere 1960 darbesiyle başlayan demokrasiye müdahale eylemleri için bundan sonra her 10 yılda bir gerçekleşecek askeri müdahalelerinin aralayıcısı olduğu söylenebilir.

1971 muhtırasının ardından 12 Eylül 1980 yılında gerçekleştirilen askeri darbe ile ordu “MGK”¹⁰ denilen hiyerarşik bir cunta ile mevcut yönetime bir kez daha müdahalede bulunmuştur (Nisan ve Şeker, 2017:70-72). 1970 – 1980 yılları, siyasi cinayetlerin yaşandığı, ekonomik ve siyasi açıdan istikrarsızlıkların olduğu, enflasyon ve işsizliğin üst safhada olduğu bir dönem olmuştur (Türkman ve Karakuş, 2017:562). Bu yaşanan siyasi istikrarsızlık, ekonomik darboğaz, terör olaylarının artması ve dış politikada yaşanan gelişmeler askeri müdahalenin gerekçeleri olmuştur (Tekin ve Okutan, 2012:187). Bu darbeye birlikte kişi hak ve özgürlükleri kısıtlanmış, siyasi partiler ve sivil toplum örgütleri üzerinde baskı ve sindirme politikaları izlenmiştir (Tekin ve Okutan, 2012:195). 12 Eylül Darbesi’yle devlet kurumlarının yapılanması ve anayasa değişikliğinin yanı sıra toplumun kendisi de yeniden dizayn edilmek istenmiş ve büyük oranda da gerçekleştirilmiştir (Ünay ve Dilek, 2017:16).

28 Şubat 1997 yılında ise dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in başkanlığında Çankaya Köşkü’nde yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısının ardından komutanlar hükümetten “rejime yönelik irtica tehditlerinin önlenmesini” istediler. Bu noktada rejim karşıtı yıkıcı ve bölücü grupların, demokratik ve sosyal hukuk devletini güçsüzleştirmeye yeltendiklerini, hükümetin de bu güçlere karşı etkin mücadele gerçekleştiremediğini ileri sürerek hükümete bir dizi önlemler listesi sunmak suretiyle post modern bir darbe gerçekleştirilmiştir (Tekin ve Okutan, 2012:220).

27 Nisan 2007’de ise Genelkurmay Başkanlığı resmi internet sitesinden e-muhtıra olarak tarihe geçen bir bildiri yayımlandı. Ancak AKP iktidarı bildiriye TSK’nın da beklemediği bir şekilde çok sert bir cevap verdi. Hükümet sözcüsü Cemil Çiçek

¹⁰ Milli Güvenlik Konseyi; Genel Kurmay Başkanı, Kara, Hava, Deniz Kuvvetleri Komutanları, Jandarma Genel Komutanından oluşmaktadır (Tekin ve Okutan, 2012:192).

tarafından olaydan bir gün sonra basına verilen demeçte adeta hükümetin e-muhtıraya karşı manifestosu açıklandı (Nisan ve Şeker, 2017:70-72; Devran ve Özcan, 2016:76).

Kısaca Cumhuriyet tarihinde 15 Temmuz 2016 Kalkışmasına kadar birçok kez darbe ve darbe girişiminde bulunulmuştur. Yaşanan bu darbe hareketleri özetle şu şekillerde gerçekleşmiştir (Cansever ve Kirişçi, 2015:369);

Darbe	Yöntem
27 Mayıs 1960	Cunta ile doğrudan idareye el koyma
12 Mart 1971	Muhtıra ile hükümeti istifa ettirerek teknokrat hükümetler kurdurma
12 Eylül 1980	Ordu komuta kademesinin liderliğinde doğrudan idareye el koyma
28 Şubat 1997	Milli Güvenlik Kurulu'nda hükümete tavsiye niteliğinde değil, yol haritası niteliğinde program benimsetme
27 Nisan 2007	TSK internet sitesinde cumhurbaşkanlığı seçimlerine müdahil olan bir bildiri yayımlama

Meşru bir sistemde olmaması gereken yönetime müdahale anlayışı maalesef ki demokratik biçimde yönetilen ülkemizde kısa aralıklarla tekrar etmiş, demokrasinin sürdürülebilirliği ağır darbeler almıştır.

II.3.2. 15 Temmuz 2016 Kalkışması

Türk siyasi tarihinde demokratik yapının sekteye uğramasına neden olan bu askeri müdahalelerin sonuncusu ise 15 Temmuz 2016 gecesi gerçekleşmiştir. Tarihe “15

Temmuz Kalkışması” olarak geçen bu hareket Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde bulunan ve kendilerini “Yurtta Sulh Konseyi” olarak adlandıran bir grup asker tarafından, bir askeri darbe teşebbüsü olarak gerçekleştirilmiştir. TSK’nın resmi internet sitesi ve TRT’de yayımlanan bildiriye ordunun yönetime el koyduğu belirtilmiştir (Nisan ve Şeker, 2017:72). Darbeciler tarafından kullanılan ifadelerde 1960 ve 1980 darbelerindeki gibi Atatürk’ün kurduğu Cumhuriyet rejiminin tehlikede olduğu, ülkeyi kurtarmak için demokrasiye müdahale edildiği gibi söylemler bulunmaktadır (Alkan, 2016:254). İstanbul’daki iki köprü’nün jandarma kuvvetleri tarafından kapatılmasıyla birlikte, TBMM başkanı İsmail Kahraman ve yaklaşık 50 kadar milletvekilinin Meclis’te bulunduğu sırada Meclis, bombalanmak suretiyle saldırıya uğramıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a karşı suikast girişiminde bulunan darbe gecesinde, Genel Kurmay Başkanı Hulusi Akar ve bazı kuvvet komutanları darbeci askerler tarafından rehin alınmış ve yaşananlar üzerine Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından halka yapılan çağrı sonrasında darbecilere karşı direniş başlamıştır. 16 Temmuz’da TSK’nın ve Emniyet Güçleri’nin yardımlarıyla darbe girişimi bastırılmıştır. Darbe girişimi, Türkiye’nin siyasi tarihinde 12 Eylül 1980 askeri darbesinden 36 yıl sonra yaşanan ilk askeri darbe girişimi olarak kayıtlara geçmiştir (Nisan ve Şeker, 2017:72-73).

15 Temmuz Kalkışmasının Cumhuriyet tarihinde yaşanan diğer darbe girişimlerinden bazı önemli farkları bulunmaktadır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür (Alkan, 2016:253-255);

Halkın, darbenin başından itibaren darbenin meşruiyetini tanımayarak darbecilere karşı direniş göstermesi,

Darbecilerin, hareketin başından itibaren kimliklerini halktan saklama çalışmaları,

Süreç sonucunda hükümet yetkililerinin ele geçirilememiş olması ve mevcut iktidarın el değiştirmemesi,

Darbecilerin ülke demokrasisinin meşru kurumlarına ve direniş gösteren halka karşı, açık ve kanlı bir şekilde saldırıda bulunmuş olmalarıdır.

Tüm bunlarla birlikte 15 Temmuz kalkışma girişimi, ortaya çıktığı dönem itibariyle de Türkiye’de yaşanan geçmiş dönem darbelerinden farklı bir ortamda gerçekleşmiştir. Nitekim Türkiye’de geçmiş dönemlerde yaşanan darbe süreçlerinin tarihsel gelişiminde dikkat çeken ayrıntı darbelerin genellikle ekonomik daralma yaşanan dönemlerde meydana gelmesidir. Yaşanan bu olayların ekonomi politikalarında önemli hasarlara yol açarak konjektürel dalgalanmaları tetikledikleri görülmektedir. Ancak 15 Temmuz Kalkışması’nın, Türkiye’nin demokratik olarak normalleşme sürecine girdiği ve siyasi istikrar ve makro-ekonomik yönetişimin güçlü bir şekilde devam ettiği bir ortamda gerçekleştiği görülmektedir (Ünay ve Dilek, 2017:7). Bu açıdan şartlar göz önüne alındığında 15 Temmuz olayı, Türkiye’deki mevcut darbelerin gerekçelerinden farklı olduğu söylenebilir.

Her ne kadar kalkışma girişimi bastırılmış ve gerçekleşmesine müsaade edilmemiş olsa da maalesef ağır bedeller ödenmiştir. Bu olay sonucunda 251 şehit verilmiş, 3160 vatandaş ise gazi olmuştur (Selvi, 2018:87). Görüldüğü üzere yakın tarihimizin en önemli olaylarından birisi olan 15 Temmuz Kalkışması, Cumhuriyet tarihinin en kanlı darbe eylemlerindedir. Ancak darbe konusunda bir hayli tecrübeli olan Türk toplumunun sağlam duruşu ve dirayeti sayesinde darbe eyleminde darbeciler nihai amaçlarına ulaşamamışlardır. Bu noktada 15 Temmuz’da kazanan, milli irade ve demokrasi olmuştur denilebilir. Bu şekilde FETÖ ile bağlantılı olan askerler, askeri ve sivil bürokratlar ile iş dünyası, akademi ve medyadaki geniş bir yapı tarafından tasarlanarak

hayata geçirilen darbe girişimi Türkiye'nin makûs darbeler tarihinde emir-komuta zincirinin dışında gerçekleşen başarısız bir darbe girişimi şeklinde yerini almıştır (Ünay ve Dilek, 2017:8).

Sonuç olarak Türkiye Cumhuriyeti tarihinde gerçekleştirilen her darbenin yapılan döneme ve darbeyi yapan cuntaya bağlı olarak şekillenen/değişen siyasi sonuçları ve bir takım olumsuz etkileri olmuştur. Ancak tüm askeri darbeler, ülkedeki demokrasi gelişiminin geciktirilmesi veya sekteye uğratılması gibi ortak bir sonuç ortaya çıkarmıştır. Nitekim kontrol altında sürdürülmeye çalışılan demokratik ortamlarda sürekli yeni bir darbe korkusu duyan hükümetler, anayasada rahat ve istedikleri şekilde değişiklikler yapamadıkları gibi, özgür bir şekilde de karar verememişlerdir. Bu noktada askeri darbelerin en büyük etkisinin siyasi yaşam üzerine olduğunu söylemek mümkündür (Yıldırım, Yürüdü ve Yazıcı, 2014:261).

II.4. Demokratikleş(e)meyen Demokratik Sistemin Çıkmazı

Demokratik bir devlet, egemenliğini halktan alır ve bu açıdan da demokratik değerlerin sürdürülmesinde devlet ile toplum ilişkisi önemlidir. Türkiye açısından değerlendirildiğinde, Cumhuriyet döneminde demokratik sistemin önüne sürekli engeller çıkmasıyla devlet ile toplum arasındaki ilişkide zikzaklar (istisnalar, kopmalar, bahaneler) yaşanmıştır (Akkaş, 2017:459,466). Yaklaşık her on yılda bir yaşanan darbeler ve sonrasında halkın özgürlüğüne yapılan müdahaleler ve bunların yasalarla meşrulaştırılma çabaları gibi anti-demokratik uygulamalar devlet ve toplum arasındaki bağı koparmaktadır.

Bu bağlamda devlet ile halk arasındaki mesafeyi azaltmayı ve toplumsal sorunlara karşı bireylerin daha aktif olmalarını amaçlayan sivil toplumun, demokrasi açısından önemi önceki bölümlerde ifade edilmiştir. Sivil toplum vatandaşlık bağının güçlenmesine, kişilerin toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmasına, birlikte hareket

edebilmesine ve katılımcılık bilincinin aşılmasına katkı sağlamaktadır. Sivil toplum, faaliyette bulunduğu alanda demokratik kurumların oluşmasını sağlayarak, devletin faaliyetini denetim ve gözetim altında tutarak bireylerin talep ve beklentilerinin kamu kurumlarına iletilmesini sağlayarak demokrasinin kurumsallaşmasına katkıda bulunur (Belli ve Aydın, 2018:72). Ortak amaçlar etrafında birleşerek farklı görüşlerin tartışılarak çözüm üretilmesine katkı sağlayan sivil toplum örgütleri devletle halk arasında uzlaşma sağlanmasında da büyük rol üstlenmektedir. Bu sebeple aktif sivil toplumun varlığı demokratikleşebilmenin önde gelen şartlarındandır.

Demokratikleşmenin ve kurumsallaşmış bir demokratik sistemin hükümeti değiştirme yöntemi seçim olmalıdır. Milli iradenin sahibi olan halkın, kendisini temsil edecek kişileri ve kurumları özgürce seçme hakkı bulunmaktadır. Seçimle göreve gelenlerin başarısızlık, yetersizlik, ihtiyaçlara karşılık verememe gibi durumlarda yine seçimle gitmesi mümkün olmalıdır. Memnun kalınmayan bir hükümeti değiştirmenin yolu olarak askeri veya sivil müdahaleler olduğunda demokratik süreç kesintiye uğramaktadır.

Yakın tarihte tanık olunan, ülke olarak son yılların yaşanan en acı ve kanlı olayı olarak değerlendirilen 15 Temmuz darbe girişiminin etkileri hala sürüyor olsa da artık bu ihanet vakasının altında yatan sebepler, meydana getirdiği sonuçlar daha da şekillenip gerçekler her geçen gün, gün yüzüne çıkmaktadır. Her ne kadar olayın ilk etkisini toplum olarak üzerimizden atmış olsak da yaşanan her 15 Temmuz günü hafızaları yoklatarak o günü yaşatmaya devam edecektir. O günden bugüne birçok gerçekle yüz yüze gelinmiş, ihanetin arka planı detaylı olarak analiz edilmiştir. Bu konuda 16 Temmuz 2017 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde Hikmet Çetinkaya “Darbeye, baskıya, şiddete hayır” başlıklı yazısında demokrasi kültürünün yerleşmediği ülkelerde her zaman darbelerin yaşanacağını belirtmekte ve Fethullah Gülen’in askeri darbeye devleti ele

geçirme planını daha önce belirtmesine rağmen istihbarat birimlerinin bu gerçeği göremediğini dile getirmiştir (Çetinkaya, 2017:5). Yine aynı gazetenin bir başka yazarı Orhan Bursalı ise Ergenekon, Balyoz, Şike davaları, Mit'e yapılan saldırı, dersane kapatma süreçleri, 17-25 Aralık olaylarıyla darbenin geliyor diyerek sinyaller verdiğini (Bursalı, 2017:6) ifade etmektedir. Darbenin yıldönümünde Yenişafak Gazetesi'nde "15 Temmuz'a Nasıl Bakmalıyız" başlıklı yazısında Abdullah Muradoğlu, darbenin uluslararası bağlantılarını irdelerek ABD'nin FETÖ'yü nasıl kullandığını kaleme almıştır (Muradoğlu, 2017:11). Darbenin yıldönümünde yazılı basın okuyucusuna, özel ekler hazırlayarak darbenin anatomisi, ülkeyi darbeye götüren süreç hakkında haber, makale, köşe yazılarıyla değerlendirmeler sunmuştur. Genel olarak çoğu gazetenin ana teması 21 saatte sonlandırılan bu darbe girişiminde yaşananlar ve halkın karşı koyuşu üzerinedir. Son olarak 15 Temmuz 2017 tarihli Star Gazetesi'nde Medaim Yanık 15 Temmuz darbe girişimini sekiz farklı başlıkta ele almış ve bu olayda muhafazakar / dindar ve milliyetçi halkın direniş gösterdiğini, devlet ve millet ilişkisinin yeniden inşa etme imkanı sağladığını belirtmektedir. Farklı bir boyut olarak darbe karşıtlığının darbe girişimlerini yenmesini demokrasinin yükselmesi olarak, bu olayla birlikte halkı sokağa davet eden Erdoğan'ın liderliğinin güçlendiği, "milli liderlik" vasfı kazandığını ifade etmektedir. Yazar 15 Temmuz olayının ülkenin varoluşunun tehlikede olduğunun kanıtı olduğu, Batı'nın Türkiye'yi kontrol etme gücünün azaldığını ve FETÖ'nün sonu olduğunu kaleme almıştır (Yanık, 2017:21).

Ülke gündemini uzun süre meşgul eden bu vahim olayın yıldönümünde Haber Türk Gazetesi, özel ekinde "Milletin Zaferi" manşetinin kullanarak darbe girişimini ayrıntılı olarak ele almış, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "15 Temmuz yeni Çanakkale'mizdir" ifadelerine yer vermiş ve Türk halkının FETÖ'cü cuntalara milli irade

dersi verdiği (“Milletin Zaferi,” 2017) vurgusu yapmıştır. Star Gazetesi “ Bu Toprakların Zaferi” başlıklı özel ekinde Türk Silahlı Kuvvetleri içine giren bir grup FETÖ üyesinin 15 Temmuz akşamı giriştiği kanlı saldırının 21 saatte nasıl bastırıldığını (“Bu Toprakların Zaferi,” 2017) anlatmıştır. “İmanın Zaferi” manşetiyle darbenin yıldönümünde çıkan Yeni Akit Gazetesi “Bizim ocuklar ve Kanı Bozuklar” (“İmanın Zaferi,” 2017) alt başlığıyla darbenin ayrıntılarını ele almıştır. Olayın üzerinden geçen sürede olayın şoku atlatılmış, gerçekler gün yüzüne çıkmış, bu olayda suçu ve ihmali olanlar için gereken cezalar öngörülmüştür. Bu sürede değişmeyen tek şey o geceki ihanetin aktörleri sebebiyle yaşanan felakettir.

Yaklaşık yüz yıllık bir geçmişe sahip olan Türkiye Cumhuriyeti’nin demokratik yapısı kısa aralıklarla sekteye uğramasına rağmen son yaşanan teşebbüste milli iradenin sergilemiş olduğu direniş, demokrasinin uğrayacağı ağır bir yenilgiyi de önlemiştir. Bugün vatandaşların özgürce seçimlere katılabiliyor olması, basının zgr ve cesurca dile getirebiliyor olması, sivil toplumun ülkede aktif bir şekilde faaliyet gösterebilmesi devlet ile milletin bütünlüğünü ortaya koymakta ve yıllarca ağır bedeller ödeyen halkın, demokrasiye sahip çıkışını göstermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. KURUMLARA GÜVEN ANKETİ UYGULAMASI

Kişilerin ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla oluşturulmuş, sürekli, sosyal, hukuki örgütler olan kurumlarla bireylerin güven eksenli ilişki kurabilmeleri toplumun geneline yansiyarak sosyal sermayeyi güçlendirici etki yaratacaktır. Mevcut yasalara, hükümete, kurumlara, yöneticilere karşı duyulan güven seviyesi, devlet-vatandaş ilişkisinin düzeyini belirleyecektir. Nitekim açık, şeffaf, hesap verebilir, kişisel hakları güvence altına alabilen hukuk sistemine sahip bir devlet ile vatandaş arasında güven temelli bir ilişki kurulacaktır. Kendini devlet ile içselleştire(bile)n vatandaş, devlete karşı yükümlülüklerini yerine getirirken daha hassas olacak ve toplumsal çıktıya katkı sağlayacaktır.

Kişilere, devlete, hükümete, siyasal sisteme, yasalara, kurumlara karşı güven duyulmaması, halkın beklentisine hükümetlerin aynı doğrultuda karşılık verememesi bireylerin güvenini zedeleyecektir. Bu durum, bireylerin diğer kişi ve kurumlara karşı kendini toplumdan soyutlamasına, verimliliğin ve sosyal sermayenin azalmasına sebep olacaktır. Kısaca toplumun ekonomik ve sosyal refahının sağlanmasında güven önemli bir etkidir.

Çeşitli kuruluşlar, araştırma şirketleri tarafından kamuoyu görüşlerini belirlemek veya bilimsel çalışmalarda kullanılmak üzere sıkça uygulanan kurumlara güven anketleri, halkın mevcut kurumlara ve sisteme karşı tutumunu ölçmek amacıyla gerçekleştirilmektedir. Kurumlara güven ve siyasal güven konusunda Sayın Birol Akgün, İslam Can, Mustafa Aydın hocaların çalışmaları bulunmaktadır. Mevcut kamuoyu araştırmalarından farklı olarak, 15 Temmuz 2016'da yaşanan, mevcut meşru yönetime karşı müdahale girişiminden sonra bir takım kişi, örgüt ve kurumlara olan

güven düzeyini belirleyebilmek, çalışmanın ana konusu olmuştur. Bu doğrultuda hazırlanan anket ile Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi personelinin, 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında çeşitli konulardaki görüşleri değerlendirilmiştir.

III.1. Araştırmanın Problemi

Araştırmanın temel problemi, 15 Temmuz 2016 günü meydana gelen darbe kalkışmasının ardından oluşan ortamda kurumlara olan güven algısının ne ölçüde olduğunun tespit edilmesidir. Çalışmada bu tespitlere ulaşabilmek için somut bir örnek olarak Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi ele alınmıştır. Bu çerçevede araştırmada 15 Temmuz 2016 Sonrasında Kurumlara Güven Algısının Araştırılması: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Örneği, adıyla 15 Temmuz sonrası kurumlara duyulan güven ölçülmüştür.

III.2. Araştırmanın Amacı

15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı gerçekleştirilmeye çalışılan kalkışmanın, sosyo-politik ve sosyo-ekonomik yaşam üzerindeki yansımalarını analiz etmek bu tezin temel amacıdır. Kısaca çalışma ile toplumun, kalkışma girişiminden etkilenme düzeyi araştırılmıştır. Buradan yola çıkılarak, 15 Temmuz Kalkışması sonrasında sosyal sermayenin alt kavramı olan güvenin kamusal yaşamdaki rolü değerlendirilmiş ve bunu test etmek maksadıyla hipotezlere, çalışmanın amacına, önemine, örnekleme, veri toplama araçlarına, bulgulara, yorumlara yer verilmiştir.

III.3. Araştırmanın Önemi

Yapılan araştırmalar sonucunda devlete ve millete karşı yapılan 15 Temmuz Darbe girişimi hakkında çalışmalar bulunmakla birlikte toplumun, devlete ve kurumlarına güven düzeyinin yeterince analiz edilmediği belirlenmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde

konusu ve önemi itibariyle çalışmanın bu alana ilgi çekerek sonraki yapılacak olan çalışmalara örnek teşkil edeceği düşünülmektedir. Çalışmanın özellikle 15 Temmuz 2016 kalkışma girişimi sonrasında toplumun, devlete ve kurumlara güven düzeyinin araştırılması hususunda önemli olduğu düşünülmektedir. Türkiye’de yapılan sosyal sermaye çalışmalarının sınırlı olduğu bilinmektedir. Yakın bir tarihte gerçekleşen ve etkilerini hala gözlemleyebildiğimiz bir olay olması sebebiyle 15 Temmuz Darbe Girişimi hakkında literatürde çeşitli düzeyde çalışmalar mevcuttur. Tezin hazırlanmasında ilgili çalışma konularından yararlanılmış olmakla birlikte, bu araştırmada özellikle sosyal sermaye kavramı vurgulanmakta ve sosyal sermayenin unsuru olan güvene dayalı ilişkiler sürdürülemediğinde sosyal sermaye açığının, toplumsal yaşamın çeşitli düzeylerde handikaplar yaşayacağı üzerinde durulmaktadır.

III.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmada Türkiye tarihinde oldukça mühim bir yer tutan 15 Temmuz darbe girişiminin toplumsal yansımaları analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın örneklemini olarak belirlenen Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi’nde yapılan bu araştırmaya sadece akademik ve idari personel dâhil edilmiştir. Yapılan araştırma uygulanma tarihi (1 Ekim – 15 Aralık 2018) ve Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi akademik ve idari personeli ile sınırlıdır.

III.5. Araştırmanın Örneklemini

Araştırmanın örneklemini, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi’nde görev yapmakta olan personeli kapsamaktadır. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi’nde 620 akademik ve 240 idari personel olmak üzere toplamda 860 personel bulunmaktadır. Araştırmada örneklem seçiminde anketin uygulandığı dönemdeki personelin iş yoğunluğu da göz önüne alınarak kolayda örnekleme yöntemine uygun olarak yapılmış (Özmen,

2013:14), gönüllü katılım esasına göre yapılan araştırmada sadece 143 anket formu cevaplandırılmıştır.

III.6. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Teknikleri

Araştırma, 15 Temmuz Kalkışması sonrasında yaşananların kurumlara güven algısında değişiklik meydana getirip getirmediğini ölçmek amacıyla örneklem olarak seçilen Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi'nde, 1 Ekim – 15 Aralık 2018 tarihleri arasında uygulanan araştırma, nicel araştırma yöntemi (Gürbüz ve şahin, 2018:103) ile yapılmıştır.

Verilerin toplanmasında anket yöntemi kullanılmış olup anket formlarının hazırlanmasında geniş bir literatür taraması yapılmış ve akademisyenlerden uzman görüşler alınarak hazırlanmıştır. Ekonomiye güven düzeyini ölçmek maksadıyla kullanılan sorularda, Sayın İşlam Can'ın "Liderler, Kurumlar ve Süreçler Bakımından Türkiye'de Siyasal Güven: Sosyolojik Nicel Bir Araştırma" adlı doktora tezinde bulunan anketin (Can, 2015b:518) birkaç sorusundan faydalanılmıştır. Anket formu 11 temel ve 83 alt sorudan oluşmaktadır. Çalışmada kullanılan anket formu EK-1 de sunulmuştur. İlk 6 soru demografik özelliklerini belirlemek amacıyla sorulmuştur. Bunlar katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim, mesleki kıdem ve pozisyonunu belirlemek amacıyla sorulmuştur. Demografik özellikler dışındaki sorularda beşli likert yöntemi uygulanmıştır. 7. soruda kamu ve özel sektör kurumlarına güven düzeyinin belirlenmesi amaçlanmış ve bu amaçla katılımcılara toplamda 22 soru yöneltilmiştir. 8. ve 9. sorularda katılımcılara toplamda 39 soru yöneltilerek kurum ve mesleklere güven düzeyini ölçmek hedeflenmiştir. 10. soruda Türk siyasetine yön verdiği düşünölen yakın dönem siyasetçilerinden 12 tanesine güven düzeyini belirleyebilmek amacıyla sorular yöneltilmiştir. Son soruda örneklemimizin

ekonomiye olan güven düzeyini belirlemek adına 10 soru sorulmuştur. Tüm bu sorulara ait bulgulara çalışmanın değerlendirmeler kısmında yer verilmiştir.

III.7. Araştırmanın Kısıtları

Çalışmada “güven” teması üzerinden Türkiye’de devletin temel kurumlarına olan güvenin tespiti yapılmıştır. Nitekim kurumlar devlet düzeninin devam etmesini ve siyasal sistemin işlerliğini sağlayan araçsal yapılardır. Bu noktada araştırmada parlamento, siyasal sistem, hükümet, bürokrasi, polis, ordu, yargı, eğitim sistemi ve diğer önemli kurumlara olan güvenin tespiti ele alınmaktadır.

Katılımcıların kamu kurumunda görevli personel olması görevlilerin, devlet memurluğu kanununa aykırı hareket edecekleri endişeleri ile anketi cevaplandıranların sayısında isteksizlik gözlenmiştir. Anketi cevaplandırmak istemeyenlerin gerekçeleri arasında “demografik bilgilerden hareketle ankete katılan kişinin kimliğinin belirleneceği”, özellikle memurun siyasi lider ve devlet kurumlarına güven konusunda bilgi vermedeki tedirginliği ve öğretim üyelerinin “anketi zaman alıcı bir faaliyet olarak” belirtmeleri, anketin kısıtlılıklarını oluşturmuştur. Yine anketin uygulandığı dönemdeki iş yoğunluğunun fazla olması, tüm personele ulaşılamama ve ulaşılan personelin ankete geri dönüş sağlayamamasına neden olmuştur. Bunlar da katılım düzeyini düşüren etkenler olmuştur. Ancak çalışma kapsamını oluşturan 860 personelden (620 akademik, 240 idari personel) 143 kişinin (50 akademik, 93 idari personel) anketi cevaplamış olması, anketin değerlendirilmesi açısından yeterli olduğu ifade edilebilir.

III.8. Araştırma Sorusu ve Hipotezler

Araştırmanın temel konusu Türkiye’de vatandaşların kurumlara güven düzeyini tespit etmektir. Özellikle 15 Temmuz 2016’da devlete ve millete karşı girişilen

kalkışma sonrasında yaşananlar nedeniyle vatandaşların, kurumlara olan güven düzeyindeki farklılıklar araştırılmıştır. Güven düzeyinin tespit edilmesi; kişilerin birbirleriyle ilişkilerini, etkileşimlerini, kurumlarla olan iletişim biçimlerini ve özellikle kurumların aldığı kararları benimseme düzeylerini açıklamak bakımından önemlidir. Demokratik sistem günümüz dünyasında sosyal sermayesi güçlü kurumlar ve kişiler ile sürdürülebilir. Sosyal sermayenin gücü ise kişilerin ve kurumların birbirleri ile iletişimlerinde ve etkileşimlerinde karşılıklı güvene dayalı ilişkileri sürdürebilmelerine bağlıdır. Bu bağlamda aşağıdaki hipotezler test edilmiştir:

H₁:15 Temmuz Darbe Kalkışması, kurumlara güven düzeyi ile cinsiyet arasında farklılık bulunmaktadır.

H₂:15 Temmuz Darbe Kalkışması sonrasında kurumlara güven düzeyi ile yaş arasında bir farklılık bulunmaktadır.

H₃:15 Temmuz Darbe Kalkışmasının ardından kişi ve mesleklere güven düzeyi ile eğitim düzeyi arasında bir ilişki vardır.

H₄:15 Temmuz Darbe Kalkışmasının ardından ekonomiye güven düzeyi ile kişinin kurumdaki pozisyonu değişiklik göstermektedir.

H₅:15 Temmuz gecesi sokağa çıkma motivasyonunda cumhurbaşkanının çağrısı etkili olmuştur düşüncesi ile eğitim düzeyi arasında bir ilişki bulunmaktadır.

H₆: Çalışanlar, 15 Temmuz Darbe Kalkışmasını Fetö'cüler tarafından gerçekleştirildiği düşüncesine katılmaktadır.

H₇: Çalışanlar, mevcut personel politikalarına güven duymaktadır.

H8: Çalışanlar kamu kurumlarına, özel kurumlara göre daha çok güven duymaktadır.

H9: Çalışanlar, hükümetin uyguladığı ekonomi politikalarına güven duymaktadır.

H10: Hükümetin uyguladığı ekonomi politikalarına güven ile cinsiyet arasında bir ilişki bulunmaktadır.

H11: Çalışanlar, 15 Temmuz darbe kalkışması sonrasında kamu kurumlarına sızan FETÖ terör örgütü üyelerinin temizlendiği düşüncesindedir.

H12: Çalışanlar, 15 Temmuz 2016 darbe girişimine milletin tepkisi, darbelerin tarihe karıştığı düşüncesindedir.

H13: Genel olarak insanlara duyulan güven ile cinsiyet arasında bir ilişki bulunmaktadır.

H14: Genel olarak insanlara duyulan güven ile eğitim düzeyi arasında bir ilişki bulunmaktadır.

H15: Çalışanların siyasi liderlere duydukları güven ile eğitim düzeyi arasında ilişki bulunmaktadır.

H16: Çalışanların siyasi liderlere duydukları güven ile cinsiyeti arasında ilişki bulunmaktadır.

H17: 15 Temmuz darbe kalkışması sonrası halkımızın herhangi bir dini cemaate karşı olan bakışı olumsuz yönde etkilenmiştir.

III.9. Araştırma Bulguları ve Değerlendirmeler

Araştırmada güven algısının değişiminde darbelerin somut etkisinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Bu sebeple 15 Temmuz 2016 Kalkışması sonrasında kurumlara güven düzeyi Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi'nde yapılan bir anket ile test edilmiştir. Elde edilen veriler t-Testi ve ANOVA Testi ile analiz edilmiştir.

Araştırma sonuçlarından elde edilen aritmetik ortalamaların yorumlanmasında değerlendirme aralıkları esas alınmıştır. Ankette Likert Ölçeğine göre cevaplara “Kesinlikle Katılıyorum” dan “Kesinlikle Katılmıyorum” a “Tamamen Güveniyorum” dan “Hiç Güvenmiyorum” a, 5'ten 1'e doğru sayısal değerler verilerek sınırlandırma yapılmıştır. Değerlendirme ölçeğinin puan aralığının hesaplanmasında $(5-1=4, 4/5=0,8)$ katsayısı esas alındığında; ağırlıklı aritmetik ortalamaların değerlendirme aralığı oluşturulmuştur. Buna göre: 1,00-1,80 Kesinlikle Katılmıyorum- Hiç Güvenmiyorum, 1,81-2,60 Katılmıyorum- Güvenmiyorum, 2,61-3,40 Kararsızım, 3,41-4,20 Katılıyorum- Güveniyorum, 4,21-5,00 Kesinlikle Katılıyorum- Tamamen Güveniyorum şeklinde değerlendirme aralıkları belirlenmiştir.

III.9.1. Araştırma Bulguları

Tablo 1: Kişisel Değişkenlere İlişkin Frekans Analizi.

Değişkenler	Özellikler	Fr.	%
Cinsiyet	Erkek	94	65,7
	Kadın	49	34,3
	Toplam	143	100
	Lise	6	4,3
	Ön Lisans	15	10,5

Eğitim Durumu	Lisans	59	41,3
	Yüksek Lisans	35	24,5
	Doktora	26	18,2
	Kayıp veri	2	1,4
	Toplam	143	100
Yaş	30 yaş altı	26	18,2
	30-39 yaş arası	94	65,7
	40-49 yaş arası	12	8,4
	50 yaş ve üzeri	11	7,7
	Toplam	143	100
Medeni Durum	Evli	98	68,5
	Bekâr	44	30,8
	Kayıp veri	1	0,7
	Toplam	143	100
Kurumdaki Pozisyon	Akademik personel	50	35
	İdari personel	93	65
	Toplam	143	100
Mesleki Kıdem	5 yıldan az	33	23,1
	5-9 yıl arası	79	55,2
	10-14 yıl arası	16	11,2
	15 yıl ve üstü	14	9,8
	Kayıp veri	1	0,7
	Toplam	143	100

Tablo 1 de görüldüğü üzere 143 personelin katılım sağladığı anketin verilerine göre % 65,7'si (94) erkek, % 34,3'ü (49) kadındır. Katılımcıların % 4,3'ü (6) lise, % 10,5'i (15) ön lisans, % 41,3'ü (59) lisans, % 24,5'i (35) yüksek lisans, % 18,2'si (26) doktora mezundur bunun dışında % 1,4'lük (2) bir oran ise eğitim durumunu işaretlememiştir. Bu bilgilere dayanarak erkek katılımcıların daha fazla olduğu ile eğitim durumunda lisans mezunlarının yoğun olduğu kanısına varılabilmektedir.

Katılımcılardan % 18,2'si (26) 30 yaş altı, % 65,7'si (94) 30-39 yaş arası, % 8,4'ü (12) 40-49 yaş arası, % 7,7'si (11) 50 yaş üzeridir. Katılımcıların % 68,5'i (98) evli, % 30,8'i (44) bekârdır, ayrıca % 0,7'lik (1) bir oran da medeni durumunu boş bırakmayı tercih etmiştir.

Ankete katılanların kurumdaki pozisyonu açısından değerlendirildiğinde % 35'i (50) akademik, % 65'i (93) idari personeldir. Katılımcıların % 23,1'i (33) 5 yıldan az, % 55,2'si (79) 5-9 yıl arası, % 11,2'si (16) 10-14 yıl arası, % 9,8'i (14) 15 yıl üzeri çalışanlardır ayrıca % 0,7'lik (1) bir oran da mesleki kıdem bilgisini boş bırakmıştır. Buna göre idari personelin akademik personele oranla daha çok katılım sağladığı görülmektedir. Ayrıca yanıtlayıcıların büyük bir kısmının 5-9 yıldır görev yapan personel olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2: Güvenilirlik Analizleri

	Cronbach's Alpha	N
Çalışanların 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Sonrası Kamu ve Özel Sektör Kurumlarına Güven Düzeyine Yönelik	0,706	22

Değerlendirme		
Kurumlara Güven Düzeyi	0,928	21
Kişilere ve Mesleklere Güven Düzeyi	0,931	18
Siyasi Liderlere Güven Düzeyi	0,889	12
Ekonomiye Güven Düzeyi	0,756	10

Tablo 2 de görüldüğü üzere “Çalışanların 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Sonrası Kamu ve Özel Sektör Kurumlarına Güven Düzeyine Yönelik Değerlendirme” sine ilişkin hazırlanan 22 sorunun güvenilirlik katsayısı (α) 0,706’dır. “Kurumlara Güven Düzeyi” ile alakalı hazırlanan 21 sorunun güvenilirlik katsayısı (α) 0,928’dır. “Kişilere ve Mesleklere Güven Düzeyi” ni ölçmek amacıyla hazırlanan 18 sorunun güvenilirlik katsayısı (α) 0,931’dır. “Siyasi Liderlere Güven Düzeyi” ni ölçmek amacıyla hazırlanan 12 sorunun güvenilirlik katsayısı (α) 0,889’dur. Son olarak “Ekonomiye Güven Düzeyi” ile alakalı hazırlanan 10 sorunun güvenilirlik katsayısı (α) 0,756 olarak hesaplanmıştır.

Elde edilen bu verilere göre araştırmanın güvenilirlik derecesinin kabul edilebilir düzeyde olduğu söylenebilir.

Tablo 3: Çalışanların 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Sonrası Kamu ve Özel Sektör Kurumlarına Güven Düzeyine Yönelik Değerlendirmesine İlişkin t-Testi Sonuçları

Değişken		N	\bar{X}	ss.	P	Yorum
Cinsiyet	Erkek	94	3,44	0,40	0,59	Fark yok

	Kadın	49	3,40	0,35		P >0,05
Medeni	Evli	98	3,47	0,41	0,05	Fark var P <0,05
Durumunuz	Bekâr	44	3,33	0,30		
Kurumdaki	Akademik Personel	50	3,53	0,29	0,02	Fark var P <0,05
Pozisyonunuz	İdari Personel	93	3,37	0,42		

Çalışanların 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında kamu ve özel sektör kurumlarına güven düzeyi analiz edilmek istenmiş ve buna ilişkin t-testi yapılarak Tablo 3' te yer alan sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre çalışanların kamu ve özel sektör kurumlarına güven düzeyleri ile medeni durumları ve kurumdaki pozisyonlarıyla ilişkisine ait oluşan sayısal verilerin 0,05 düzeyinden küçük olması (P<0,05) sebebiyle değişkenler arasında anlamlı bir farkın bulunduğu ancak cinsiyet ile verilen yanıtlar arasında anlamlı bir fark olmadığı söylenebilir.

Tablo 4: Kurumlara Güven Düzeyine İlişkin t-Testi Sonuçları

Değişken		N	\bar{X}	ss.	P	Yorum
Cinsiyet	Erkek	93	2,85	0,58	0,06	Fark yok P >0,05
	Kadın	49	2,63	0,82		
Medeni	Evli	98	2,84	0,72	0,09	Fark yok P >0,05
Durumunuz	Bekâr	44	2,63	0,58		
Kurumdaki	Akademik Personel	50	2,86	0,61	0,29	Fark yok P >0,05
Pozisyonunuz	İdari Personel	92	2,73	0,72		

Tablo 4’te yer alan verilere göre bu bölümde yer alan ölçekler ile cinsiyet, medeni durum ve kurumdaki pozisyon arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kurumlara güven analizinin ortalamalarına bakıldığında genel olarak kişilerin kararsız kalmakla birlikte “güven duymama” yönünde bir eğilimleri olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Kişilere ve Mesleklere Güven Düzeyine İlişkin t-Testi Sonuçları

Değişken		N	\bar{X}	ss.	P	Yorum
Cinsiyet	Erkek	94	3,04	0,60	0,01	Fark var P <0,05
	Kadın	49	2,72	0,90		
Medeni Durumunuz	Evli	98	3,03	0,74	0,01	Fark var P <0,05
	Bekâr	44	2,71	0,67		
Kurumdaki Pozisyonunuz	Akademik Personel	50	3,00	0,59	0,40	Fark yok P >0,05
	İdari Personel	93	2,89	0,80		

Kişilere ve mesleklere olan güven düzeyinin, değişkenlere göre aralarında anlamlı bir fark bulunup bulunmadığı yönünde yapılan t- testi sonucuna göre cinsiyet ile aralarında anlamlı bir fark olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. (P = 0,01) Bu doğrultuda cinsiyete göre kişi ve meslek gruplarına güven konusunda “kararsızlık” eğilimi gösterilirken kadınların verdiği yanıtların ortalamasına göre daha az güven duydukları sonucuna ulaşılabilmektedir.

Katılımcıların medeni durumu ile kişilere ve mesleklere güven düzeyi arasında anlamlı bir fark olduğu sonucu elde edilmiştir. (P = 0,01) Katılımcıların verdiği cevapların ortalaması “kararsızlık” eğilimindeyken, bekâr katılımcılar, evlilere göre daha az güven duymaktadırlar.

Tablo 5’te elde edilen verilere göre kişilere ve mesleklere duyulan güven ile cinsiyet ve medeni durum arasında farklılık bulunduğu görülürken çalışanların kurumdaki pozisyonları ile bir fark olmadığı görülmektedir. ($P = 0,40$)

Tablo 6: Siyasi Liderlere Güven Düzeyine İlişkin t-Testi Sonuçları

Değişken		N	\bar{X}	ss.	P	Yorum
Cinsiyet	Erkek	94	2,58	0,73	0,52	Fark yok
	Kadın	49	2,49	0,77		$P > 0,05$
Medeni Durumunuz	Evli	98	2,58	0,74	0,39	Fark yok
	Bekâr	44	2,46	0,75		$P > 0,05$
Kurumdaki Pozisyonunuz	Akademik Personel	50	2,69	0,52	0,11	Fark yok
	İdari Personel	93	2,48	0,83		$P > 0,05$

Çalışanların siyasi liderlere duydukları güven ile cinsiyet, medeni durum ve pozisyonları arasında anlamlı bir fark olmadığı tablo 6’da yer alan verilerden anlaşılmaktadır. Ortalamalara bakıldığında katılımcıların siyasi liderlere olan güven düzeylerinin “güvenmeme” yönünde olduğu tespit edilmektedir.

Tablo 7: Ekonomiye Güven Düzeyine İlişkin t-Testi Sonuçları

Değişken		N	\bar{X}	ss.	P	Yorum
Cinsiyet	Erkek	94	3,12	0,66	0,45	Fark yok
	Kadın	49	3,04	0,58		$P > 0,05$
Medeni	Evli	98	3,17	0,67	0,02	Fark var

Durumunuz	Bekâr	44	2,91	0,49		P <0,05
Kurumdaki Pozisyonunuz	Akademik Personel	50	3,10	0,60	0,86	Fark yok
	İdari Personel	93	3,08	0,65		P >0,05

Yapılan çalışmaya göre ekonomiye güven ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucu elde edilmiştir. Kadınlar ve erkekler bu konu hakkında kararsız kalmışlardır. Ayrıca katılımcıların kurumdaki pozisyonları ile ekonomiye güven düzeyleri arasında farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Evli ve bekâr katılımcıların görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunduğu tespit edilmiştir.

Tablo 8: Çalışanların 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Sonrası Kamu ve Özel Sektör Kurumlarına Güven Düzeyine Yönelik Değerlendirmesine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

Değişken		N	\bar{X}	ss.	P	Yorum
Eğitim Durumunuz	Lise	6	3,90	0,44	0,00	Fark var P < 0,05
	Ön Lisans	15	3,23	0,24		
	Lisans	59	3,33	0,41		
	Yüksek Lisans	35	3,49	0,31		
	Doktora	26	3,54	0,35		
Yaşınız	30 yaş altı	26	3,42	0,30	0,99	Fark yok P > 0,05
	30-39 yaş arası	94	3,43	0,41		
	40-49 yaş arası	12	3,46	0,48		
	50 yaş üzeri	11	3,41	0,19		

Mesleki Kıdeminiz	5 yıldan az	33	3,39	0,32	0,66	Fark yok P >0,05
	5-9 yıl arası	79	3,43	0,37		
	10-14 yıl arası	16	3,38	0,57		
	15 yıl üstü	14	3,54	0,35		

Çalışmanın analizinden elde edilen verilere göre çalışanların 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında kamu ve özel kurumlara güven düzeyi eğitim durumuna göre anlamlı bir fark olduğu ancak yaş ve mesleki kıdem arasında fark bulunmadığı tespiti yapılmıştır.

Tablo 9: Kurumlara Güven Düzeyine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

Değişken		N	\bar{X}	ss.	P	Yorum
Eğitim Durumunuz	Lise	6	3,19	0,61	0,29	Fark yok P > 0,05
	Ön Lisans	14	2,77	0,30		
	Lisans	59	2,68	0,82		
	Yüksek Lisans	35	2,75	0,59		
	Doktora	26	2,95	0,62		
Yaşınız	30 yaş altı	26	2,82	0,62	0,29	Fark yok P > 0,05
	30-39 yaş arası	93	2,77	0,61		
	40-49 yaş arası	12	2,50	1,23		
	50 yaş üzeri	11	3,05	0,53		
Mesleki Kıdeminiz	5 yıldan az	33	2,88	0,62	0,04	Fark var P <0,05
	5-9 yıl arası	79	2,75	0,61		
	10-14 yıl arası	15	2,42	1,06		

	15 yıl üstü	14	3,09	0,57		

Katılımcıların eğitim durumları ve yaşları ile kurumlara güven düzeyi arasında bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Sonuca göre katılımcıların genel olarak kararsız kaldıkları görülmekle birlikte, yaş olarak 40-49 yaş aralığındaki katılımcıların daha az güven duyduğu tespit edilmiştir.

Elde edilen verilere göre mesleki kıdem ile kurumlara güven düzeyi arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Buna göre 10-14 yıl arası çalışanlar güvenmeme eğilimi gösterirken genel olarak katılımcıların kararsız olduğu görülmektedir.

Tablo 10: Kişilere ve Mesleklere Güven Düzeyine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

Değişken		N	\bar{X}	ss.	P	Yorum
Eğitim Durumunuz	Lise	6	3,16	0,53	0,35	Fark yok P > 0,05
	Ön Lisans	15	3,03	0,20		
	Lisans	59	2,80	0,81		
	Yüksek Lisans	35	2,84	0,72		
	Doktora	26	3,08	0,55		
Yaşınız	30 yaş altı	26	2,91	0,66	0,20	Fark yok P > 0,05
	30-39 yaş arası	94	2,90	0,62		
	40-49 yaş arası	12	2,80	1,42		
	50 yaş üzeri	11	3,38	0,67		
Mesleki	5 yıldan az	33	2,92	0,67	0,18	Fark yok
	5-9 yıl arası	79	2,90	0,63		

Kıdeminiz	10-14 yıl arası	16	2,68	1,20	P >0,05
	15 yıl üstü	14	3,25	0,40	

Tablo 10'da yer alan verilere göre kişilere ve mesleklere güven düzeyi ile eğitim durumu, yaş ve mesleki kıdem arasında bir ilişki bulunmadığı tespit edilmiştir. Aritmetik ortalamalar dikkate alındığında katılımcıların ankette yer alan kişi ve meslek gruplarına karşı kararsız kaldıkları görülmektedir.

Tablo 11: Siyasi Liderlere Güven Düzeyine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

Değişken		N	\bar{X}	ss.	P	Yorum
Eğitim Durumunuz	Lise	6	2,55	0,15	0,25	Fark yok P > 0,05
	Ön Lisans	15	2,58	0,47		
	Lisans	59	2,38	0,93		
	Yüksek Lisans	35	2,67	0,66		
	Doktora	26	2,74	0,55		
Yaşınız	30 yaş altı	26	2,63	0,71	0,70	Fark yok P > 0,05
	30-39 yaş arası	94	2,55	0,75		
	40-49 yaş arası	12	2,32	1,07		
	50 yaş üzeri	11	2,59	0,20		
Mesleki Kıdeminiz	5 yıldan az	33	2,75	0,79	0,05	Fark var P ≤ 0,05
	5-9 yıl arası	79	2,54	0,72		
	10-14 yıl arası	16	2,13	0,88		
	15 yıl üstü	14	2,63	0,37		

Çalışmadan elde edilen verilere göre siyasi liderlere güven düzeyi ile eğitim durumu ve yaş arasında bir ilişki bulunmadığı ancak mesleki kıdem düzeyi arasında bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Siyasi liderlere güven analizinin ortalama değerlerine göre katılımcıların genel olarak siyasi liderlere güven düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 12: Ekonomiye Güven Düzeyine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

Değişken		N	\bar{X}	ss.	P	Yorum
Eğitim Durumunuz	Lise	6	3,66	0,33	0,03	Fark var P < 0,05
	Ön Lisans	15	3,04	0,32		
	Lisans	59	3,01	0,75		
	Yüksek Lisans	35	2,96	0,38		
	Doktora	26	3,28	0,64		
Yaşınız	30 yaş altı	26	3,04	0,59	0,32	Fark yok P > 0,05
	30-39 yaş arası	94	3,06	0,63		
	40-49 yaş arası	12	3,17	0,80		
	50 yaş üzeri	11	3,41	0,47		
Mesleki Kıdeminiz	5 yıldan az	33	3,18	0,72	0,07	Fark yok P > 0,05
	5-9 yıl arası	79	3,01	0,56		
	10-14 yıl arası	16	2,96	0,74		
	15 yıl üstü	14	3,43	0,49		

Tablo 12’de görüldüğü üzere eğitim durumu ile ekonomiye olan güven arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Buna göre lise mezunlarının verdiği cevaplara

göre oluşan aritmetik ortalamadan ekonomiye güven duydukları ancak ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora mezunlarının ekonomiye güven konusunda kararsız kaldıkları söylenebilir.

Yaş ve mesleki kıdemin ekonomiye güven düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı da analiz sonucundan anlaşılmaktadır.

Tablo 13: 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Sonrasında Kamu ve Özel Sektör Kurumlarına Güven Düzeyi Analizi.

Ölçek Maddeleri	\bar{X}	ss.	N
Genel olarak insanlar güvenilirdir	2,74	0,98	136
Kamu kurumları özel kurumlara göre daha çok güvenilirdir	3,29	1,19	136
Genel olarak insanların adalet duygusu zayıfladığında kurumlara güvenleri azalır	3,93	0,93	136
Devlet kurumları, güvenilir olması için şeffaf olmalıdır	4,17	0,99	136
15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrası uygulanan olağanüstü hal ve alınan kararlar, kamu kurumlarına güveni azalttı	3,05	1,12	136
15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında devlet, kamu kurumlarına sızan FETÖ terör örgütü üyelerini temizledi	2,86	1,14	136
Memurluk sınavlarında sözlü sınav yapılıyor olması kamu kurumlarına güveni azaltmaktadır	3,85	1,13	136
Kamu kurumlarına memur alımlarında liyakat ilkesi uygulanmamaktadır	3,73	1,09	136
Kamu kurumlarının her zaman hesap verebilir olması, insanların	4,17	1,01	136

kurumlara güvenini artırır			
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçmek kamu kurumlarına olan güveni artırdı	3,07	1,02	136
15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında devletin ve kurumların yeniden yapılandırılmasını destekliyorum	3,80	0,84	136
15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında özel kurumlar, kamu kurumlarına göre daha çok güvenilirdir	2,80	1,01	136
15 Temmuz 2016 darbe girişimine milletin tepkisi, darbelerin tarihe karıştığını gösterir	3,26	1,11	136
15 Temmuz 2016 darbe girişimi karşısında Cumhurbaşkanının halkı meydanlara davet etmesi doğru bir davranıştır	3,62	1,13	136
Ülkenin geleceği açısından gençler güvenilirdir	3,32	1,08	136
Kamu kurumları, ülke dışından gelen kötü-olumsuz baskılara karşı dayanıklıdır	3,25	1,10	136
15 Temmuz 2016 darbe girişimi bir grup FETÖCÜ terör örgütü tarafından yapıldı	3,95	1,01	136
15 Temmuz 2016 sonrasında siyasi partilere güvenim arttı	2,46	0,99	136
Türkiye'nin yaşadığı ekonomik krizlere karşı Merkez Bankası ve Maliye Bakanlığı gibi devlet kurumlarının aldığı önlemleri destekliyorum	3,36	0,99	136
Kamu kurumlarına memur alımlarında, liyakat ilkesi dikkate alınmalıdır	4,21	1,00	136
Taraftarı olduğum siyasi partinin liderine olan güvenim her şeyden	2,69	1,27	136

önce gelir			
Vatandaşların kamu kurumlarının karar alma süreçlerine katılmaları, devlete olan güveni artırır	3,90	0,87	136

Tablo 13’te Çalışanların 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Sonrasında Kamu ve Özel Sektör Kurumlarına Güven Düzeyi Analizi için hazırlanan ölçekte bulunan 22 sorunun ortalama ve standart sapması yer almaktadır. Buna göre;

Genel olarak insanlar güvenilirdir, sorusunun ortalamasının kararsızlık eğiliminde olduğu görülmektedir. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi çalışanlarının insanlara güven seviyesinin düşük olduğu söylenebilir. İnsanlara güven düzeyi ile sosyal sermaye arasındaki ilişkinin pozitif yönlü olduğu göz önüne alındığında çalışanların sosyal sermayesinin yüksek olmadığı kanısına varılabilmektedir.

Kamu kurumları, özel kurumlara göre daha çok güvenilirdir, sorusunun ortalamasının “kararsızlık” eğiliminde olduğu görülmektedir.

Genel olarak insanların adalet duygusu zayıfladığında kurumlara güvenleri azalır, sorusunun ortalamasının (ort. 3,93) “katılıyorum” yönünde olduğu görülmektedir.

Devlet kurumları, güvenilir olması için şeffaf olmalıdır, sorusunun analizine göre çalışanlar devlet kurumlarının güvenilir olması için şeffaf olması gerektiği fikrine katıldıkları görülmektedir.

15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrası uygulanan olağanüstü hal ve alınan kararlar, kamu kurumlarına güveni azalttı, sorusunda katılımcıların kararsız kaldığı tespit edilmiştir.

15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında devlet, kamu kurumlarına sızan FETÖ terör örgütü üyelerini temizledi, sorusunun ortalamasına (ort. 2,86) göre katılımcılar bu konuda kararsız kalmaktadır.

Memurluk sınavlarında sözlü sınav yapılıyor olması kamu kurumlarına güveni azaltmaktadır, ölçeğinin analizinde verilen cevapların ortalamasına (ort. 3,85) göre katılımcıların bu görüşe katıldığı görülmektedir.

Kamu kurumlarına memur alımlarında liyakat ilkesi uygulanmamaktadır, sorusuna verilen cevapların aritmetik ortalamasına göre (ort. 3,73) çalışanlar memur alımlarında liyakat ilkesinin uygulanmadığını düşünmektedir.

Kamu kurumlarının her zaman hesap verebilir olması, insanların kurumlara güvenini artırır, sorusuna ait verilere dayanarak kamu kurumlarının hesap verebilir olmasının güveni artırdığı söylenebilir.

15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında devletin ve kurumların yeniden yapılandırılmasını destekliyorum, ölçeğinin analizine göre katılımcıların yeniden yapılandırma sürecini desteklediği söylenebilir.

15 Temmuz 2016 darbe girişimi karşısında Cumhurbaşkanının halkı meydanlara davet etmesi doğru bir davranıştır, ölçeğinden elde edilen verilere göre (ort. 3,62) katılımcılar, darbe girişiminin yaşandığı gece Cumhurbaşkanının çağrısının doğru olduğuna katılmaktadır.

15 Temmuz 2016 darbe girişimi bir grup FETÖCÜ terör örgütü tarafından yapıldı, sorusunun analizine göre katılımcılar, darbe girişiminin Fetöcü terör örgütü tarafından yapıldığı kanaatindedirler.

Tablo 14: Kurumlara Güven Düzeyi Analizi.

Ölçek Maddeleri	\bar{X}	ss.	N
BANKALAR	2,42	1,15	138
BELEDİYELER	2,39	1,12	138
CUMHURBAŞKANLIĞI	3,27	1,16	138
DERNEKLER	2,44	1,00	138
DEVLET HASTANELERİ	3,26	1,00	138
DEVLET OKULLARI	3,10	1,01	138
DİNİ CEMAATLAR	1,86	1,01	138
DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI	2,78	1,12	138
EMNİYET TEŞKİLATI	3,18	1,16	138
İŞ DÜNYASI	2,71	0,99	138
MEDYA	1,96	1,01	138
MERKEZ BANKASI	3,15	0,96	138
MİLLİ İSTİHBARAT TEŞKİLATI	3,20	1,18	138
TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ	3,66	1,08	138
ÖZEL OKULLAR	2,77	0,95	138
SİYASİ PARTİLER	2,10	0,93	138
TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ	2,95	1,05	138
ÜNİVERSİTELER	3,03	1,08	138
VALİLİK	2,80	1,18	138
YARGI KURUMLARI	2,53	1,16	138
YÖK/ÖSYM	2,73	1,12	138

Tablo 14’te “Kurumlara Güven Düzeyi” analizi verilmektedir. Tablodaki verilere dayanarak çalışmaya katılım sağlayan Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi çalışanlarının “dini cemaatler” e ve “medya” ya hiç güvenmediği görülmektedir. Çalışanlar arasında en fazla güven duyulan kurumun ise “Türk Silahlı Kuvvetleri” olduğu tespit edilmiştir. Üniversitede görev yapan akademik ve idari personelin “Üniversiteler” e güven düzeyi ortalaması ise (ort. 3,03) kararsızlık eğilimi göstermektedir.

Tablo 15: Kişi ve Mesleklere Güven Analizi.

Ölçek Maddeleri	\bar{X}	ss.	N
AKADEMİSYEN	3,19	1,07	141
ASKER	3,40	1,09	141
AVUKAT	2,73	1,02	141
BAKANLAR	2,63	1,16	141
BELEDİYE BAŞKANI	2,35	1,10	141
CUMHURBAŞKANI	3,27	1,27	141
DOKTOR	3,52	0,96	141
ESNAF	2,76	1,08	141
İŞ ADAMI	2,67	0,93	141
MİLLETVEKİLİ	2,46	1,07	141
ÖĞRETMEN	3,26	1,08	141
POLİS	3,31	1,11	141
VALİ	2,90	1,16	141
VERGİ MEMURU	2,96	1,00	141

YARGIÇ	2,77	1,16	141
DEVLET MEMURU	3,28	0,96	141
ÖĞRENCİ	3,19	1,06	141
SİYASETÇİ	2,22	1,09	141

Tablo 15’te Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi personelinin “Kişi ve Mesleklere Güven Analizi” verilmektedir. Buna göre “siyasetçi” lere güven duyulmazken bu meslek gruplarından en fazla “doktor” lara güven duyulmaktadır.

Tablo 16: Siyasi Liderlere Güven Analizi

Ölçek Maddeleri	\bar{X}	ss.	N
ABDULLAH GÜL	2,70	1,17	140
AHMET DAVUTOĞLU	3,04	1,14	140
BİNALİ YILDIRIM	2,90	1,30	140
DENİZ BAYKAL	2,55	1,05	140
DEVLET BAHÇELİ	2,93	1,21	140
DOĞU PERİNÇEK	2,32	1,10	140
KEMAL KILIÇDAROĞLU	2,09	1,01	140
MERAL AKŞENER	2,30	1,02	140
MUSTAFA DESTİCİ	2,57	1,03	140
RECEP TAYYİP ERDOĞAN	3,23	1,41	140
SELAHATTİN DEMİRTAŞ	1,50	0,81	140
TEMEL KARAMOLLAOĞLU	2,35	1,03	140

Katılımcıların verdiği yanıtlara dayanılarak elde edilen verilere göre Selahattin Demirtaş'a güvenilmediği görülmektedir.

Çalışanların verdiği cevapların aritmetik ortalamasına göre Recep Tayyip Erdoğan'a güven düzeyinin kararsızlık düzeyinde olduğu görülse de en fazla güven duyulan lider olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 17: Türkiye Ekonomisine Güven Düzeyi Analizi

Ölçek Maddeleri	\bar{X}	ss.	N
Türkiye ekonomisinin 15 Temmuz 2016 darbe girişimi öncesine göre daha iyi olduğuna inanıyorum.	2,36	1,16	141
Tek parti hükümetleri dönemindeki ekonomiye olan güven düzeyi, koalisyon dönemlerine göre daha yüksektir.	3,61	0,99	141
Merkez Bankası'nın 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında daha bağımsız olduğunu düşünüyorum.	2,79	1,13	141
Dövizin yükselmesinin nedeni olarak Türkiye'ye karşı ekonomik bir savaş açıldığını düşünüyorum.	3,36	1,30	141
Devletin ekonomide uyguladığı politikaları destekliyorum.	3,00	1,25	141
Vatandaşın alım gücünün eskiye göre daha düşük olduğuna inanıyorum.	4,01	1,10	141
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçildikten sonra, Merkez Bankası'nın Cumhurbaşkanlığı'na bağlı olması gerektiğini düşünüyorum.	2,60	1,26	141
Döviz kurunun yükselmesi Türk ekonomisine olan güveni	3,97	0,86	141

azaltmaktadır.			
Hazine ve Maliye Bakanlığı Merkez Bankası'ndan daha güvenilirlerdir.	2,56	1,13	141
Hükümet döviz kurunun yükselmesine doğru tepki verebilmiştir.	2,65	1,12	141

Türkiye ekonomisinin 15 Temmuz 2016 darbe girişimi öncesine göre daha iyi olduğuna inanıyorum, ölçeğinden elde edilen veriye göre katılımcıların bu fikre katılmadıkları,

Tek parti hükümetleri dönemindeki ekonomiye olan güven düzeyi, koalisyon dönemlerine göre daha yüksektir, fikrine katıldıkları,

Merkez Bankası'nın 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında daha bağımsız olduğunu düşünüyorum, ölçeğine karşı kararsız kaldıkları,

Dövizin yükselmesinin nedeni olarak Türkiye'ye karşı ekonomik bir savaş açıldığını düşünüyorum, ölçeğine karşı kararsız kaldıkları,

Devletin ekonomide uyguladığı politikaları destekliyorum, ölçeğinin kararsızlık yönünde olduğu,

Vatandaşın alım gücünün eskiye göre daha düşük olduğuna inanıyorum, ölçeğinden elde edilen verilere göre katılımcıların şu anki alım güçlerinin eskiye göre daha düşük olduğu düşüncesine katıldıkları,

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçildikten sonra, Merkez Bankası'nın Cumhurbaşkanlığı'na bağlı olması gerektiğini düşünüyorum, sorusunun verilerine göre Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi çalışanlarının, Merkez Bankası'nın Cumhurbaşkanlığı'na bağlanması düşüncesine katılmadıkları,

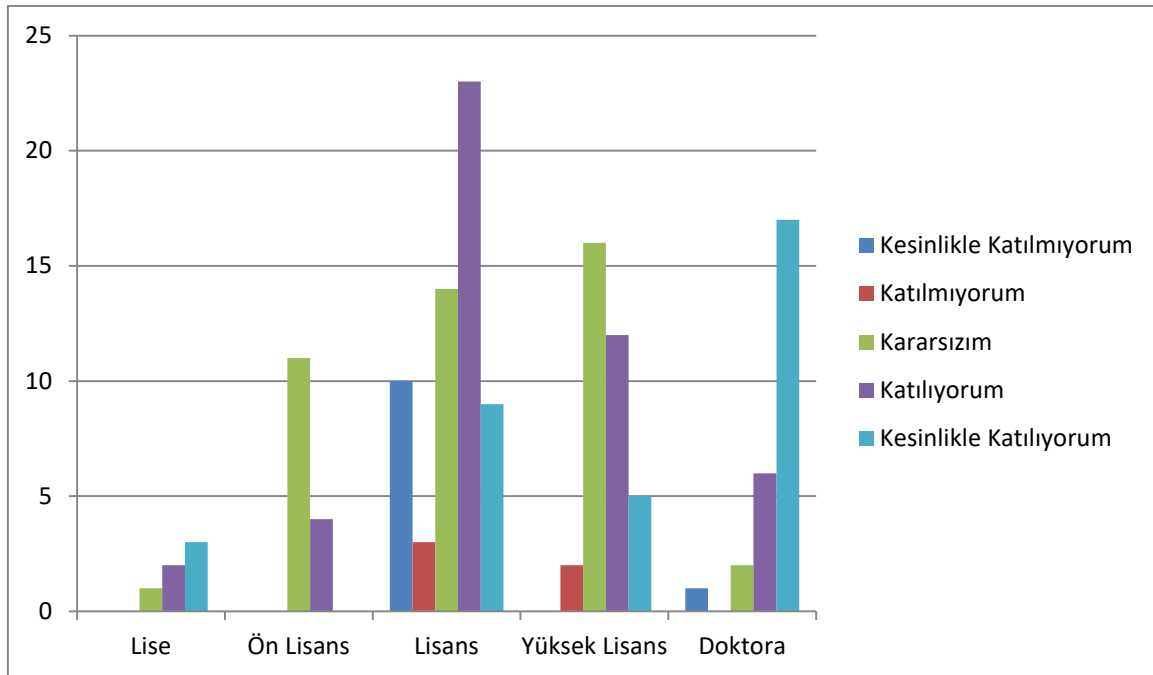
Döviz kurunun yükselmesi Türk ekonomisine olan güveni azaltmaktadır, ölçeğine göre katılımcıların, döviz kurunun yükselmesiyle ekonomiye olan güveninin azalacağı görüşüne katıldıkları,

Hazine ve Maliye Bakanlığı Merkez Bankası'ndan daha güvenilirdir, sorusunun analizine göre Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi çalışanlarının, Hazine ve Maliye Bakanlığı – Merkez Bankası karşılaştırmasında Merkez Bankasına daha fazla güven duydukları,

Hükümet döviz kurunun yükselmesine doğru tepki verebilmiştir, ölçeğine göre katılımcıların döviz kurunun yükselişine karşı hükümetin uygun politikalarla müdahale ettiği görüşüne karşı kararsız kaldığı tespitleri yapılmıştır.

Tablo 18: 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Karşısında Cumhurbaşkanının Halkı Meydanlara Davet Etmesi Doğru Bir Davranıştır Ölçeğinin Eğitim Seviyesi İle İlişki Analizi.

Değişken		N	\bar{X}	ss.	P	Yorum
Eğitim Durumunuz	Lise	6	4,33	0,81	0,00	İlişki var P < 0,05
	Ön Lisans	15	3,26	0,45		
	Lisans	59	3,30	1,28		
	Yüksek Lisans	35	3,57	0,81		
	Doktora	26	4,46	0,94		

Grafik 1: 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Karşısında Cumhurbaşkanının Halkı Meydanlara Davet Etmesi Doğru Bir Davranıştır Ölçeğinin Eğitim Seviyesi Grafiği.

Çalışmadan elde edilen verilere göre katılımcıların eğitim düzeyi ile 15 Temmuz 2016 darbe gecesinde Cumhurbaşkanının halkı meydanlara davet etmesini doğru bir karar olup olmadığı düşüncesi arasında bir ilişki bulunduğu söylenebilir. Eğitim düzeylerine ait ortalamalara göre lise ve doktora mezunlarının bu fikre kesinlikle katıldıkları, yüksek lisans mezunlarının katıldıkları, ön lisans ve lisans mezunlarının ise kararsızlık eğilimi gösterdiği tespiti yapılmıştır.

Tablo 19: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Geçmek Kamu Kurumlarına Olan Güveni Artırdı Ölçeğinin İlişki Analizi.

Değişken		N	\bar{X}	ss.	P	Yorum
Cinsiyet	Erkek	92	3,09	0,98	0,84	İlişki yok P >0,05
	Kadın	49	3,06	1,08		

Medeni Durumunuz	Evli	96	3,09	1,10	0,89	İlişki yok P >0,05
	Bekâr	44	3,06	0,81		
Kurumdaki Pozisyonunuz	Akademik Personel	50	3,00	0,83	0,46	İlişki yok P >0,05
	İdari Personel	91	3,13	1,10		
Eğitim Durumunuz	Lise	6	4,50	,54	0,00	İlişki var P < 0,05
	Ön Lisans	15	3,13	,63		
	Lisans	57	2,89	1,17		
	Yüksek Lisans	35	3,00	,87		
	Doktora	26	3,11	,71		
Yaşınız	30 yaş altı	26	2,84	,54	0,27	İlişki yok P > 0,05
	30-39 yaş arası	92	3,14	1,04		
	40-49 yaş arası	12	2,83	1,58		
	50 yaş üzeri	11	3,45	,82		
Mesleki Kıdeminiz	5 yıldan az	31	2,90	,65	0,16	İlişki yok P > 0,05
	5-9 yıl arası	79	3,22	1,01		
	10-14 yıl arası	16	2,68	1,66		
	15 yıl üstü	14	3,00	,39		

Tablo 19’da yer alan veriler değişkenlerle ölçek arasındaki ilişkinin tespiti için yapılan t testi ve ANOVA testinin sonucuna aittir. Buna göre cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin kamu kurumlarına güven düzeyi ile katılımcıların cinsiyeti, medeni durumu ve pozisyonu arasında ilişki bulunmadığı tespiti yapılmıştır.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişin kamu kurumlarına olan güveni artırdığına yönelik soruya katılımcıların yanıtlarına göre eğitim düzeyi ile aralarında

ilişkinin bulunduğu tespiti yapılmıştır. Verilere dayanarak lise mezunları yeni sistemin kamu kurumlarına güveni artıracığını düşünürken, diğer eğitim düzeyine sahip katılımcılar bu konuda kararsız kalmaktadır.

Yaş ve kıdem ile cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi arasında ilişki bulunmadığına dair veriler elde edilmiştir.

Tablo 20: Kamu Kurumları Özel Kurumlara Göre Daha Çok Güvenilirdir Ölçeğinin İlişki Analizi.

Değişken		N	\bar{X}	ss.	P	Yorum
Cinsiyet	Erkek	94	3,37	1,20	0,27	İlişki yok P >0,05
	Kadın	49	3,14	1,17		
Medeni Durumunuz	Evli	98	3,33	1,22	0,54	İlişki yok P >0,05
	Bekâr	44	3,20	1,15		
Kurumdaki Pozisyonunuz	Akademik Personel	50	3,44	0,97	0,28	İlişki yok P >0,05
	İdari Personel	93	3,21	1,30		
Eğitim Durumunuz	Lise	6	3,83	1,16	0,05	İlişki var P ≤ 0,05
	Ön Lisans	15	3,80	,67		
	Lisans	59	3,10	1,43		
	Yüksek Lisans	35	3,14	,91		
	Doktora	26	3,69	,88		
Yaşınız	30 yaş altı	26	3,15	1,31	0,45	İlişki yok P > 0,05
	30-39 yaş arası	94	3,40	1,09		
	40-49 yaş arası	12	2,91	1,72		

	50 yaş üzeri	11	3,09	1,13		
Mesleki	5 yıldan az	33	3,06	1,22	0,08	İlişki yok P > 0,05
Kıdeminiz	5-9 yıl arası	79	3,41	1,08		
	10-14 yıl arası	16	2,87	1,62		
	15 yıl üstü	14	3,78	,89		

Tablo 20’de yer alan veriler değişkenlerle ölçek arasındaki ilişkinin tespiti için yapılan t testi ve ANOVA testinin sonucuna aittir. Kamu-özel kurum karşılaştırılması yapıldığında tablo 13’te yer alan verilerde katılımcıların kararsız kaldıkları görülmektedir. Katılımcıların cinsiyeti, medeni durumu, pozisyonu, yaşı ve kıdemi ile kamu-özel kurumlara güven düzeyi arasında bir ilişki bulunmadığı, yalnızca eğitim düzeyi ile ilişkili olduğu elde edilen verilerden anlaşılmaktadır.

Kamu kurumlarına güvenin eğitim seviyesi ile ilişkili olduğu, elde edilen ortalamalara göre lise (ort. 3,83), ön lisans (ort. 3,80) ve doktora (ort. 3,69) mezunlarının kamu kurumlarını özel kurumlara nazaran daha güvenilir bulduğu tablo 20’de görülmektedir. Buna karşılık eğitim düzeyi lisans (ort. 3,10) ve yüksek lisans (ort. 3,14) olan katılımcıların bu konuda kararsız kaldıkları söylenebilir.

III.9.2. Değerlendirmeler

Çalışmada, yaklaşık üç yıl önce devlete ve millete karşı gerçekleştirilen ve kısa sürede geniş bir literatür oluşturan 15 Temmuz Kalkışması’ nın etkilerini araştırmak amacıyla hazırlanan ve Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi personeli içerisinde uygulanan anketin verilerine yer verilmiştir. Bu verilere göre çalışma içerisinde değerlendirmeler izah edilmiş, hipotezlere ilişkin değerlendirmeler ise aşağıda yapılmıştır.

H₁ “15 Temmuz Darbe Kalkışması, kurumlara güven düzeyi ile cinsiyet arasında farklılık bulunmaktadır.” Elde edilen verilerde $P=0,06$ sonucuna ulaşılmış ve cinsiyet ile kurumlara güven düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

H₂ “15 Temmuz Darbe Kalkışmasının ardından kurumlara güven düzeyi ile yaş arasında bir farklılık bulunmaktadır.” Elde edilen verilerde $P=0,29$ sonucuna ulaşılmış ve yaş ile kurumlara güven düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

H₃ “15 Temmuz Darbe Kalkışmasının ardından kişi ve mesleklere güven düzeyi ile eğitim düzeyi arasında bir ilişki vardır.” Yine analizden elde edilen sonuca göre $P=0,35$ olduğu tespit edilmiş ve bu iki veri arasında bir ilişki bulunmadığı kanısına varılmıştır.

H₄ “15 Temmuz Darbe Kalkışmasının ardından ekonomiye güven düzeyi ile kişinin kurumdaki pozisyonu değişiklik göstermektedir.” Toplanan verilerin analizine göre $P=0,86$ olduğundan kurumdaki pozisyon ile ekonomiye güven arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

H₅ “15 Temmuz gecesi sokağa çıkma motivasyonunda cumhurbaşkanının çağrısı etkili olmuştur düşüncesi ile eğitim düzeyi arasında bir ilişki bulunmaktadır.” Bu varsayıma göre cumhurbaşkanının çağrısının doğru ve yerinde olduğu, bu çağrının vatandaşları motive ettiği düşüncesinde olan katılımcılar değerlendirilmiştir. Elde edilen verilere göre bu düşüncenin eğitim düzeyi ($P=0,00$) ile ilişkili olduğu tespiti yapılmıştır.

H₆ “Çalışanlar 15 Temmuz Darbe Kalkışmasını Fetö’cüler tarafından gerçekleştirildiği düşüncesine katılmaktadır.” Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi personelinin 15 Temmuz gecesi yaşanan darbe girişimini Fetö’cü bir grup tarafından gerçekleştiği düşüncesine katılma eğiliminde ($\bar{X}=3,95$) olduğu tablo 13’teki verilerden anlaşılmaktadır.

H7 “Çalışanlar mevcut personel politikalarına güven duymaktadır.” Bu varsayıma dayanarak anket içerisinde hazırlanan, “Memurluk sınavlarında sözlü sınav yapılıyor olması kamu kurumlarına güveni azaltmaktadır.” ($\bar{X}=3,85$) ve “Kamu kurumlarına memur alımlarında liyakat ilkesi uygulanmamaktadır.” ($\bar{X}=3,73$) ölçekleri değerlendirildiğinde çalışanların mevcut personel politikalarına güven duymakta olduğu söylenemez. Personel alımında sözlü sınav yapılmasının güveni azalttığı görüşünde olan katılımcılar, liyakat ilkesinin de uygulanmadığı düşüncesinde olduğu söylenebilir.

H8 “Çalışanlar kamu kurumlarına özel kurumlara göre daha çok güven duymaktadır.” elde edilen verilerin analizinden $\bar{X}=3,29$ sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre çalışanların kamu kurumlarını özel kurumlara göre daha güvenilir bulduğu tespiti yapmak güçtür. Katılımcılar kamu-özel kurumlar arasında net bir ayrım yapamamış ve kararsız kalmıştır denilebilir.

H9 “Çalışanlar hükümetin uyguladığı ekonomi politikalarına güven duymaktadır.” ölçeğin hesaplanan ortalamasına göre çalışanların kaldıkları görülmektedir. ($\bar{X}=3,00$)

H10 “Hükümetin uyguladığı ekonomi politikalarına güven ile cinsiyet arasında bir ilişki bulunmaktadır.” uygulanan ekonomik politikalarla cinsiyet arasında bir ilişki bulunmadığı tespit edilmiştir. ($P=0,45$)

H11 “Çalışanlar 15 Temmuz darbe kalkışması sonrasında kamu kurumlarına sızan FETÖ terör örgütü üyelerinin temizlendiği düşüncesindedir.” 15 Temmuz Kalkışması’ nın ardından Fetö terör örgütü ile irtibatlı kişilerin kamu kurumlarından ihracına yönelik önemli adımlar atılmıştır. Katılımcılar, kamu kurumlarında görev yapan bu kişilerin tamamen temizlendiğini düşüncesine karşı kararsız kalmışlardır. ($\bar{X}=2,86$)

H12 “Çalışanlar 15 Temmuz 2016 darbe girişimine milletin tepkisi, darbelerin tarihe karıştığı düşüncesindedir.” Elde edilen verilerde $\bar{X}=3,26$ sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre tarihi boyunca sık denilebilecek aralıklarla darbe ve darbe girişimleriyle karşı karşıya kalan Türk halkı son girişimi milli bilinç ve şuuruyla bastırmayı başarmış olsa da bundan sonra bu olayların yaşanmayacağı konusunda kararsız kalmaktadır.

H13 “Genel olarak insanlara duyulan güven ile cinsiyet arasında bir ilişki bulunmaktadır.” Çalışmadan elde edilen veriye ($P=0,21$) göre insanlara güven düzeyi ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

H14 “Genel olarak insanlara duyulan güven ile eğitim düzeyi arasında bir ilişki bulunmaktadır.” Çalışmadan elde edilen veriye ($P=0,07$) göre insanlara güven düzeyi ile eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

H15 ”Çalışanların siyasi liderlere duydukları güven ile eğitim düzeyi arasında ilişki bulunmaktadır.” $P=0,25$ veri sonucundan yola çıkarak siyasi liderlere güven ile eğitim durumu arasında bir ilişki olmadığı kanısına varılabilir.

H16 ”Çalışanların siyasi liderlere duydukları güven ile cinsiyeti arasında ilişki bulunmaktadır.” $P=0,52$ veri sonucundan yola çıkarak siyasi liderlere güven ile cinsiyet arasında bir ilişki olmadığı kanısına varılabilir.

H17 “15 Temmuz darbe kalkışması sonrası halkımızın herhangi bir dini cemaate karşı olan bakışı olumsuz yönde etkilenmiştir.” 15 Temmuz 2016 gecesi yaşanan ihaneti, yıllarca ülke içerisinde faaliyette bulunan “dini cemaat” görünümlü bir terör örgütünün gerçekleştirdiği gerçeği ile yüz yüze gelinmiştir. Bu olaydan sonra katılımcıların dini cemaatlere karşı güven duymadığı sonucuna ulaşılmıştır. ($\bar{X}=1,86$)

Ülkemizde araştırma şirketleri, bazı kurumlar ve bilimsel çalışmalarda kullanılmak maksadıyla kurumlara güven düzeyini belirlemeye yönelik araştırmalar

yapılmaktadır. Bunların bir örneği de Kadir Has Üniversitesi'nin 2010 yılından beri her yıl uyguladığı Türkiye Sosyal Siyasal Eğilimler Araştırması'dır (Aydın, Güvenç, Zaim, Baybars Hawk, Çelikpala, Karaoğuz, Dizdaroğlu, Kösen, Akıncı, 2019). Bu araştırmanın sonuncusu 2018 yılı için hazırlanan, 26 ilde 1000 kişi ile gerçekleştirilen ve 30 Ocak 2019 tarihinde kamuoyu ile paylaşılan ankettir. Türkiye genelinde yapılan anketin sonuçları ile Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi'nde yapılan anketin benzerlik bulunan sorularının karşılaştırılması faydalı olacaktır.

Yapılan çalışmada kurumlara güven derecesine göre sıralama yapılmış ve ilk üç sırayı Jandarma, Ordu ve Polis son sıralarda ise ÖSYM, muhalefet partileri ve medya yer almıştır (Aydın ve diğ., 2019:21-23). Çalışmada uygulanan ankette elde edilen sonuçlara göre ise Türk Silahlı Kuvvetleri, Cumhurbaşkanlığı ve devlet hastaneleri ilk üç sırada, siyasi partiler, medya ve dini cemaatler ise son sıralarda yer almaktadır. Yapılan çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda iki anket sonucunun da silahlı güçlere duyulan güven düzeyi ile medya ve partilere olan güvensizlik düzeylerinin benzerlikler gösterdiğini söylemek mümkündür.

TSSEA-2018 anketinde "Siyasi Parti Liderlerini Başarılı Bulma Derecesi" olarak adlandırılan kısımda en başarılı olarak Recep Tayyip Erdoğan lider olarak değerlendirilmiştir (Aydın ve diğ., 2019:29). Tez çalışmasında liderlere güven düzeyi sorulmuş olup liderler arasında en güvenilir kişinin Recep Tayyip Erdoğan olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bir başka benzerlik bulunan soru ise devletin ekonomi politikasına dairdir. TSSEA- 2018 sonuçlarında katılımcıların %33,5'i başarılı, %41,7'si başarısız bulurken %24,8'i kararsızlık yaşamıştır (Aydın ve diğ., 2019:46). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi personeline yöneltilen devletin uyguladığı ekonomi ve para politikalarına dair

yöneltilen sorulardan alınan cevaplara göre ise %34,3'ü desteklememekte, %28,3'u desteklemekte ve %37,4'si kararsızdır. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi'nde yapılan çalışmanın dikkat çekici bir noktası, ekonomi politikalarının başarısı konusunda oranların birbirine oldukça yakın olması ve %32,2'lik bir kesimin kararsız kalmasıdır. Çalışmanın kısıtları da göz önüne alınarak kişilerin düşüncelerini beyan ederken çekimser kalmaları sebebiyle kararsızlık yaşanmış olabileceği düşünülmektedir. Kararsız kalan katılımcıların dağılımı eşit biçimde yapıldığında TSSEA-2018 araştırmasında %54.1'lik oranla devletin uyguladığı ekonomik politikalar desteklenmemekte ve başarısız bulunmaktadır. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi'nde yapılan çalışmada ise %54'lük bir oranda ekonomi politikaları başarısız bulunmaktadır. İki anket karşılaştırıldığında ekonomik güven konusunda da birbirine paralel sonuçlar elde edildiği görülmektedir.

Türkiye'de en prestijli mesleklerin sorulduğu ankette ilk sırada tıp doktorluğu son sırada ise bürokratlar yer almıştır (Aydın ve diğ., 2019:109). Kişi ve mesleklere güven düzeyinin ölçülmesinden elde edilen verilerde ise ilk sırada doktorlar, son sırada ise siyasetçiler yer almıştır. Bu kısımda da sonuçların bezer olduğu söylenebilir.

Son olarak TSSEA-2018'de Türkiye'de kötüye giden değişimler sırasında %42,9'luk bir oranla ekonomi ilk sırada yer almaktadır. Uyguladığımız ankette yer alan sorulardan "Vatandaşın alım gücünün eskiye göre daha düşük olduğuna inanıyorum." sorusunun verilerine dayanarak yorum yapıldığında %74,9'luk büyük bir oranın alım gücünün düştüğüne yani ekonomik olarak kötü gidişata inandığı görülmektedir. Kısaca örnekleme olarak seçilen Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi'nde yapılan anket ile Kadir Has Üniversitesi'nce Türkiye genelinde uygulanan anketin sonuçlarında benzerliklerin olduğu ifade edilebilir.

SONUÇ

Sermaye teriminin maddi anlamlar içermesi sebebiyle insanlarda maddiyata dayalı bir kavram izlenimi yaratan sosyal sermaye terimi aslında maddi değerlerden uzak, beşeri değerleri kapsayan bir kavramdır. Kısaca sosyal sermaye karşılıklı güven temelli kurulan ilişkilerin toplumsal boyuta taşınarak birlikte çalışabilmeyi kolaylaştıracak, bireylere birlik, beraberlik, huzur ve güven içerisinde yaşayabilme imkânı sunacak, “ben” yerine “biz” olabilmeyi sağlayacak bir kavramdır. İnsanların yaşadığı toplumda, kendisine zarar gelmeyeceğine veya böyle bir olayla karşılaştığında haklarının korunabileceğine dair inancı kişide, içinde bulunduğu toplum için bir şeyler üretme hissi yaratacak ve böylelikle sosyal sermaye artacaktır.

Bireyin yaşantısında karşılıklı ilişki ve işbirliği kurabilmesi sosyal güvene bağlıdır. Ancak resmi ilişkilerde kurumsal güven ön plana çıkmaktadır ki bu da mevcut kurumların kurumsallaşmış olması ile yakından alakalıdır. Nitekim vizyonu, misyonu, çalışma prensipleri, kuralları açık ifade edilmiş, değişime ve yeniliğe açık, şeffaf ve hesap verebilir kurumlar ile vatandaşlar arası ilişkilerde karşılıklı güven düzeyi daha yüksek olacaktır. Kısaca sosyal güveni yüksek bireyler daha rahat, mutlu, katılımcı, aktif bir yaşantı sürdürürken topluma ve kurumlara güveni de yüksek olacaktır. Bunun yanında kurumların, objektif, şeffaf, açık kurallarla ve liyakat sahibi kişilerce yönetilmesi kişilerin, kurumlara olan ilişkisini olumlu etkileyecektir. Mevcut hükümet, kurum ya da sistemin; toplumun beklentilerine karşılık verebilmesi, ihtiyaçlarını giderecek düzeyde hizmet sunabilmesi, kişilerin ve toplumun yaşam kalitesini yükseltecek politikalar izleyebilmesi, toplumdaki sosyal ve kurumsal güveni artıracaktır.

Bir ülkede yaşanan ekonomik, sosyal ve siyasal krizler vatandaş ile devlet ilişkisinde güven düzeyinin belirleyicileri olmaktadır. Nitekim çalışmanın ana konusu

olması sebebiyle çalışmada da sıkça demokratik sistemin sürdürülebilir kılınmasında güvenin rolü dile getirilmiştir. Devlet, halkın faydası doğrultusunda adalet ve eşitlik ilkesi gereğince politikalar izlemelidir. Toplumda yaşayan her bireyin eşit olanaklara sahip olduğunu bilmesi ve haklarının korunacağına dair inancı, toplumla kendisini bütünleştirmesini kolaylaştıracaktır. Sisteme güvenen bireyler, sistemin vatandaşa yüklediği sorumlulukları yerine getirmede daha hassas, katılımcı ve uzlaşmacı davranacaklardır. Bunun dışında kurumlardaki yozlaşma, rüşvet, adam kayırma, yolsuzluk gibi olayların yaşanıyor olması güveni zedeleyerek demokratik sistemin sürdürülebilirliğini tehlikeye düşürecektir. Demokrasi ancak karşısındakine güven duyan, hoşgörülü ve toplumsal işbirliği sağlayabilmiş bir kültürde devamlılık sağlayabilir.

Demokratik sistemin sürdürülebilir kılınmasında devlet ile vatandaş ilişkisi kadar sivil toplumun da buna dâhil olması önemlidir. Önemli bir gücü elinde bulunduran sivil toplum, iktidarı denetleme ve sınırlandırabilme yetkisine sahip, devlet ile birey yaklaşmasına katkı sağlayan, toplum içerisindeki farklılıkları temsil eden, uzlaşmayı ve katılımcılığı artırıcı yapıdır. Sivil toplum vatandaşların beklentileri doğrultusunda iktidarı sınırlandırmakta, demokratik kültürün gelişmesini sağlamakta ve kimi zamanda devlet ile yaşanan sorunların çözümüne katkı sağlamaktadır. Sivil toplumun varlığı ve gücü, kurumsallaşmış bir seçim sistemi, hukukun üstünlüğünün esas alınması, gelişmiş bir ekonomik sistem ve demokrasi etrafında şekillenmiş bir siyasal kültüre sahip olmak, demokrasinin sürdürülebilir kılınmasında önemli rol oynar.

Demokrasinin sürdürülemez hale gelmesinde; uygulanan kötü yönetim politikaları ve kişisel menfaatlerini ön planda tutan kötü yönetici performanslarının etkisi ile toplumun sosyal, siyasal, kurumsal güven düzeyinin zayıflaması yukarıda ifade edilmiştir. Bunun yanında bir başka önemli husus da demokratik sistemin kendini yıkmak

isteyen güçlere karşı koyabilecek önlemleri alması hususudur. Bir başka ifadeyle meşru yönetime karşı yaşanan baskı ve zorlamalarla halkın yönetimi devrettiği kişi ve kurumlara karşı gerçekleştirilecek iç ve dış komplolara karşı devletin gerekli önlemleri alması şarttır. Yaşanacak her anti demokratik olay demokrasiye zarar verecek, demokrasinin geriye gitmesine sebep olacaktır. Tam da bu noktada Türkiye’de yaklaşık her on yılda bir yaşanan darbe ve muhtıraların demokrasiyi uğrattığı hasardan bahsetmek yerinde olacaktır. Temelleri Osmanlı’ya uzanan Türk demokrasi tarihinde atılan demokratikleşme adımlarını sekteye uğratabilecek pek çok olay yaşandığı bilinmektedir ve bunlardan bir kaçına çalışmada değinilmiştir.

Meşru yönetime müdahale; hükümetlerin tutumu, yönetimdeki başarısızlıklar, ordunun kendini devletin kurucu unsuru olarak görmesi, siyasal istikrarsızlıklar, ulusal çıkarlar kimi zamanda muhalefetin darbeye destek vermesiyle gerçekleşmektedir. Bununla birlikte Türkiye’de yaşanan darbe ve kalkışmaların temelinde, ülkede yaşanan siyasi ve ekonomik sorunların çözümü olarak “müdahale gerektiği” anlayışı da bulunmaktadır. 1960, 1971, 1980 ve 1997 yılında gerçekleşen müdahalelerde ordunun attığı adımlarla mevcut hükümetler değiştirilmiş veya askeri güçlerce hazırlanan yol haritaları uygulamaya konulmuştur. Ancak 2007 yılında karşılaşılan muhtıra ve 15 Temmuz Kalkışması’nda yerinde ve zamanında harekete geçilerek demokratik sistemin zarar görmemesi adına faaliyetler yürütülmüştür. Nitekim yaşanan her anti-demokratik müdahale sonunda uygulanan olağanüstü hal ve sıkıyönetim politikaları demokrasiyi geriye götürmüştür.

Kısaca yaşanan tüm bu olaylar halkın devletle olan ilişkisini zedelemiştir. Bu doğrultuda hazırlanan çalışmada öncelikle kavramsal bir çerçeve oluşturulmak için sosyal sermaye ve unsurları arasında yer alan güven kavramı ele alınmış, ardından Türkiye’de demokratik sistemin sürdürülmesini olumsuz etkileyen parametreler üzerinde tespitlerde ve

değerlendirmelerde bulunulmuştur. Yapılan bu değerlendirmelerde sosyal sermayenin bireyden topluma, ekonomiden siyasete yaşamı etkileyen önemli bir kavram olduğu ve güven duygusunun sosyal sermayeyi etkileyen en önemli unsurlardan biri olduğu sonucuna varılmıştır. Yine sosyal sermayenin siyasal yapı üzerindeki etkisinin gözlemlendiği çalışmada meşru yönetim sistemine karşı gerçekleştirilen darbe ve darbe girişimlerinin, kurumsal ve siyasal güveni zedeleyen etkenler olduğu görülmüştür.

Bu çerçevede Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi'nde yapılan anket çalışması ile darbe ya da kalkışma gibi anti demokratik olayların bireylerin kurumlara güven düzeyini hangi ölçüde etkilediği araştırılmıştır. SPSS programı kullanılarak yapılan analizde beklenen katılım sağlanamamakla birlikte 50 akademik, 93 idari personelle araştırma gerçekleştirilmiştir. 620 akademik, 240 idari personeli olduğu bilinen Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi'nden yalnızca 143 personelin bu ankete cevap vermesi, üniversite gibi resmi ve eğitim seviyesi yüksek bir devlet kurumunda dahi siyasal güveni ölçmeye yönelik faaliyetlere karşı kişilerin çeşitli sebeplerle çekimser kaldıkları görülmüştür. Anket ile ilgili dikkate değer olan bir husus da ankete cevap vermek istemeyenlerin en önemli gerekçe olarak kimlik bilgilerinin tespit edilmesidir. Bu durum bireyler arasında güvene dayalı ilişkilerin kurulamadığını gösteren en önemli tespittir. Kısaca 15 Temmuz 2016 Kalkışması sonrasında insanların güvene dayalı ilişkilerini sürdürmede güçlük çektikleri söylenebilir. Kalkışmanın bu anlamda bireylerin psikolojisi üzerinde olumsuz etkileri olmuştur.

Yapılan uygulamadan elde edilen sonuçlara göre çalışanların, kamu kurumlarına güven düzeyini belirlemek amacıyla hazırlanan sorulara verdikleri cevapların medeni durum, kurumdaki pozisyon ve eğitim durumuna göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Kişi ve mesleklere göre yapılan değerlendirmede katılımcıların cinsiyet ile

medeni durumlarına göre yanıtlarında farklılıklar bulunduğu tespit edilmiştir. Kurumlara ve siyasi liderlere güven düzeyinin ölçümünde, yalnızca mesleki kıdeme göre düşüncelerin farklılık gösterdiği görülmüştür. Ekonomiye güven düzeyinde ise çalışanların medeni durum ve eğitim durumlarına göre farklı cevaplar verdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

İdari ve akademik personelin, genel olarak insanlara güven düzeylerinin düşük olduğu analiz sonucundan anlaşılmaktadır. Genel güven düzeyindeki bu düşüklük çalışanların sosyal güvenlerinin de düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Güvenin, kişilerin sosyal sermaye düzeylerini belirlediği göz önüne alındığında Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi çalışanlarının sosyal sermayesinin düşük olduğu söylenebilir.

Katılımcıların kamu ve özel kurumlara güven karşılaştırması yapılırken kararsız kaldıkları ancak 15 Temmuz Darbe girişimi sonrasında yaşananlara rağmen kamu kurumlarını, özel kurumlara kıyasla daha güvenilir bulmaktadırlar. Kamu kurumlarının daha güvenilir hale gelebilmesi ise adalet, şeffaflık, hesap verebilirlik, liyakat ilkesinin uygulanması ve karar alma süreçlerine daha aktif katılım gibi ilkelerin uygulanmasıyla sağlanabileceğine dair sonuçlar elde edilmiştir. Yani demokratik sistemin kurumsallaş(a)maması sorununun vatandaşların, devlet ve kurumlarına olan güvenlerini olumsuz etkilediği ifade edilebilir.

Yine anket sonuçlarından 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında kamuda yeniden yapılanmanın hem akademik, hem de idari personel tarafından desteklendiği de tespit edilmiştir. Parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş değişikliğinin, kamu kurumlarına güveni artıracığı yönünde katılımcılar kararsız kalmışlardır. Yaşanan bu değişim sürecinin çok yeni olması ve henüz pozitif veya negatif etkilerinin yaşanmamış olmasının da sonucu etkilediği düşünülebilir.

Çalışmada bazı kurumlara yer verilerek katılımcıların bunları güvenilir bulma düzeyi tespit edilmeye çalışılmıştır. Cumhurbaşkanlığı, devlet hastaneleri, devlet okulları, Emniyet, Merkez Bankası, Milli İstihbarat Teşkilatı ve Üniversite gibi kurumlara karşı katılımcıların güven düzeylerinde net bir karar veremedikleri görülmektedir. Dini cemaatlerin ve medyanın en az güven duyulan kurumlar olduğu da yapılan tespitler arasındadır. Bu kurumlar arasında Diyanet İşleri Başkanlığı'na karşı güven düzeyinin de düşük olduğu tespit edilirken, İslam dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere kurulan bir kurumu vatandaşların pek güvenilir bulmadıkları görülmektedir. “Adalet mülkün temelidir” sözünden yola çıkarak devletin temelini adalete dayandığı ve adaleti sağlayıcı olarak da yargı kurumlarına duyulan güvenin ölçülmeye çalışıldığı ölçekte katılımcıların, yargı kurumlarına karşı güven duymadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Belirtilen kurumlar arasında en güvenilir olduğu düşünülen kurum ise Türk Silahlı Kuvvetleri olmuştur.

Araştırmada katılımcılara bazı kişi ve meslek gruplarına güven düzeyinin belirlenmesine yönelik sorular yöneltilmiştir. Burada en fazla güven duyulan meslek grubunun doktorlar olduğu en az ise siyasetçilere güven duyulduğu görülmektedir. Siyasetçiler arasından son yıllarda aktif siyaset yapan 12 lidere yer verilerek bunlara güven düzeyi tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu ölçüğe göre katılımcıların, liderler arasından Selahattin Demirtaş'a güven düzeyi en düşük seviyedeysen, Recep Tayyip Erdoğan'a güven düzeyi en yüksek ortalamaya sahiptir. Ancak verilere göre katılımcıların görüşlerinin ortalaması kararsızlık içermektedir. Bu doğrultuda ankette yer alan 12 liderden hiçbirine karşı katılımcıların güveni tamdır ya da güveniyorlardır tespiti yapılamamıştır.

Son olarak ankette yer alan ekonomiye olan güven düzeyini tespit amaçlı hazırlanan soruların analizinden yola çıkarak katılımcıların, Türkiye ekonomisinin 15 Temmuz 2016 sonrasında kötüye gittiğini düşündükleri sonucuna varılmıştır. Devletin ekonomi politikalarına duyulan güven konusunda kararsız kalan yanıtlayıcılar, vatandaşın alım gücünün de eskiye göre daha düşük olduğu fikrindedirler. Merkez Bankası'nın bağımsız olması gerektiğini belirten katılımcılar, Hazine ve Maliye Bakanlığı ile karşılaştırıldığında Merkez Bankasına güvenlerinin daha fazla olduğunu ifade etmişlerdir.

Sonuç olarak anket verileri dikkate alındığında siyasal istikrar, bireylerarası güçlü ilişkiler, güven temelli devlet-vatandaş ilişkisi, geleceğe dair duyulan endişe, yüksek aidiyet duygusu ile kurumlara ve yöneticilere duyulan güven düzeyi arasında bir ilişkinin varlığından söz edilebilir. Bu ilişkinin zayıflamaması yönünde önlemler alınması, değişime açık ve yenilikçi adımlar atmakla mümkün olabilir. Kısaca toplumda yaşanan sosyal, siyasal, ekonomik ilişkilerin kurumsallaşması güven açısından önemlidir ve güvenilir toplumda yaşamak, sosyal sermaye ile ülkenin refah seviyesini doğrudan etkileyecek bir unsurdur.

Yapılan çalışmada 15 Temmuz 2016 Kalkışması' nın sonuçları, sosyal sermayenin unsurlarından güven konusu üzerinde temellendirilerek ele alınmıştır. Bu noktada aslında oldukça kapsamlı olan güven kavramının kurumlara güven boyutu ele alınarak bu doğrultuda analizler yapılmıştır. Nitekim çok yönlü bir özelliğe sahip olan sosyal sermaye kavramı, daha sonraki çalışmalarda insan hakları, sosyal ilişkiler, insan hayatına değer katan unsurlar ve manevi değerler ile ilişkilendirilmek suretiyle ele alınabilir. Bu yönde yapılacak çalışmalar kavramın daha net anlaşılması açısından faydalı bilgiler ortaya çıkarıcı niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Afyoncu, E., Önal, A., Demir, U. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyanlar ve Darbeler*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Ağcasulu, H. (2017). Sosyal Sermaye Kavramı ve Temel Bakış Açılarının Karşılaştırılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Cilt 8, Sayı 17, 114-129.*
- Ağır, O. (2018). Türkiye'de Askeri Darbeler Karşısında Siyaset Kurumunun Tutumu. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt 15 Özel sayı ss. 1-26.*
- Akçakaya, M. (2016a). Bürokrasi Kuramları ve Türk Kamu Yönetiminde Bürokratik Sorunlar. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18/3, 669-694.*
- Akçakaya, M. (2016b). Weber'in Bürokrasi Kuramının Bugünü ve Geleceği. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Özel Sayı, Aralık 275-295.*
- Akgün, B. (2007). *Türkiye'de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven*. Ankara:Nobel Yayın Dağıtım.
- Akgün, B. (2014). Türkiye'de Siyasal Güven: Nedenleri ve Sonuçları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 56 (04). 1-23.*
- Akıncı, A. (2013). Türkiye'de Askeri Vesayetinin Tesisi ve Demokratikleşmeye Olan Etkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 1, 93-123.*
- Akıncı, A. (2014). Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF. Dergisi, Nisan, 9/1, 55-72.
- Akkaş, H.H. (2009a). Müzakereci Demokrasinin Sürdürülmesinde Güven Kavramının Önemi. *I. Uluslararası Müzakereci Demokrasi Sempozyumu Bildiri Kitabı içinde ss.192-202.İstanbul.*

- Akkaş, H.H. (2009b). Sosyal Sermayesiz Sivil Toplum Girişimci Olabilir Mi?. *VI. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiri Kitabı içinde ss. 7-15.Çanakkale.*
- Akkaş, H.H. (2017). Aşkıncılıktan İçkinciliğe 15 Temmuz 2016 Sorası Türkiye’de Demokrasi, Sosyal Sermaye, Sivil Toplum ve Sosyal Hareketler. *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi IV ss. 457-477. Malatya.*
- Akkaş, H.H. ve Tekir, O. (2013). *Demokrasinin Gelişmesi ve Sürdürebilirlikte Sosyal Sermaye.* Ankara:Kadim Yayınları.
- Akkaş, H.H., Kaçanoğlu, E. (2015). Evden Hırsızlık Olaylarının Önlenmesinde Komşuluk İlişkileri ve Sosyal Sermaye: Erzurum İli Örneği. *Sosyal Sermaye Bildiriler Kitabı içinde (ss.22-35).* 1. Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi Konya.
- Aktan, C.C. (2016). İdeal Bir Siyasal Yönetim Arayışı ve Anayasal Demokrasi. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, C. 8, Sayı: 2, 1-20.*
- Aktaş, M. (2015). Demokrasi Kavramına Eleştirel Bir Bakış. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, ss. 87-105.*
- Alkan, H. (2016). 15 Temmuz’u Anlamak: Parametreler ve Sonuçlar. *Bilig, Güz, Sayı: 79, 253-272.*
- Aslan, S. (2016). Türkiye’de Sosyal Sermaye Bileşenlerinden Güven Hakkında Bir Değerlendirme. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 17, Sayı 2, 181-204.*
- Aydemir, M.A. (2011). *Sosyal Sermaye–Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Araştırması.* Konya:Çizgi Kitabevi.

- Aydemir, M.A., ve Özşahin, M.C. (2011). Türk Demokrasisinde Kayıp Halkayı Keşfetmek: Türkiye Örneği Üzerinden Sosyal Sermaye-Demokrasi Bağlantısını Yeniden Düşünmek. *Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, 41-87.*
- Aydın, H.İ. (2016). *Sosyal Sermaye ve Kalkınma*. Ankara:Efil Yayınevi.
- Aydın, M., Güvenç, M., Zaim, Baybars Hawk, B.,Çelikpala, M., Karaoğuz, E., Dizdaroğlu, C., Kösen, M.G., Akıncı, B.A. (2019). *Türkiye Sosyal Siyasal Eğilimler Araştırması*. Erişim Tarihi:01 Şubat 2019, <http://ctrs.khas.edu.tr/sources/TSSEA2018-TR.pdf>.
- Aydoğdu, H. (2017). Türk Demokrasisinin Büyük Fay Hattı: Darbeler. *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı içinde ss. 717-734. Aydın.*
- Bal, H. (2014). David Held'in Sınıflandırmasına Göre Demokrasinin Klasik Modelleri. *The Journal of Academic Social Science. Sayı.26. ss.213-229.*
- Balcı, A. (2005). Bürokrasi - Demokrasi İlişkisi ve Hesap Verebilirlik Yaklaşımı. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. Cilt 23. Sayı 1. Ss. 313-338.*
- Başak, S., ve Öztaş, N. (2010). Güven Ağbağları, Sosyal Sermaye ve Toplumsal Cinsiyet. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, sayı 12/1, 27-56.*
- Belli, A., Aydın, A. (2018). Türkiye'deki Sivil Toplum Anlayışına 15 Temmuz Darbe Girişimi Üzerinden Bakış. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt 15 Özel sayı ss. 63-78.*
- Bilge, M.(2011). Türkiye'de Demokrasi Kültürü: Siyaset ve Toplum. *TDA/Yıl: 15, Sayı 3, Aralık, ss. 49-60.*
- Bourdieu, P. (2010). Sermaye Biçimleri. *Sosyal Sermaye: Kuram, Uygulama, Eleştiri içinde (ss.45-75)*. (Derleyenler: M.M. Şahin, ve A.Z. Ünal). İstanbul: Değişim Yayınları.

Bu Toprakların Zaferi. (15 Temmuz 2017). *Star Gazetesi*. s.1.

Burak, B. (2011). Osmanlı'dan Günümüze Ordu-Siyaset İlişkileri. *History Studies, Volume 3/1, 45-67.*

Bursalı, O. (16 Temmuz 2017). *Cumhuriyet Gazetesi*, s.6.

Can, İ. (2015b). Liderler, Kurumlar ve Süreçler Bakımından Türkiye'de Siyasal Güven: Sosyolojik Nicel Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi.*

Can, İ. (2015a). *Türkiye'de Siyasal Güven Liderler Kurumlar Süreçler*. İstanbul:Açılım Kitap.

Cansever, N., Kiriş, H.M. (2015). Türkiye'de Ordu-Siyaset İlişkileri Çerçevesinde Ak Parti-TSK Etkileşimine Bakış, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C. 20, Sayı: 3, 361-384.*

Cnn Türk Haber Sitesi. Erişim Tarihi:17 Ocak 2018,<https://www.cnnturk.com/dunya/freedom-house-raporu-turkiye-ilk-kez-ozgur-olmayan-ulkeler-arasinda>.

Coşkun, İ. (2005). Türkiye'de Bürokrasi- Siyaset İlişkileri. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.*

Çetinkaya, H. (2017, 16 Temmuz). *Cumhuriyet Gazetesi*, s.5.

Çevikbaş, R. (2014). Bürokrasi Kuramı ve Yönetimsel İşlevi. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, C. 3, Sayı: 2, Aralık 75-102.*

Demir, F. (2011). Bürokrasi - Demokrasi İlişkisi ve Bürokratların Seçilmişlerce Kontrolü Sorunu. *Yönetim ve Ekonomi Celal Bayar Üniversitesi İİBF Dergisi. Cilt 18. Sayı 2. ss. 63-84.*

- Demircan, N., Ceylan, A. (2003). Örgütsel Güven Kavramı: Nedenleri ve Sonuçları. *Yönetim ve Ekonomi, Cilt 10, sayı 2, 139-150.*
- Devran, Y., Özcan, Ö.F. (2016). 15 Temmuz Darbe Girişimi: Gelenekselden Yeniye Medya Araçlarının Kullanımı. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology, Cilt: 7, Sayı: 25, Güz, 70-91.*
- Drake, M.S. (2016). *Siyaset Sosyolojisi & Küreselleşen Dünyada.* (Çeviren Hüsamettin İnanç). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Dursun, D. (2012). Bürokrasi Teorisi ve Yönetim. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Cilt O. sayı 37-38. ss. 133-149.*
- Emini, F.T. (2014). Türkiye’de Demokratikleşme Sürecinin Düşünsel ve Tarihsel Temelleri. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, Volume: 9, 521-541.*
- Emiroğlu, A. (2016). Cumhuriyet Dönemi Darbelerin Türk Demokrasisi ve Çağdaşlaşmasına Etkileri Üzerine Bir İnceleme. *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı. 15, 1-22.*
- Eryılmaz, B. (2010). *Bürokrasi ve Siyaset Bürokratik Devletten Etkin Yönetime.* İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Eşki Uğuz, H. (2010). *Kişisel ve Kurumsal Gelişmeye Farklı Bir Yaklaşım Sosyal Sermaye.* Ankara: Orion Kitabevi.
- Field, J., (2008). *Sosyal Sermaye.* (Çev. Bahar Bilgen, Bayram Şen) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Fine, B. (2011). *Sosyal Sermaye Sosyal Bilime Karşı Bin Yılın Eşiğinde Ekonomi Politik ve Sosyal Bilimler.* (Çeviren Ayşegül Kars). İstanbul: Yordam Kitap.

- Fukuyama, F. (1998). *Güven Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması*. (Çeviren Ahmet Buğdaycı). Ankara:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Fukuyama, F. (2010). Sosyal Sermaye ve Sivil Toplum. *Sosyal Sermaye: Kuram, Uygulama, Eleştiri içinde (ss.143-170)*. (Derleyenler: M.M. Şahin, ve A.Z. Ünal). İstanbul: Değişim Yayınları.
- Gerni, G.M., (2013). *İlişkilerin Maddi Yönü Sosyal Sermaye ve Örgütsel Boyutu*. İstanbul:Beta Yayınları.
- Gökçe, G., Şahin A., Örselli E. (2002). Türkiye’de Siyasetin Bürokrasi Üzerindeki Etkisi: Siyasallaşma. *SÜ. İİBF. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Sayı: 4, 45-58*.
- Grootaert, C., ve Bastelaer, T. (2001). Understanding and Measuring Social Capital: A Synthesis Of Findings And Recommendations From The Social Capital Initiative, *Social Capital Initiative Working Paper No.24*. Erişim tarihi: 23 Ocak 2018, www.worldbank.org/socialdevelopment.
- Güneş, E. (2012). Günümüz Uluslararası Siyasal Sistemin Yapısı ve Güç Dağılımı. *Akdeniz İ. İ. B. F. Dergisi, 23, 78-101*.
- Günkör, C. (2016). *Öğretim Elemanlarını Sosyal Sermaye ve Eğitim Ortamına İlişkin Algıları: Gazi Eğitim Fakültesi Örneği*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı. Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2018). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe- Yöntem-Analiz. Ankara:Seçkin Yayıncılık.
- Haytoğlu, E. (1997). Türkiye’de Demokratikleşme Süreci ve 1945’te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri (1908-1945). *PAÜ. Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 3, 46-57*.

- Horris, J. ve Renzi, P. (2010). Sosyal Sermaye Kavramı: ‘Kayıp Halka’ Mı Yoksa Analitik Olarak Mı Kayıp?. *Sosyal Sermaye: Kuram, Uygulama, Eleştiri içinde (ss.7-44)*. (Derleyenler: M.M. Şahin, ve A.Z. Ünal). İstanbul: Değişim Yayınları.
- İmanın Zaferi. (15 Temmuz 2017). *Yeni Akit Gazetesi.s.1*.
- Kalemci Tüzün, İ. (2007). Güven, Örgütsel Güven ve Örgütsel Güven Modelleri. *KMÜ İİBF Dergisi, Aralık sayısı, 93-118*.
- Kalkınma Bakanlığı, Erişim Tarihi: 22 Ocak 2018, www.kalkinma.gov.tr.
- Kantarıcı, Ş. (2012). Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı “Koalisyonlar Dönemi mi? *Güvenlik Stratejileri, Yıl: 8, Sayı: 16, 47-84*.
- Karadağ, A. (2006). Sürdürülebilir Demokrasi. *C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. Cilt 7. Sayı 1. ss. 75-101*.
- Karagül, M. (2015). Sosyal Sermaye ve İbn-i Haldun’un Asabiyet Düşüncesi. *Sosyal Sermaye Bildiriler Kitabı içinde (ss.1-11)*. 1. Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi Konya.
- Karaosmanoğlu, A., Gökakın, B.Ö. (2010). Türkiye’de Sivil-Asker İlişkisinin Unutulan Boyutları. *Uluslararası İlişkiler, C. 7, Sayı: 27, Güz, 29-50*.
- Kitapçı, İ. (2017). *Sosyal Sermaye ‘Sosyal, Ekonomik ve Bilişsel Bir Perspektif’*. İstanbul:Beta Yayıncılık.
- Kurt, S. (2016). 27 Mayıs Darbesi ve Cumhuriyet Dönemi Darbelerine Olası Etkisi. *I. Uluslararası Demokrasi Sempozyumu, Volume. 1., 53-70*.
- Kürkçüoğlu, Ö. vd. (1997). *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi I/II*, Ankara:Yükseköğretim Kurulu Yayınları.
- Mardin, Ş. (2011). *Türk Modernleşmesi, Makaleler 4*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Memurlar.net Haber Sitesi. Erişim Tarihi:17 Ocak 2018,<https://www.memurlar.net/haber/722312>.

Mencet, M.S.(2017). Üniversitesi Öğrencilerinin 15 Temmuz Algısında Medyanın Rolü: Bir Bilişsel Uyum(suzluk) Örneği. *Marmara İletişim Dergisi, Sayı: 28, Aralık, 131-148.*

Milletin Zaferi. (15 Temmuz 2017). *Haber Türk Gazetesi, s.1.*

Muradoğlu, A. (2017, 16 Temmuz). *Yenişafak Gazetesi, s.11.*

Nisan, F., Şeker, N.T. (2017). Demokrasiyi Sekteye Uğratan Darbe Haberlerinin Çerçevenmesi: 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Örneği. *TRT Akademi, C. 2, Sayı: 3 Ocak, 68-97.*

OECD Insights: Human Capital What is social capital? Erişim tarihi: 22 Ocak 2018, <https://www.oecd.org/insights/37966934.pdf> .

Öğüt, A., Erbil, C. (2009). *Sosyal Sermaye Yönetimi Strateji Enformasyon Güven.* Konya:Çizgi Kitabevi.

Öksüzler, O. (2006). Sosyal Sermaye, Güven ve Belirleyicileri: Bir Panel Analizi. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, sayı 12, 108-129.*

Özmen, A. (2013). Örneklem ve Örneklem Dağılımları. *İstatistik II kitabı içinde ss.241.*Ankara.

Öztopcu, A. (2015). Sosyal Sermayenin Bireylerin İstihdamı Üzerindeki Etkisi. *Sosyal Sermaye Bildiriler Kitabı içinde (ss.285-291).* 1. Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi Konya.

Öztopcu, A. (2017). *Sosyal Sermaye Teorisi ve Sürdürülebilir Yerel Kalkınma.* İstanbul:Yeni İnsan Yayınevi.

- Seki, İ. ve Karataş, İ. (2016). *Kalkınma Zincirinin Kayıp Halkası Sosyal Sermaye*. Bursa:Dora Basım Yayın.
- Selvi, H. (2018). 15 Temmuz Darbe Teşebbüsünde Türkiye’de Yaşanan Olaylar. *Kartepe Zirvesi 2017 Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Küresel Etkiler, Medya ve Demokrasi Sempozyumu Tebliğler Kitabı içinde ss.87-98. Kocaeli*.
- Şahin, A. (1998). *Bürokrasi Kuramı ve Türk Bürokrasisi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Şahin, İ., Kara, H.B. (2016). Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Duyulan Güveni Etkileyen Faktörler Üzerine Nicel Bir İnceleme. *Gaziantep University Journal Of Social Sciences. S.15. ss 347-358*.
- Taşagıl, A. (2008). İslam Öncesi Devirde Türk Ordusu, *Eskiçağ’dan Modern Çağ’a Ordular, Oluşum, Teşkilat ve İşlev*, (Emecen, M.F.), İstanbul: Kitabevi Yayınları, 153-183.
- Tecim, E. (2011). *Sosyal Güven oluşumunda Dinin Etkisi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı. Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Tekin, Y., Okutan, M.Ç. (2012). *Türk Siyasal Hayatı*, Ankara: Orion Kitabevi.
- Tınas, S.(2018). Uluslararası Sistemde İstikrar, Kutupluluk ve İttifaklar. *T.C. İstanbul Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü, Tartışma Metinleri, İstanbul: 1-13*.
- Türk Dil Kurumu, Erişim tarihi: 22 Ocak 2018, <http://www.tdk.gov.tr/index> .
- Türk Dil Kurumu, Erişim tarihi: 22 Ocak 2019, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MUHTIRA,

Türk Dil Kurumu, Erişim tarihi: 30 Temmuz 2018,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55ec35b1b5297.90137489.

Türk Dil Kurumu, Erişim tarihi: 6 Aralık 2018,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.50926377e0696.42598427_.

Türk, E. (2015). Sosyolojik Düşünce de Sosyal Sermaye Tartışmaları: Pierre Bourdieu ve James Samuel Coleman Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, 127-149*.

Türkman, S., Karakuş, G.A. (2017). Türk Siyasal Tarihinde Darbeler. *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı içinde ss. 555-572. Aydın*.

Tüysüz, N. (2011). *Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması*. Kalkınma Bakanlığı Uzmanlık Tezi.

Ural, Ş. (1999). Demokrasi Kavramı, Toplumsal Değerler Ve Birey. *İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt.40, 451-459*.

Uslaner, E.M. (2003). Trust in the Knowledge Society. *Prepared for the Conference on Social Capital, Cabinet of the Government of Japan, March 24- 25, Tokyo, Japan, 1-41*.

Uzun, T. (1998). Uluslararası Politik Sistemin Değişimi, Yeni Uluslararası Düzen ve Türkiye. *Amme İdaresi Dergisi, C. 31, Sayı: 4, Aralık, 79-95*.

Ünay, S., Şerif, D. (2017). 15 Temmuz: Başarısız Bir Darbe Girişiminin Ekonomi Politikası. *Analiz, Ocak, Sayı: 184, 1-27*.

Yalçın, H. B. (2015). Uluslararası Sistem ve İstikrar: Kavramsal Bir Değerlendirme. *Akademik İncelemeler Dergisi, C. 10, Sayı: 1, 209-229*.

Yanık, M. (2017, 15 Temmuz). *Star Gazetesi*, s.21.

Yıldırım, S. G., Yürüdür, E., Yazıcı, S. (2014). Üniversite Öğrencilerinin Türkiye’de Yaşanan Askeri Darbelere İlişkin Algıları Üzerine Bir İnceleme. *HUMANITAS*, Sayı: 4, Güz, 259-277.

Zmerli, S. ve Newton, K. (2008). Social Trust And Attitudes Toward Democracy. *Public Opinion Quarterly*, Vol.72, No. 4, 706-724.

EK ANKET FORMU

ANKET FORMU

15 TEMMUZ 2016 SONRASINDA KURUMLARA GÜVEN ALGISININ ARAŞTIRILMASI:

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ'NDE BİR UYGULAMA

Değerli katılımcı, anketimiz Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim dalında Doç. Dr. Hasan Hüseyin AKKAŞ'ın danışmanlığında yürütülen yüksek lisans tez çalışması için oluşturulmuş, sonuçları bilimsel araştırma maksadı ile kullanılacaktır. Değerli vaktinizi anketimize ayıracağınız için teşekkür ederim.

Meral UZAR KURTARAN
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

1. Cinsiyetiniz? () Erkek () Kadın
2. Eğitim durumunuz? () Lise () Ön lisans () Lisans () Yüksek Lisans () Doktora
3. Yaşınız? () 30 yaş altı () 30-39 yaş arası () 40-49 yaş arası () 50 yaş ve üzeri
4. Medeni durumunuz? () Evli () Bekâr
5. Kurumdaki pozisyonunuz? () Akademik Personel () İdari Personel
6. Mesleki Kıdeminiz? () 5 yıldan az () 5-9 yıl arası () 10-14 yıl arası () 15 yıl ve üstü

7. Aşağıdaki Sorularda Çalışanların 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Sonrasında Kamu ve Özel Sektör Kurumlarına Güven Düzeyi Analiz Edilmektedir.

Çalışanların 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Sonrası Kamu ve Özel Sektör Kurumlarına Güven Düzeyine Yönelik Değerlendirme		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1	Genel olarak insanlar güvenilirdir	1	2	3	4	5
2	Kamu kurumları özel kurumlara göre daha çok güvenilirdir	1	2	3	4	5
3	Genel olarak insanların adalet duygusu zayıfladığında kurumlara güvenleri azalır	1	2	3	4	5
4	Devlet kurumları, güvenilir olması için şeffaf olmalıdır	1	2	3	4	5
5	15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrası uygulanan olağanüstü hal ve alınan kararlar, kamu kurumlarına güveni azalttı	1	2	3	4	5
6	15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında devlet, kamu kurumlarına sızan FETÖ terör örgütü üyelerini temizledi	1	2	3	4	5
7	Memurluk sınavlarında sözlü sınav yapılıyor olması kamu kurumlarına güveni azaltmaktadır	1	2	3	4	5
8	Kamu kurumlarına memur alımlarında liyakat ilkesi uygulanmamaktadır	1	2	3	4	5
9	Kamu kurumlarının her zaman hesap verebilir olması, insanların kurumlara güvenini artırır	1	2	3	4	5

10	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçmek kamu kurumlarına olan güveni artırdı	1	2	3	4	5
11	15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında devletin ve kurumların yeniden yapılandırılmasını destekliyorum	1	2	3	4	5
12	15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında özel kurumlar, kamu kurumlarına göre daha çok güvenilirdir	1	2	3	4	5
13	15 Temmuz 2016 darbe girişimine milletin tepkisi, darbelerin tarihe karıştığını gösterir	1	2	3	4	5
14	15 Temmuz 2016 darbe girişimi karşısında Cumhurbaşkanının halkı meydanlara davet etmesi doğru bir davranıştır	1	2	3	4	5
15	Ülkenin geleceği açısından gençler güvenilirdir	1	2	3	4	5
16	Kamu kurumları, ülke dışından gelen kötü-olumsuz baskılara karşı dayanıklıdır	1	2	3	4	5
17	15 Temmuz 2016 darbe girişimi bir grup FETÖcü terör örgütü tarafından yapıldı	1	2	3	4	5
18	15 Temmuz 2016 sonrasında siyasi partilere güvenim arttı	1	2	3	4	5
19	Türkiye'nin yaşadığı ekonomik krizlere karşı Merkez Bankası ve Maliye Bakanlığı gibi devlet kurumlarının aldığı önlemleri destekliyorum	1	2	3	4	5
20	Kamu kurumlarına memur alımlarında, liyakat ilkesi dikkate alınmalıdır	1	2	3	4	5
21	Taraftarı olduğum siyasi partinin liderine olan güvenim her şeyden önce gelir	1	2	3	4	5
22	Vatandaşların kamu kurumlarının karar alma süreçlerine katılmaları, devlete olan güveni artırır	1	2	3	4	5

8.Aşağıda Verilen Kurumlara Güven Düzeyi Analiz Edilmektedir.

KURUMLARA GÜVEN DÜZEYİNİZ (ALFABETİK SIRAYLA)		Hiç Güvenmiyorum	Güvenmiyorum	Kararsızım	Güveniyorum	Tamamen Güveniyorum
1	BANKALAR	1	2	3	4	5
2	BELEDİYELER	1	2	3	4	5
3	CUMHURBAŞKANLIĞI	1	2	3	4	5
4	DERNEKLER	1	2	3	4	5
5	DEVLET HASTANELERİ	1	2	3	4	5
6	DEVLET OKULLARI	1	2	3	4	5
7	DİNİ CEMAATLAR	1	2	3	4	5
8	DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI	1	2	3	4	5
9	EMNİYET TEŞKİLATI	1	2	3	4	5
10	İŞ DÜNYASI	1	2	3	4	5
11	MEDYA	1	2	3	4	5
12	MERKEZ BANKASI	1	2	3	4	5

13	MİLLİ İSTİHBARAT TEŞKİLATI	1	2	3	4	5
14	TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ	1	2	3	4	5
15	ÖZEL OKULLAR	1	2	3	4	5
16	SİYASİ PARTİLER	1	2	3	4	5
17	TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ	1	2	3	4	5
18	ÜNİVERSİTELER	1	2	3	4	5
19	VALİLİK	1	2	3	4	5
20	YARGI KURUMLARI	1	2	3	4	5
21	YÖK/ÖSYM	1	2	3	4	5

9. Aşağıdaki Mesleklere ve Kişilere Güven Düzeyi Analiz Edilmektedir.

KİŞİLERE VE MESLEKLERE GÜVEN DÜZEYİ (ALFABETİK SIRAYLA)		Hiç Güvenmiyorum	Güvenmiyorum	Kararsızım	Güveniyorum	Tamamen Güveniyorum
1	AKADEMİSYEN	1	2	3	4	5
2	ASKER	1	2	3	4	5
3	AVUKAT	1	2	3	4	5
4	BAKANLAR	1	2	3	4	5
5	BELEDİYE BAŞKANI	1	2	3	4	5
6	CUMHURBAŞKANI	1	2	3	4	5
7	DOKTOR	1	2	3	4	5
8	ESNAF	1	2	3	4	5
9	İŞ ADAMI	1	2	3	4	5
10	MİLLETVEKİLİ	1	2	3	4	5
11	ÖĞRETMEN	1	2	3	4	5
12	POLİS	1	2	3	4	5
13	VALİ	1	2	3	4	5
14	VERGİ MEMURU	1	2	3	4	5
15	YARGIÇ	1	2	3	4	5
16	DEVLET MEMURU	1	2	3	4	5
17	ÖĞRENCİ	1	2	3	4	5
18	SİYASETÇİ	1	2	3	4	5

10. Aşağıda Türk siyasetinde önemli etkileri olan siyasi liderlerin isimleri verilmiştir. Bu siyasi liderlerin gerçekleştirdikleri ve gerçekleştirmekte oldukları politikaları genel olarak düşündüğünde, ne derecede güvenilir kişilerdir?

SİYASİ LİDERLERE GÜVEN DÜZEYİ (ALFABETİK SIRAYLA)		Hiç Güvenmiyorum	Güvenmiyorum	Kararsızım	Güveniyorum	Tamamen Güveniyorum
1	ABDULLAH GÜL	1	2	3	4	5
2	AHMET DAVUTOĞLU	1	2	3	4	5
3	BİNALİ YILDIRIM	1	2	3	4	5
4	DENİZ BAYKAL	1	2	3	4	5
5	DEVLET BAHÇELİ	1	2	3	4	5
6	DOĞU PERİNÇEK	1	2	3	4	5
7	KEMAL KILIÇDAROĞLU	1	2	3	4	5
8	MERAL AKŞENER	1	2	3	4	5
9	MUSTAFA DESTİCİ	1	2	3	4	5
10	RECEP TAYYİP ERDOĞAN	1	2	3	4	5
11	SELAHATTİN DEMİRTAŞ	1	2	3	4	5
12	TEMEL KARAMOLLAOĞLU	1	2	3	4	5

11. Aşağıda Türkiye ekonomisiyle ilgili bazı ifadeler bulunmaktadır. Siz Türkiye ekonomisine olan güveninizi nasıl değerlendiriyorsunuz? Aşağıdaki ifadelere ne ölçüde katılıyorsunuz?

EKONOMİYE GÜVEN DÜZEYİ		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1	Türkiye ekonomisinin 15 Temmuz 2016 darbe girişimi öncesine göre daha iyi olduğuna inanıyorum.	1	2	3	4	5
2	Tek parti hükümetleri dönemindeki ekonomiye olan güven düzeyi, koalisyon dönemlerine göre daha yüksektir.	1	2	3	4	5
3	Merkez Bankası'nın 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında daha bağımsız olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5
4	Dövizin yükselmesinin nedeni olarak Türkiye'ye karşı ekonomik bir savaş açıldığını düşünüyorum.	1	2	3	4	5
5	Devletin ekonomide uyguladığı politikaları destekliyorum.	1	2	3	4	5
6	Vatandaşın alım gücünün eskiye göre daha düşük olduğuna inanıyorum.	1	2	3	4	5

7	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçildikten sonra, Merkez Bankası'nın Cumhurbaşkanlığı'na bağlı olması gerektiğini düşünüyorum.	1	2	3	4	5
8	Döviz kurunun yükselmesi Türk ekonomisine olan güveni azaltmaktadır.	1	2	3	4	5
9	Hazine ve Maliye Bakanlığı Merkez Bankası'ndan daha güvenilirdir.	1	2	3	4	5
10	Hükümet döviz kurunun yükselmesine doğru tepki verebilmiştir.	1	2	3	4	5

Değerli vaktinizi anketimize ayırdığınız için teşekkür eder iyi çalışmalar dileriz.

Saygılarımla (Meral Uzar Kurtaran)